Italian, 1444

54

78 ll. 1 Illuminated Page
3 initial Capitals in Gold & Colors,
Signed P. Guilamum Burrum 1444.
Bruni dicta
1444.

J. F. Richardson
No. 17.

Dolcini Fr. Lenus
78 B 11

+. Questo codice di Leonardo Aretino, il di cui vero cognome è Bruni, contiene = De primo bello punico = altro Incipit bellum Cartaginenses cum conductis et rebellibus gesserant. = altro Bellum Romani cum Illiricis et deinde cum Gallis. Nell'ultima pagine del codice si legge il nome del Calligrafo così: LAUS DEO per Milanum burrum 1444. Il carattere con cui è scritto il codice non ha niente del gotico; ma è da sapersi che appunto si osserva che intorno l'anno 1440. risorse il carattere romano, la qual cosa per altro non fa che anche dopo si praticasse il carattere gotico presso di alcuni manuensi.

Leonardo Aretino morì l'anno 1444. alli 9. di Marzo; di lui e delle sue opere si vegga il Sr. Lorenzo Mehus nel catalogo dei scritti di Leonardo Aretino premesso all'edizione delle Lettere di quell'autore stampate a Firenze 1731. dove nella parte 1. pag. LV. §. V. il Sr. Mehus parla delle opere contenute in questo codice. Si può ricorrere anche all'Ch. Sr. Conte Mazzuchelli nelli Scrittori Italiani all'Articolo: Bruni.

Per altro le storie dell'Aretino che abbraccia questo codice furono stampate più volte ex. gr. in Brescia l'an. 1498, in Parigi del 1512. ed in Augusta nel 1537. in 4. la qual'edizione principia = Origo primi punici belli etc per la qual cosa si può dire mancante della prefazione: mutilamento che s'incontra ancora in alcuni codici a penna e su di tal mancanza è da vedersi il suddetto diligentissimo Sr. Mehus nell'accennato luogo.

La prima pagine del codice è ornata di belle miniature. Primieramente in alto si vede l'abbreviatura del Santissimo e amabilissimo nome Iesus scritto così IHC con di sopra la regal corona e tutto questo in oro. sopra della quale abbreviatura si veda il libro del dotto P. M. Allegranza che ha il titolo = De monogrammate D. N. Iesu Christi alla pag. 63.

Italian, 1444

In appresso viene la lettera iniziale V nel mezzo della quale compare come un compasso del quale servirà a dire qui in seguito.

A piede della pagina si ha un Arma o dicasi uno scudo la cui impresa è stata raschiata, pure mi persuado che tal impresa sarà stata la Vipera Visconti. A così pensare mi ~~lo fa credere~~ move quell'ordegno a foggia di compasso che tiene in mano la Sfinge che orna il Cimiero. Tal'ordegno io lo prendo per una moregia che si applica alle labbra del cavallo per obbligarlo a stare quieto, in occasione di doverlo tosare o di ferrarlo. Che sia una moregia, oltre la maniera con cui è formata, me lo persuade le parole che si leggono nel listello: Sic necesse est = così è necessità sottointendendosi per tener a freno, e tal'ordegno si vede ancora nella lettera iniziale. Ora tanto i Duchi Visconti che gli Sforza fra le loro imprese vi è pure la moregia come lo provano le monete di Gio: Galeazzo Maria Sforza nostro Duca. Di più quella specie di corona formata di un largo panno che svolazza sopra la Sfinge è pur un impresa usata da Filippo Maria Duca di Milano. Lo scudo è ornato dal mantelletto: segnale di distinta nobiltà. A destra dell'Arma si hanno le lettere IO.; a sinistra ∞ : Ioannes Maria. È facile che sia un qualche Giovanni Maria dei Consignori di Somma. I Visconti di Somma gareggiarono sempre con li nostri Duchi, e cercarono ragioni per non assoggettarsi a quei Principi.

Ai lati dell'Arma vi sono due graziosi puttini

John F. Lewis

Italian, 1444

John F. Lewis
1919

COLLECTION OF
THOS. F. RICHARDSON,
BOSTON.

IHC

LEONARDI ARETINI DE PRIMO BELLO PUNICO LIBER INCIPIT FELICIT.

VEREOR ne qui putent me an
tiqua nimium conſectari ſi
commentaria primi punici o
belli pſcribere ac obſcuratam i
ampridem illarum rerũ me
moriam in hac demum etate
nr̃a reuocare ad lucem aggre
diar. cum pſertim multa noua
ſint, quorum notitia integrior extet. Que i
cum dignitate ac laude mandari poſſe lit
teris uideantur. Mihi nõ diuerſa penitus
ſententia fuit. Quo n. antiquior erat res, i
quoq: interitu proximior: eam magis inno
uatione indigere putaui. ut frugi patresfa
milias in uetuſtis edium facere conſueuere.
Esse nõ nouiora quedam que mandari lit
teris cum dignitate poſſint: non eq in infi
cias eo, nec ſi quis eam laudem ſibi paraue
rit: reprehendo. Verum que tandem ad
uerſus me querela ē, ſi uetuſta me ut ui
na magis delectant? ⁊ q fateor non tam
cupide orpheum ut poete tradunt euridi
cis amore infernas adiſſe domos. q̃ ego ſi i
ſpes aliqua afferatur, antiquos illos preſtan
tis uirtutis uiros intuendi ad ultimas pone

trarum terras. Quos, quia intueri oculis non
licet, quod secundum est, mente & cogitatione
libens complector, resque ab illis gestas, in quibus
huius seculi decus & gloria continentur,
omnibus esse cognitas quam maxime opto. Quae
mihi causa fuit, haec ipsa commentaria scri
bendi. Ut autem huius belli plenior notitia
sit, ab ipsis, ut ita loquar, incunabulis, scri
ptores eius auctoresque recensebo. Sic enim &
propositum meum probabilius apparebit.
Bellum primum punicum multi grecorum
nostrorumque scripserunt. Precipue tamen aucto
ritatis fabius pictor vetustus sane auctor
ex nobilitate romana, eodemque fere tempore
filinus cartaginensis grecis litteris idem
bellum explicuit. Quorum uterque patrie
affectus sue, ac studio partium inductus,
& si non circa rei geste seriem: circa tamen
belli causas iustitiamque excessisse modum
putatur. Filinum deinde polibius mega
politanus annalium conditor secutus est.
Fabium autem e nostris plures. sed precipue cla
ritatis liuius patauinus ratione pater hysto
rie, cuius libri si extarent: nihil opus es
set novo labore. Cum vero hec pars opis
eius interierit, nullaque fere huius belli no
titia nostros apud homines heretur, commo
tus ipse ob maiorum nostrorum gloriam, ne
rerum tam preclare, tamque magnifice ge

ſtarum memoria deperiret. q̃tum ſolerti a
lectione Polibii cæterorumq; grecorum con
ſequi potui, commentaria eius belli pro cōi
utilitate ſuffeci. illa moderatione adhibita,
ut nihil q̃ non probatum a ſupioribꝫ eēt;
huic operi insererem. & tñ non ab uno ſu
merem. ut interpres; ſed a multis ſumpta
meo arbitratu referrem. Tempus aūt hu
ius belli uigītiq̃ttuor annos fuiſſe constat.
Primumq; in eo romanos italia cū excitu
egreſſos. primumq; claſſe uſos. primum
&iam mari Proeliatos.

ORigo primi punici belli q̃ ppls romanꝰ
aduerſum cartaginenſes terra mariq; i
enixiſſime geſſit ex mamertinorū in
ſicilia nouitate prorupit. Sed quædam di
cere aggrediemur. paulo altius pro rerum
notitia repetentes. Campanorum olim o
magna manus ſub agathode duce in ſicilia
militauerat. Ii meſſanę ſitum & opulen
tiam admirati & cupidine eius potiundę
capti de occupanda urbe conſilium ineunt.
P amicitiam ergo intra męnia recepti; ut pri
mum tempus rei patrandæ uiſum. urbem
amicam & fidei eorum creditam. excom
poſito inuadunt. Ciues nihil tale opinan
tes ſubita cede adorti magna ex parte tru
cidant. reliquos urbe agroq; depellunt. o

Matreſfamiliaſ & uirgineſ. ut cuiuſcunq; libido
fuit. item predam & agroſ inter ſe ptiuntur.
Ita faciliter pulcherrimę opulentiſſimęq; t
urbiſ compoteſ facti in ea conſederunt. Hu
iuſ impuniti ſceleriſ haud longe poſtea imi
tatoreſ reperti ſunt. in reginorum urbe o
meſſanę propinqua. Quo n. tempore pi
ruſ epyrotharum rex in italiam primo t
mox in ſiciliam copiaſ traduxit: conterriti
ciueſ regini ob regiſ aduentum. ppli romai
preſidium poſtularunt. Miſſa a romanis
legio una urbem aliq̃diu tutata ē. fidem
q; erga ſocioſ religioſe ſuauit. Sed cum
longior acceſſiſſet mora exemplo mamer
tinorum pellecti: urbem & ipſi inuadut.
ciueſ: alioſ cedunt: alioſ pellunt. fortunaſ
reginorum inter ſe partiuntur. utq; male
ficio coniuncti erant: ſic & iam ſocietat e
& foedere cum mamertiniſ iunguntur.
Haſ reginorum calamitateſ & ſi grauiter fe
rebat ppls romanuſ: tn̄ q̃diu bellum iugu
it: diſſitando quieuit. Confecto aut̄ bello
& uictoria parta: romani ſceluſ militum
ſuorum ulciſci properanteſ: regium obſede
runt. ac tandem expugnauerunt. Ad qua
tuor milia militum tanti facinoriſ conſcia
intuſ erant. Eorum maxima parſ. dum a
criuſ ob metum ſupplicii reſiſtit: in ipſo ar
dore captę urbiſ p iram ceſa. trecenti ſolū

uiui in poteſtatem redacti. Qui e ueſtigio ro
mam miſſi. in foro uirgiſ ceſi & ſecuri pcuſ
ſi: ſcelerati facinoriſ penaſ dedere. Urbs
& agri. itemq: cætera priuſ amiſſa reginiſ
qui a cede ſupfuerant. a romaniſ reſtituta.
Et regii q̄ occupatoreſ hunc finem habuere.
Mamertini uō ſic .n. ſe nuncupabant campa
ni qui meſſanam inuaſerant; q̄diu legio
romana regium poſſedit: auxilio eiuſ freti
aduerſuſ ſiciliæ ciuitateſ ſe facile tutabant̄.
oppreſſa mox legione. & urbe reginiſ reddi
ta deſtituti eo auxilio: in maximaſ difficul
tateſ & ipſi inciderunt ex huiuſmōi cauſa.
Non multum ante id tempuſ ſiracuſanorum
copiæ aduerſuſ eoſ qui rem. p. obtinebant
infenſe. ducem ſibi p ſeditionem creauere
archimidorum hieronem. qui poſtea rex
fuit. Is erat tunc admōm adoleſcenſ. cęte
rum ſublimiſ animuſ & gñoſa quędam
indoleſ in adoleſcente imminebat. Qui
cura exercituſ ac rerum geſtarum ſuſcepta.
cum tandem in urbem ſtipatuſ armatoꝝ
catervuiſ introiſſet. ac ciueſ diuerſę factio
niſ in eiuſ ueniſſent poteſtatem; ita clem̄
ter ac modeſte uictoria uſuſ ē; ut ppl's ſi
racuſanuſ. & ſi plurimum infenſus iiſ q̄
p ſeditionem fecerat; tn̄ conſpecta hieroniſ t
uirtute. tandem poteſtatem adoleſcenti tri
bueret. Hieron igitur primo exercituſ. t

mox & ſiracuſani ppli honore ſublatuſ con
feſtim maiora animo concipere cępit. q̃d
ab initio conſiderantib: exactiſ eiuſ non e
rat obſcurum. Principio .n. ut quotienſ o
puſ foret. copiaſ in expeditionem educere.
ac ipſe abeſſe ſine metu poſſet. leptinum
uirum potentem domi & multitudini ꝑ
gratum. accepta in matrimonium eiꝰ filia.
ſibi ſocerum adſciuit. Sic .n. fidum urbana
rum rerum pauit cuſtodem. ne quiſ ꝑ ab
ſentiam eiuſ aſſurgere aut multitudinẽ
ſollicitare poſſet. Hæc domi prouiſa. foriſ
aũt cum ſciret copiaſ ſyracuſanorum (con
ductuſ mileſ hic erat) ſeditioſaſ ẽẽ. rerũq:
nouarum auidaſ. callido conſilio ĩ mamer
tinoſ adducit. Non longe a centoripa cũ
obuiam heret hoſteſ. conductum militem
omnemq: ueteranorum exercitum ĩ fron
te locat. Ipſe cum ſyracuſaniſ equitib:
urbaniſq: copiiſ longiuſ ſubſiſtit. q̃ſi a
lio itinere hoſteſ aggreſſuruſ. Hac igr̃ fal
ſa auxilii fiducia circumueniri primã aci
em paſſuſ ẽ. Ubi eam cedi plane undiq:
& interceptam conſpexit: ipſe diuiſo itinere
abienſ ſyracuſanoſ omneſ incolumeſ re
duxit. Conductorum uõ militũ aciem
in medio hoſtium trucidandam reliquit.
Quæ pene ad internitionem ceſa ẽ. ac ſe
ditioſuſ quiſq: ut uoluerat in ea pugna

necatuſ ē. Liberatuſ ꝑ hunc modum ue
teranorum moleſtia: nouo ac fido milite
reparauit exercitum. Ac ubi omnib: rebuſ
ſatiſ ſtructuſ paratuſq: uiſuſ ē: in mam
ertinoſ ſupiori uictoria elatoſ. expeditio
nem non ampliuſ ſimulatam inducit.
Profectuſq: cum hiſ copiiſ ad longanū am
nem ingenti prælio cum mamertiniſ cō
flixit. In ea pugna optimuſ quiſq: ma
mertinorum oppetiit. pleriq: eorum du
ceſ in poteſtatem hieroniſ uiui ꝑuenert.
Hiſ rebuſ geſtiſ cum ſyracuſaſ uictricem
exercitum ſumma cum gratulatione om
nium reduxiſſet: haud dubio fauore ſy
racuſanorum ſociorumq: rex appellatur.
Factuſ igr̄ ꝑ hunc modum rex: hosteſ maio
ri nixu in dieſ pmebat. Mamertini
uō primum romanæ legioniſ auxilio t
deſtituti. deinde hoc graui prælio fracti
qm̄ hieroniſ potentiæ ſe reſiſtere poſſe diſ
fidebant: diuerſo conſilio alii ad cartaginē
ſeſ confugiebant. eorumq: præſidium in
arcem tutelæ grā induxerant: alii ad po
pulum romanum conuerſi ut ſe urbem
q: ſuſcipent: p̄cabantur. Et præualebat ap
mamertinoſ ppl̄i romani nomen. quia &
ipſi italici gn̄is orti nr̄iſ potiuſ q̄ extn̄is
ſalutem ſuam creditam uolebant. At ro
maniſ ꝑabſurdum primo uidebatur. qui

mō in legionem ſuam ob occupatum contra
fidem regium tam ſeuere animaduertiſſet;
eoſ mamertiniſ eiuſdem ſceleriſ affinibus
opem ferre. Itaq: protracta aliq̄diu reſ ē
in ſenatu. uariantib: patrum ſententiiſ. Tan
dem quia honeſtaſ aduerſuſ utilitatem pu
gnare uidebatur: rem infectam ſenatuſ di
miſerat. Non deſtiterunt tñ mamertini ı
qui romam uenerant. ſed fautorib: q̄ruſdā
freti: rem ad plebem detulere. ꝑuicitq: ta
dem apud multitudinem utilitatis ratio. ı
P ericuloſum .n. uiſum ē: urbem tam propi
quam cartaginenſib: abiıcere. grauemq:
eorum uicinitatem ſuſpicabatur fore. iam
.n. pluſ nimio cartaginenſium patebant
opeſ. Quippe non affrica mō: ſed & quę
dam hyſpanię loca ui & armiſ ſubacta. ı
cartaginenſium parebant impio. Inſulę ı
pręterea omneſ ſardorum tyreniq: mariſ.
magna inſup ſicilię parſ cartaginenſium
erat. Venturam aut totam in eorum po
teſtatem niſi quiſ mamertiniſ auxilium
ferret; haud ambiguum putabatur. Meſ
ſana .n. ſuſcepta confeſtim aduerſuſ ſyracu
ſanoſ neq̄q̄ potentia pareſ bellum erant
geſturi. ac breui tp̄r quicq̄ erat reliqui ſi
cilię ſubacturi. Hęc ig̃ cogitanſ ppls ro
manuſ ac neceſſarium ſibi ratuſ meſſanā
fuare. ne a cartaginenſib: undiq: italia

cingeretur, neu qi pontem quendam adin
uadendum herent: auxiliandum mamerti
tiniſ decreuit. Cum ergo id placuiſſet: ap
piuſ claudiuſ conſul traducere copiaſ i ſi
ciliam, & mamertiniſ opem ferre iuſſuſ pro
fectionem parabat.

Mamertini aut de ppli romani decreto certio
reſ facti, cartaginenſium prefectum, q in
arce poſituſ erat, incautum circunſiſtunt, e
umq: una cum preſidio urbe deiiciunt. o

Poſt hoc liberiuſ conſulem romanum per cre
braſ litteraſ conuocant. At cartaginenſeſ i
poſtq intellexerunt preſidio eorum a ma
mertiniſ pulſo romanoſ uocari: ira ſimul &
indignatione accenſi, prefectum preſidii, t
q eiuſ culpa atq: ignauia arcem amiſiſſet:
in crucem ſuſtulerunt. Mox raptim coactiſ
copiiſ mari & terra meſſanam aggrediun
tur. Claſſe q circa pelorum ſtatione poſita,
terreſtrib: aut copiis haud procul a meſſa
na caſtramentatiſ urbem premebant. Acceſ
ſit q: ad cartaginenſium uiolentiam hieron
ſyracuſanuſ, qui tempuſ plane adeſſe ratuſ,
quo mamertini ueteres hoſteſ penituſ dele
antur, inito cum cartaginenſib: federe ac i
ſociuſ belli factuſ, ſuo & ipſe milite ſuiſq:
caſtriſ alia ex parte meſſanam obſedit. Ita
biniſ p terram hoſtium caſtriſ, mari aute
claſſe mamertini obſidebantur. Inter hec

apius claudius consul ratibus ex neapolita
nis ac ceteris sociorum mamertinis ciuita
tibus (nondum .n. ppls .r. classem ullā ha
bebat) ex plebescito acceptis p silentiū noctis
exercitu imposito, messanam aduehitur.
traiectoq: celeriter freto incolumes oms
copias ante urbem exponit. Hec prima
exercitus ppli romani profectio extra ita
liam fuit. primusq: maris ingressus. cū
ab ea die extera omnia bella intra italiā
gessisset qngentesimum iam post urbē
conditam annum in etruscis & samniti
bus. ceterisq: finitimis populis domitādis
occupatus. Expositis ergo in sicilia co
piis & intra messanam urbem inductis:
consul nec tutum sibi exercituiq: nec sa
tis e dignitate ppli romani obsidionem
ppeti ratus. quippe non terram mō: ue
rum &iam mare undiq: hostis habebat.
urbi imminebat. commeatus omnes in
tercludebat) pace primum componere, i
si qua posset. ea uō si negaretur: ferro q̄
primum decernere statuit. Maxime uō
e ppli romani dignitate uisum ē añ oīa
de pace agere. Nam federa cum cartagi
nensib: sepius ad eam diem renouata
extabant. p que &si licebat pplō romāo
mamertinos in amicitiam fidemq: su
scipere: tū humanum uidebatur. pacem

præſertim nihil hituram nocumenti offer
re. Seruata .n. mamertinorum libertate
ſyracuſanis item in ſuis consiſtentib: mi
nus erat pplo romano cartaginenſium
formidanda potentiã. Miſſis igr̃ ad car
tagineñſes hieronemq: legatis. cum utri
q: longe pacem aſpnarentur. quod reliqu
um erat conſul milites cohortatus aduer
ſus hieronem & ſyracuſanos educit. Nec
hieron qđ detrectauit certamen. ſed obui
am conſuli egreſſus acie ſtructa dimica
uit. Pugnatum ẽ aliq̃diu æquo marte. t
T andem uõ prelii is exitus fuit: ut roma
ni uictores magna parte hoſtium ceſa. re
gem nudatum pene omnib: copiis uſq:
in caſtra pſequerentur. Compulſis ĩ ca
ſtra hoſtib: romani ſpolia legerunt. & in
urbem ſe receperunt. hieron aut̃ metuens
non caſtrenſib: mō: uerum &iam urbanis
reb: proxima nocte deſertis caſtris ſyracu
ſas conceſſit. Cartaginenſes q̊: auxilio
hieronis nudati pculſisq: metu militib:
& uirtutem romanorum plus æquo for
midantib: ſoluta confeſtim obſidione t
nec ultra caſtris fidere auſi. p ſiciliæ ur
bes quæ in fide ipſorum erant diuidun
tur. Conſul paucis poſt dieb: hoſtium a
gros cum legionib: ingreſſus aduſq: ſyra
cuſarum mœnia longe lateq: populatus

omnia. vbi nemo obuiam prodibat: meſſa
nam copias reduxit. Hæc ut geſta erāt
ꝑ litteras conſulis romæ nuntiata. maiore
ſpe patres plebemq: extulere ad bellum ſi
ciliæ capeſcendum. Itaq: .m. valerium &
.c. octalicium ſequentis anni conſules cū
duob: conſularib: exercitib:. magniſq: ſoci
orum auxiliis in ſiciliam mittunt. Aduē
tu horum conſulum. qm̄ p̄ter ſupiorē uic
toriam duplicatum pp̄li romani exerci
tum. duoſq: conſules pro uno uerſari in
ſicilia conſpiciebant. pleræq: mediterraneę
ciuitates quæ in fide cartaginenſium fue
runt. ad romanos defecere. hieron autem
ſiciliæ pp̄los metu pculſos. & ſit hoſtiū ui
res adauctas cernens. multis rationib: pre
ſtare duxit. ſi qua fieri poſſet. romanorū
partes ſectari. Qua conſideratione in
ductus miſſa ad conſules legatione. agere
de pace cepit. Conſules q' omnes ſiciliæ
portus cartaginenſium erant. ne qn̄ inter
cludi commeatus poſſent: ad eam rem per
opportunam ſyracuſanorum amicitiam
rati. oblationem regis non inuiti acceperūt.
Tandem uõ pax hieroni his ferme conditio
nib: data. ut rex captiuos omnes romano
rum ſociorum ue ſine pretio dimitteret.
Vtq: talenta inſup argenti centum roma
nis penderet. commeatus exercitui auxi

lia ad bellum ſummminiſtraret: Ipſe rex ſ
ſociuſ & amicuſ ppli romani appellaret.
H aſ conditioneſ romam delataſ ppls roma
nuſ iiſdem q: conſuleſ rationib: motuſ ſ
& ſimul quia maxima parſ belli ſublatū
iri uidebatur: cupientiſſime confirmauit.
P oſt eam pacem hieron commeatuſ & auxi
lia quotienſ opuſ fuit ſummminiſtrando i
ppli romani tutela uſq: ad finem uitę fe
lix grecorum omnium fortunatuſq: re
gnauit.
C artaginenſeſ uō cum intuerentur hieronē
ſyracuſanorum regem mutata fortuna ho
ſtem e ſocio factum. romanorum autem
nomen in dieſ augeri. ualidiori ad reſiſtē
dum potentia opuſ ēē rati. ligureſ & gal
loſ magna multitudine. plures etiam hiſpa
ni gnīs in ſupplementum ſcripſere. Qui
buſ in ſiciliam traductis agrigenti ſedem
belli. caputq: ſuarum rerum in ſicilia con
ſtituunt. opportunitate urbiſ pellecti. q
ea maxime in fronte aduerſuſ hoſteſ capa
ciſſima multitudiniſ & munitiſſima erat.
I n hanc igitur urbem contractiſ undiq: co
piiſ. magnaq: ui frumenti importata hor
reo ſit & belli arce aduerſum romanoſ ute
bantur. M. ualeriuſ & c. octaliciuſ conſu
leſ foedere cum hierone acto & ciuitatib:
que a cartaginenſib: defecerant in fidem

acceptiſ. nihil aliud fere memoria dignum in ſicilia cum geſſiſſent. circumacto anno e ſicilia deceſſere. Poſt hos creati conſules. L. Poſtumius & .Q. emilius in ſiciliam ueniunt. Ii ſusceptis ab anteceſſorib: copiis. primo aduentu de modo adminiſtrandi belli cum inter ſe conſultarent; placuit audacius q̄ ſuperiores fecerant conſules. incumbere. nec iam leuia conſectando aut diuiſo ṗtib: & locis bello. ſed ambos ſimul conſules oīb: copiis agrigentum ipm̄ penorum caput ac belli arcem inuadere. ut ſiue non recuſarent hoſtes confeſtim inirent pugnam; ſiue recuſarent; incluſos mœnib: obſiderent. Profecti igr̄ eo conſilio agrigento copias admouerunt. Cartaginēſes aut̄ munitionib: urbis confiſi. ac totius rei diſcrimen ſubire non auſi ante mœnia militem continebant. nec aduētantib: romanis pugnandi copiā fecere. Conſules igr̄ non longius ab urbe nouem ſtadiis caſtramentati. cum poſteris dieb: hoſtes intra moenia crebris preliatibus compuliſſent: obſidere urbem ꝑgunt. non ignari magnam uim frumenti a penis iam antea congeſtam. ſed confiſi q̄ amplius qūq̄ginta hominum milia intra mœnia obſidebant̄: eam mul

titudinem quis magnam uim annonae brevi absumpturam. Cepta igitur obsidione & aliquandiu iam protracta. cum per singulos ferme dies inter stationes romanorum & menia urbis levia duntaxat proelia fierent. nec hostes quicquam amplius molituri crederentur: accepta est pene quodam die insignis calamitas. Mature segetes erant. miles que diuturnam obsidionem suspicabatur fore. frequentior egressus ad segetum raptus properabat. studium rei frumentariae uacue fecerat pene castra. Vagus per campum eques sine ordine sine duce uolitabat. Haec conspicatus hanibal cartaginensium dux is in agrigento copiisque preerat: magnam in spem uenerat omnem romanorum exercitum ea die opprimi posse. Itaque armari extemplo iubet copias. urbeque repente egressus. non levibus ut solebat preliis: sed instructa acie in stationes romanorum defertur. oppressis subito impetu stationibus. magnaque cede edita: pars in castra eodem impetu ruens fossas complere. uallum rescindere cepit: pars in frumentatores uagos palantesque delata. magnam per campos cedem edebat. & in castris quidem egre resistebatur. in campis uero pulsi romani ne

cubi conſiſtebant. ſenus uictor ubiq: inſulta
bat. Sed uirtus profecto. cum ſepe alias tū
maxime ea die rem romanam tutata eſt.
Conſules .n. cum ſimul pluribꝫ locis uallum
reſcinderetur. nec defendere caſtra poſſent.
eruptione ſubito facta. non ſolum hoſtes
abuertere a uallo: ſed etiam eos inſecuti
procul fugarunt. & qui ꝑ campum agebā
tur eruptione ſuorum intellecta. recurre
re ad caſtra ceperunt. Ita reparatis uiribus
animoq: adaucto. penos qui caſtra oppugna
uerant. uſq: ad menia proſequuntur. Indē
in eam partem que palantes inuaſerat cō
uerſi. totis campis precipitem agunt. Ce
des ea die romanorum penorumq: tanta
fuit (quippe uterq: inuicem uictor uict⁹
q: extiterat) ut iuſta utrinq: acie pugnatū
uideretur. Ceterum tantus utroſq: metus
ex huius diei ꝑiculo inuaſit. ut neq: con
ſules poſthac temere milites abire frumen
tatum paterentur. neq: cartaginenſes im
petum in caſtra romanorum ampli⁹ facere
auderent. Ita equato utrinq: metu aliq̄
diu quieuerunt. Cum itaq: ii q obſeſſi
erant non amplius in romanos exirent: cō
ſules diuiſo exercitu: alter ad eſculapii tem
plum: alter diuerſa regione urbis ex ea ꝑte
que ad heracleam ſpectat. caſtra muniere.
Inde ab unis caſtris ad altera caſtra duplici

uallo & foſſa ab utraq; parte urbem cinxere.
Per media aut̄ loca crebra caſtella excitarūt.
ac preſidiiſ militum firmarunt. Comme
atum exercitui romano ſoci e ciuitateſ in
herbenſium oppidum ſummo ſtudio conge
rebant. ex eo rurſuſ oppido (neq; .n. longe
aberat) militeſ ꝑcommode receptum fere
bant in caſtra. q uinq; ꝑ hunc mōm
menſeſ romani cartaginenſq; manſere ne
utram in ꝑtem re inclinante. Tandem uō
cum neceſſaria ꝑꝑ ingentem multitudinē
breui defutura appararent: hanibal. peneſ
quem ſumma impii erat. reb; iam diffideſ.
crebriſ litteriſ cartaginem miſſiſ: circumual
lationem urbiſ & rerum neceſſariarum de
fectum. quia obſeſſi ꝑ̄mebantur: nuntiab
at. auxiliumq; ferre monebat. q uib;
tandem litteriſ ꝑmoti cartaginenſeſ. mag
num exercitum. magnumq; elephantorū
numerum in ſiciliam miſerunt. hanno
nemq; cum hiſ copiiſ ferre obſeſſiſ auxiliū
iuſſerunt. Hinc iam obſidentium duriſſi
ma conditio ferebatur. Nam ſi hannoni
nouoq; exercitui obuiam procederet: obſi
dio tamdiu protracta ac pene iam ad extre
mum ꝑducta. irrito labore erat deſerenda.
Sin ꝑſtarent in obſidione: hannon cū exer
citu uagari impune ꝑ ſiciliam ſociaſ ciui
tateſ opprimere. commeatuſ impedire &

Poterat. Re igᵉ conſilio diſcuſſa: placuit tan
dem conſulib: haudquaq̄ abſcedere: ſꝫ quaſ
uiſ difficultateſ. ut urbe potiantur. perpeti.
Hanno igᵉ cum hiſ copiiſ quæ nouiter dela
tæ in ſiciliam fuerant. apud heracliam cō
ſtitit. Ibi intentuſ reb: gerendiſ. cū omīa
ſagacissime ſcrutaretur. ſi qua ſoluere obſi
dionem ualeret: tandem herbeſum oppi
dum qđ horreum exercituſ ppli romani ı
ad eam diem fuerat ꝑ proditionem rece
pit. facultatemq: commeatuum romāis
ademit. Cum nihilominuſ ꝑſtarent in
obſidione conſuleſ: ſtatuit hanno quo o
magiſ facultatem importandi commeatꝰ
præcideret. caſtra propiuſ admouere. Ita
q: herbeſo profectuſ aduerſum caſtra ro
mana exercitum duxit. & ante q̄ in o
conſpectum ueniſſet numidaſ equites
ad laceſſendum irritandumq: hoſtem pre
mittit. Ipſe cum elephantiſ qnq̄ginta ac
reliquo exercitu ſequebatur. Numidæ igᵉ
ut præceptum erat q̄tumultuarie ad ca
ſtra delati. cum equitatum omnem in
ſe conuertiſſent. ſimulata ſubinde fuga
terga uerterunt. romanoſq: audaciuſ ſecu
toſ in ipm̄ uenientem hannonem preci
piteſ traxere. hic repente omnia penoꝝ
agmina in romanoſ equiteſ circūfun
duntur. multoſq: interficiunt. Reliq

effuſo curſu caſtra repetere coacti ſunt. hanno uſq; ad ipſa prope caſtra fugienteſ inſecutuſ: tandem reuocatiſ ſuiſ in colle q thoroſ dr̄. non longiuſ fere q̃ mille paſſibus ab hoſte caſtramentatuſ. commeatum oīo importari prohibebat. Ex quo plane accidit: non magiſ poſthac a romaniſ cartaginenſeſ: q̃ romanoſ a cartaginenſib; obſideri. Inter urbem .n. & caſtra hannoīſ incluſi. inuicem & p̄mebant & p̄mebantur.

Nec difficultaſ ſane rei frumentariæ diſpar. Quippe tenui admodū commeatu ab hierone ſyracuſano rege. ac eo ipſo cum ſummo diſcrimine ſuſtentabatur. qui tn̄ nonnunq̃ ſic deficiebat impediente hannone. adituſq; intercidente. ut demum ea ui coacti conſuleſ deſerturi obſidionem uiderent.

Nec ſolum cum rei frumentariæ defectu: uerum etiam cum ipſiſ prope diis a romaīſ pugnatum. Tanta .n. peſtilentia exercitū inuaſit: ut cateruæ languentium paſſim iacerent: magnuſ defunctorum nūs per ſinguloſ dieſ efferretur. Id uō grauitate cæli. q loca ſunt pleraq; in ea regione paluſtria. & diuturniori exercituſ incubatione p autumni tp̄uſ euenire conſtabat. Peruicit tn̄ in hiſ difficultatib; ferocia conſulū. qui cuncta dura atq; aſpera ferre potiuſ q̃ irrito conatu deſiſtere ſtatuerunt. Et ham

no q penuriam ac peſtilentiam. q: hoſteſ r
pmebantur cernenſ: copiaſ in aciem non de
ducebat: ſpanſ conſuleſ tandem neceſſitate
coactoſ obſidionem ſoluturoſ. leuia tn̄ pre
lia p ſingulos fere dieſ inter utraq: caſtra o
promptiſſime edebantur. Duob: menſib:
p hunc modū abſumptiſ. cum ſup ſpem ob
ſtinatiuſ romani pſtarent. & hanibal mul
tiſ & crebriſ p noctem ignib: neceſſaria in
urbe deficere. nec multitudinem ppeti fame
poſſe ſignificaret: pmotuſ tandem hiſ de ca
uſiſ hanno. & ſimul q fame ac morbo ma
ceratoſ romanoſ facile ſupari poſſe confide
bat: in aciem copiaſ eduxit. poteſtatemq: pu
gnandi fecit. Nec ſane conſuleſ minuſ coac
ti ob eaſ quaſ ſup retulimuſ difficultateſ pu
gnare cupiebant. Itaq: ut aciem hoſtium
ſtructam conſpexerunt. parte copiarum ad
opprimendum obſeſſoſ. ſi qui prorumpe
conarentur relicta: ceteram multitudinē
aduerſus hannonem ducunt. Signo da
to cum acriter inter ſe concurriſſent: pre
lium diu atrox fuit. Tandem romani ma
iori conatu annixi primam cartaginen
ſium aciem loco mouerunt. motamq: in
elephantoſ pcipitem egerunt. Bellue uero
conterrite in ſuoſ ruenteſ. tota agmina r
turbarunt. Per earum ſtragem ſubſecuti
centurioneſ. ac ſigna acriuſ inferenteſ ad

extremum terga penoſ dare coegerunt. pro
fligatoſq: inſecuti; magnam eorum partem
interfecerunt. Hanno cum reliquiſ effuſiſ
ſima ad heracliam fuga ſe recepit. Conſuleſ
elephantiſ pene omnib: qui prelio interfue
rant captiſ. hoſtium inſup expugnatiſ caſtriſ
commeatu & impedimentiſ direptiſ planiſ
ſima deniq: uictoria potiti. in caſtra copias
reduxerunt. Nocte que inſecuta ē cū pp
ingentem letitiam. ut in magna uictoria ꝼ
euenire conſueuit; tum etiam pp laborē ſu
perioris prelii negligentiuſ a romaniſ cuſto
die fierent; hanibal deſpans reb:. tempus
ad ſalutem ſuam ſuorumq: aptiſſimū ob
eaſ quaſ ſupdiximuſ cāſ conjectura ratuſ. ī
tempeſta nocte cum iiſ copiis quaſ agrigen
ti habebat egreſſuſ ad munitioneſ hoſtium
ſilentio puenit. ibi ydoneum nactuſ locū
faſcib: manipuliſq: palearum equatiſ age
rib: nemine penituſ ſentiente. cum ſuiſ o
omnib: incolumiſ euaſit. Id tanto ſilentio
fcm̄ ē; q non priuſ e romanorum caſtriſ qſ
piam ſentiret; q̄ iam plane dilluceſceret. ſ
Sub primam uō lucem cum romani id fcm̄
intellexiſſent; inſecuti hoſtium ueſtigia. pau
coſ iter tardiuſ facienteſ poſtremo agmine
interfecerunt. mox reuerſi in caſtra ad ur
bem capiendam. nullo iam repugnante
contendunt. Signa portiſ infeſta inferunt.

exercitum omnem intra mœnia inducunt. urbem locupletem & omni preda refertam diripiunt. Septimo tandem mense postq̃ obsideri ceptum erat: in ppli .r. potestatem agrigentum puenit. tanto sudore militũ & tolerantia ducum: ut ea obsidio inter paucas que unq̃ fuerint. laboriosissima numeretur. Militi preda omnis a consulibus concessa. Rome aut postq̃ nuntiatum est. fusos prelio cartaginenses. & urbem captã in ppli .r. potestatem uenisse. sublatis patrũ simulq: plebis animis: maiora iam agitabantur. nec aut mamertinos messanamq: suasse: aut cartaginensium opes in sicilia contriuisse sat putabant. Sed maiorũ rerũ spe concepta: penos omni sicilia pellere cupiebant. Sic .n. non tutum mõ: uerum & gloriosum sibi nominiq: romano existimabant fore. auctoritatemq: & famã ap externas nationes maiorem in modum

a u g e r i.

Quoniam uõ huius belli commentaria scripturi sumus. idq: maxima ex parte in sicilia gestum. totum uõ pro sicilia. ut ostendimus susceptum ẽ: necessarium nob uidet. de situ eius insule. deq: pplis. qui illam colunt. que ab antiquis tradita sunt hoc loco referre. Constat .n. nullam fere toto mari insulam clariorem celebrio

remq: fuisse. Sicilia eodem se fere mo
ad italiam ht. quemadmodm peloponensus
ad aliam greciam: nisi q hec paruo admo
dum freto ab italia dirimitur. Illa parua
admom terra ad ceteram greciam contine
tur. Forma uo sicilie trianguli quodam
mo speciem ht. anguliq: ipsi totidem pro
montoria ad extremum conficiunt. qbus
trinacriam illam poete appellant. horu
qui in meridiem uergit angulus & in si
culum protenditur pellagus: pachinus uo
catur a crassitudine aeris. ut nonnulli au
ctores nomine indito. Qui uo ad septetrio
nem spectat: eum uocant pelorum. hic fre
tum quod inter siciliam italiamq: estuo
sissime interfluit: ab occasu claudit. sinistro
q: suo latere tyreno mari finem imponit. et
nec fere plus distat ab italia q mille qngen
tis passibus. Tertius angulus in lybiam ac
hyemalem uergit occasum. spectat ante
maxime in ipsam cartaginem. nec plus
fere abest a littore affrice q milia passuum
centumuigintiseptem. hic angulus sardo
nicum pellagus a siculo diuidit. appellat
uo lilibeus. Tria sunt igr totius sicilie la
tera: unum quod ad libiam exponit atq:
huius extrema sunt. a supiori & parte pa
chinus. ab inferiori uo lilibeus. Ab his
rursus duo latera se continuo coartantia

ad italiam tendunt, nec longe a leucopetra
in unum conuenientia pelorum efficiunt
angulum. Ceterum hec duo latera, que ad
italiam coeunt frequentia urbium portuum
que nobilitate longe inclita ſunt. Supiorī
.n. q̄ fere ad greciam orientemq: ſpectat
ſolem ſiracuſa, catina, tauromenium & meſ
ſana. Inferiori u͞o q̄ tuſco abluitur mari, pa
normū, drepanum, lilibeum clariſſime ur
beſ exiſtunt. Nam tertium illud latuſ q̄ ad
libiam expoſitum diximuſ, totum fere im
portuoſum ē, habet tm̄ urbeſ camerinā he
racliam, ſilenūtam, agrigentum. Antiquiſ
ſimi omnium populorum incoluiſſe illā di
cuntur cyclopeſ & liſtrigoneſ, quorū origo
neq̄q̄ clara eſt, utpote a poetiſ magiſ q̄ ab
hiſtoriciſ memorata. Sicani poſt hoſ ſiciliā
hūere, quoſ alii indigenaſ eiuſ inſule perhi
bent, alii q̄ ueriuſ & probabiliuſ ē, ex hyſpa
nia ueniſſe tradunt, ſedib: patriiſ extorreſ,
que illiſ circa ſicorum amnem fuiſſe dicun
tur, indeq: a ligiſ pulſoſ in ſiciliam tranſiſ
ſe. ab hiſ ſicaniam primo uocitatam eam
inſulam ferunt, cum an̄ trinacria diceretur.
Poſt hoſ u͞o ſiculi ex italia magno exercitu in
ſiciliam traiecere. Fuerunt aut̄ ſiculi uetu
ſtiſſimi italię populi longoq: tempore domi
potenteſ, ab eorumq: rege Italio italiam no
minatam ꝓhibent. Hi ratibus ꝑ propinquitam

fretum in ſiciliam tranſuecti. Sicanis & cete
ris eius inſulæ cultorib:. quos ſup͂ retulim᷒
bello domitis, non iam ſicaniam: ſed ſicili
am eam inſulam nominarunt, optimoſq:
ac feraciſſimos agros in ea tenuerunt. Sica
nos aut͂ in extremas ſiciliæ partes ad meri
diem & occaſum verſas pepulere. Fuit aut͂
tranſitus ſiculorum in ſiciliam trecentis fere
annis priuſq͂ ulla græcorum ciuitas in ſici
lia conſtitueretur. Confecto deinde troia
no bello, ilioq: euerſo troiani q̄dam profugi
nauib: in ſiciliam aduecti finitima ſicanis
incoluerunt locis, atq: in his urbes condide
re: hericem & ſergeſtam. Phenices inſup ma
ri potentes pleraq: circa ſiciliam promonto
ria incoluere, & inſulas omnes que ſit int͂
affricam & ſiciliam, quas mercaturæ gratia
frequentabant. hæ q̄ gentes & ab his profe
ctæ locis, [eciam?] nunc ſiciliam incolunt. Alii
uo͂ eius inſulæ cultores plurimum græci ſunt.
Qui unde orti & quib: tpr͂ib: in ſiciliā ue
nerunt: deinceps aperiam. Primi omnium
græcorum chalcidenſes euboea profecti &
duce theolide naxum urbem in ſicilia cō
didere. Quæ poſtea teuromenium appella
ta eſt. Anno deinde poſt naxum conditā
ſecundo corinthii duce archia, qui fuit u
nus heraclidarum ſiciliam nauib: aduec
ti ſiracuſas pulſis ex ea ſiculis occuparunt.

coloniamq: ſuæ gentiſ in ea conſtituerunt.
Erat tunc ſolum ea ſiracuſarum parſ mœni
buſ cincta. Quæ inſula uocitatur. & hanc i
ſiculoſ hbuiſſe conſtat. Mox creſcente multi
tudine: aliæ ſubinde parteſ ad urbem ſunt
additæ. quo ad eam quę poſtea fuit magni
tudinem accreuit. hæ primæ duæ græco
rum urbeſ in ſicilia fuere. Sunt autē ab
ea parte quæ ē inter pachinum & pelorum.
Quinto deinde poſt ſiracuſaſ conditaſ anno
theocleſ & calcidenſes ex naxo profecti le
ontinoſ & catinam urbeſ ſupatis prælio ſi
culiſ pulſiſq: ex hiſ locis condidere. coloni
aſq: ſuæ gentiſ in eaſ deduxere. P idem fe
re tempuſ lamiſ quidam megarenſis nouoſ
colonoſ in ſiciliam duxit. Conſedit autem
apud pantagium amnem. oppidumq: con
didit nomine protilum. Inde poſt aliqđ
tempuſ a leontiniſ pulſuſ aliud oppidum
coluit nomine tapſum. Eo ſubinde mor
tuo megarenſeſ ex tapſo profecti hybleoſ
occuparunt. ibiq: cum annoſ qnq: & qua
draginta ſup ducentoſ incoluiſſent: a gilo
ne ſiracuſanorum tyramno ſedib: pulſi i
ſunt. eorumq: urbſ euerſa. ſed añ id añoſ
circiter centum. noua ex megariſ accita
manu ſelinūtem urbem pulſiſ ex ea re
gione phenicib: condidere. Gelaſ deinde
rodiuſ & antiphamaſ cretenſis communi

inter ſe iuncto foedere. coloniam ſuarum
gentium in ſiciliam deduxerunt. urbemq:
poſuerunt nomine gelam. regio tñ ipſa &
agri in q̄b: ſita ē urbſ. lindii appellantur.
D educta eſt aut̄ ea colonia anno qnto & qua
drageſimo poſtq̄ corinthii ſiracuſas hūere.
nomenq: ē urbi inditum a gela fluuio. o
P oſt uō gelam conditam anno octauo ſupͣ
centeſimum geloiſti agrigentum condide
re. principeſq: in deducenda colonia con
dendaq: urbe agrigento fuiſſe phibentur
ariſtomuſ & piſtilus. Nomen uero agrigen
ti ab amne qui preterfluit. urbi inditum
ē. Per idem fere tempuſ cumani quæ ci
uitaſ ē italiæ a chalcide orta in ſicilia pre
datoriiſ nauib: traiicienteſ ganclam occu
parunt. ſiculoſq: ex ea urbe pepulerunt.
& coloniam ſuæ gentiſ a cumiſ & chalci
de in eam deduxerunt. Principeſ uō in
eam deducendo fuerunt periberes cuma
nuſ & cratimeneſ chalcidenſis. Gancla
uō a formę ſititudine nominata ē. quod
ſiculorum lingua falcem ſignificat. Prio
reſ igr̄ gancle cultoreſ poſt pulſos ſiculos
a cumiſ & chalcide fuerunt. ſed poſteris
temporib: multitudo hominum a ſamo ac
cętera ionia medoſ fugienſ in ſiciliam ue
nit. Cumaniſq: & chalcidenſib: pulſiſ zā
clam ipſi incoluere. nec mlto poſt id tpſ

anaxillaſ reginorum tyrannuſ ſamioſ inde pepulit. zanclamq: ueterem urbem euertit. nouamq: non longe ab iis locis poſuit. Qua meſſanam uocauit. atq: commixto genere hominum eam compleuit. Itaq: lingua ī ea urbe obtinuit mixta inter ionicam & doricam. Meſſanam uō ab antiqua pr̄ia ſua conditor appellauit. Sita ē ant̄ uniuſ diei iter longe a zancla. Adheſerunt q̄: hiſ locis ſiracuſani q̄dam exuleſ ꝑ ſeditionem pr̄ia pulſi. qui meletide uocabant̄. Hi tn̄ poſtea omneſ a mamertiniſ pulſi ſunt. quoſ fuiſſe campanoſ ſupᵃ docuimuſ. meſſanamq: occupaſſe. Acre uō & caſſine oppida a ſiracuſaniſ condita ſunt. Acre ꝗ ſeptuageſimo anno poſt ſiracuſaſ. caſſine aūte uiginti poſt acraſ conditas. Camerina q̄: ſiracuſanorum colonia fuit. Deduxerunt eā daſchon & menecoloſ anno. cxxxv. poſt ſyracuſas a corinthiiſ occupataſ. Sed cum ı poſtea rebellaſſent camerinenſeſ ab eiſdem ſyracuſaniſ euerſa ē camerina; reſtituit poſt illam gelaſ tyrannuſ ſiracuſanuſ. coloniamq: iterum in eam duxit. & hec rurſuſ a gelone tyranno euerſa ē. Ide ipſe qui euerterat. reſtituit poſtea. & nouoſ coloноs. pulſis ueterib: impoſuit. He grecorum ciuitateſ uſq: ad tempuſ peloponenſiaci belli in ſicilia fuere. ex quib: f c̄m

e ſup nouiſ aduenis quiſdam in ea inſula
prepotentib: ut ſicani & troiani primo a ſicu
liſ pulſi in unum coirent. communiq: noie
elimi appellarentur. locaq: incoluerunt uer
ſa ad cartaginem. foedere q: & amicitia cum
phenicibuſ iuncti. & poſtea ſiculi ipſi a gre
ciſ ualidiorib: ſupati. ac pleriſq: lociſ pulſi.
mediterraneam duntaxat ſicilie regionem
ad italiam uerſam retinerent. Cartaginen
ſium deinde potentia maiorem in modum
aucta pheniceſ iterum inſurgenteſ grecis
fere omnib: & ſiculiſ dn̄abantur. quoad ma
mertini poſt occupatam meſſanam. ciueſq:
necatoſ. cum ab hierone bello pmerent ex
iiſ quaſ ſupmemorauimuſ cauſiſ romanoſ
in ſiciliam ſupduxere.

Romani igr̄ primum fuſo hierone rege. mox
in amicitiam recepto. agrigento inſup ca
pto. & hoſtib: magno prelio ſupatiſ: ſtatue
runt omnino cartaginenſium potentiam
e ſicilia delere. [illegible] uare eo propoſito acr
iuſ incumbenteſ: L. ualerium ac. c. octali
cium ſequentiſ anni conſuleſ magno mili
tum delectu hito. in ſiciliam mittunt. Car
taginenſeſ aut̄ inſupabileſ romanorum ui
res ac propoſitum belli cernenteſ: terreſtri
buſ copiiſ non ampliuſ congredi: ſed mari
tima potentia. qua plurimum pollebant. in
cumbere ſtatuerunt. Magna igr̄ parata i

classe, cum sine ulla controuersia mari dn̄a
rentur: non solum siciliæ maritimas ciui
tates in fide continebant: uerum diuersū
littus aduecti. italiæ oras crebro populabā
tur. Atq: ita quodammō æquatum erat bel
lum. romanis terra. cartaginensib: mari
preualentib:. Huiusce rei argumentum
fuit. q̄ p̄ expugnatum agrigentum mul
ta siciliæ mediterranea oppida ob metum
exercituum ad romanos defecerant. Post
aduentum rursus classis non pauciores o
maritimæ urbes metu potentię adductę
cartaginensib: se dediderant. Ita par utr
inq: ratio belli consistebat. nisi q̄ affrica
ꝗ expers omnino cladis. italia uō nonnunq̄
hostium incursionib: uexabat̄. Hæc igitur
cernens pp̄ls romanus classem parandam
& aduersus cartaginenses mari congredi
endum. qn̄ aliter nllm finem hiturū cer
tamen apparebat necessitate quodammō
adductus cogitauit. In quo maxime quis
admiretur ppli romani generositatem &
incredibilem quandam magnitudinem
animorum. homines n. maritimorum
penitus rudes aduersus cartaginenses ma
ri exercitatissimos. q̄b: iam inde a maio
rib: parta ac ueluti hereditaria relicta erit
naualis potentiæ gloria. & qui principa
tum maris p concessionem omnium p

id tempus continebant. classemq: magnam
habebant. ipsi sine ulla classe. sine ullis na
ualib: . sine expientia deniq: ulla. naues ra
ptim facere. mari una congredi properab
ant. nihil interesse putantes: terra ne: an
mari aduersus hostem congrederentur.
H ac igr cupiditate incensus populus roman9
centum & uiginti nauium classem ædifi
candam curauit. harum uo centum qn
queremes fuerunt. reliquæ triremes. In
huius classis apparatu maxime difficilis
fuit qnqueremium confectio. qm huiu
scemodi nauigiis nemo p id tempus in ita
lia utebatur. nec erat qui eorum ædifica
tionem teneret. Cæterum una cartagine
sium qnqueremis quæ dudum apud mes
sanam a claudio consule excepta fuerat
exemplar eiusdem qnqs faciendi tribuit.
A d hanc q: inspicientes fabri qnqueremes
ædificant. Dum naues fiebant: interea
multitudo rudis ad remum exercebatur.
exercitatio huiuscemoi erat. subselliis i are
na p ordinem collocatis remiges insiden
tes ad uocem pceptoris brachia reducere
ac remos p arenam mouere docebantur.
I am. c. cornelius & c. duelius consulatum
inierant. classis cornelio. terrestres in sici
lia copiæ duelio obuenerant. Itaq:. c. du
elius in siciliam profectus exercitu a supe

rionib: conſulib: accepto. quæ ad bellum ptine
bant terra adminiſtrabat. Corneliuſ autem
parata claſſe. & in mare deducta cum hoieſ
aliqdiu in aqua exercuiſſet: ipſe cu ſedici
nauib: meſſanam contendit. reliquam uo
claſſem iux italiæ oram ſubſequi iuſſit. Cu
ig meſſanam pueniſſet conſul. ac ea que ne
ceſſaria erant pro tempore negociiſ poſcen
tib: parauiſſet: eaſdem bns naueſ. lipparas
nauigauit. Lippare inſula e in tuſco ma
ri ſita. non longiuſ a ſicilia p milia paſſuu
uiginti. p idem tempuſ cartaginenſiu claſ
ſis ad panormum conſiſtebat. preerat aute
illi hanibal. quem ducem apud agrigentu
fuiſſe ondimuſ. Is ig cognito aduentu
conſuliſ: bonodem quendam ex ſenatu car
taginenſi hominem cum triginta nauib:
circa ea loca dimiſit. qui noctu lipparaſ ſup
ueniens: naueſ romanaſ in ipſo portu nact9
incluſit. Corneliuſ ſubito malo circunue
tuſ: cum qd ageret. aut quo ſe uerteret non
ſatiſ conſtituere poſſet: inter ſpem & trepi
dationem in colloquium euocatuſ: fraude
punica intercipitur. Ut.n. in colloquium
uenit: catene illi iniecte ſunt. & pro cap
tiuo e adductuſ. Ita ſedecim romanorum
naueſ una cum romano conſule abducens
ad hanibalem qui panormi cum reliq claſ
ſe erat. magna confecta re: bonodeſ reuer

titur. Ar

titur. Arriſiſſe hoc principio cartaginenſib:
fortuna uidebatur. Sed paucis poſt dieb: in
alterutroſ ludenſ. non diſſimili clade illoſ
afflixit. Hanibalem .n. non tam erroreſ cap
tiui conſuliſ ꝑ aliena exempla reddideru̅t
cautiorem: q̄ extulerunt ſecundæ reſ. & ad
fiduciam animi erexerunt. Itaq: cum audiſ
ſet: reliquam romanorum claſſem ſecuſ ita
liæ littuſ nauigantem ſiciliç appropinquaꝛe:
cupienſ ordinem ſtructuramq: hoſtium cer
nere: quinq̄ginta nauib: e ſua claſſe delectis
italiam petit. Ibi cum prope oram italiæ
ĩt̃rio quo romana claſſis curſu ferretur: in
eam improuiſo incidit. Circundatuſ ergo
ab hoſtib: ac ſubita ui oppreſſuſ: naueſ fere
omneſ amiſit. ipſe q̄q: interceptuſ ac plane
incluſuſ. cum iam pro captiuo haud dubie
h̄retur: p̄ter ſpem ſuam atq: hoſtium inter
manuſ delapſus. tandem cum paucis ſuo
rum euaſit. Romani hic primum corne
lii conſuliſ aduerſum caſum & amiſſionem
nauium apud lipparaſ cartaginenſib: ipſis
qui captiui erant referentib: cognouere. I
taq: compenſata utrinq: clade & merore lç
titia ꝑmixto. iter conficere in ſiciliam pro
perarunt. ne deſpatiſ forte reb: ciuitateſ ſ
ad cartaginenſeſ deficerent. Cum iq̄ in ſi
ciliam ꝑuenissent: duelium conſulem que
alterum in ſiciliam profectum ſup̄ on̄dinꝰ

ſui aduentuſ certiorem fecere. eiuſq: iuſſu
expectare onderunt. Conſul q mari poti⁹
q̃ terra congreſſuroſ cartagineṅſeſ putabat.
quippe iampridem ut docuimuſ terra ce
denteſ rei nauali innitebantur; cura exci
tuſ tribuniſ militum commiſſa; ipſe ad
ea loca. in quib: romana claſſiſ erat: con
tendit. Cumq: non longe abeſſet hoſti
um claſſiſ ac futurum prelium appare
ret; ad certamen ſeſe utiq: apparabant.
Romanorum ualidę q̄. ſed tardę & ad ce
leritatem parum commodę erant naueſ.
Cartaginenſeſ uõ celereſ & ueloceſ. huic i
ig̃ parti metuenteſ romani quo ludifi
candi facultatem preripiant hoſti. cor
uoſ quoſ poſtea uocauere ſingulis aptant
nauib:. Ea fuit machina in hunc mōm
conſtructa; Ligneum robur in prora de
ſtituebatur longitudine quattuor ulnarū.
latitudine uõ trium palmorum. Sup̱ id
robur tabulę inherenteſ ſcalaſ conficie
bant. Quarum erat latitudo pedū quat
tuor. longitudo uõ ulnarum ſex. he rur
ſuſ ab utroq: latere genu aduſq: munitę
erant; in earum uõ extremo ferrū erat
in manilii formam acutum. Anuluſ in
ſup̱ quo fune illigatuſ imminentē ma
chinam ſuſtentabat. Ut ergo adhereb
at hoſtium nauiſ. laxato fune: ſcalę di

mittebant. ferrum pondere ac ui roboriſ
ſup hoſtilem nauem delapſum figebat.
Si aduerſa prora erat: militeſ bini p ſca
laſ deſcendebant: duo primi ſcuta prefe
renteſ: reliqui ſubinde latera ſcuti prote
cti. Sin obliqua erat hoſtiliſ nauiſ: i eam
coherentem ex tota ſit naui deſiliebatur.
Ita ludificandi facultate prepta: pedeſtre e
ſtabileq: certamen hoſteſ certare cogeban
tur. Structiſ paratiſq: omnib: q̄: ad pliu
opuſ fuit: conſul aduerſuſ hoſteſ pugna
turuſ nauigauit. Cartaginenſeſ p id tps
non longe a lippariſ ſtationem habebant.
qui ut aduentare hoſteſ intellexerut: ma
gna affecti letitia. q: maritimarū rerum
expientia ſe longe preſtare. nec in ea re ſi
bi pareſ eſſe romanoſ arbitrarentur. cen
tum & triginta nauib: aduerſuſ hoſteſ
in altum feruntur. tanto contemptu ut
ad predam ſe. non ad pugnam proficiſci
iactarent. Ut ergo appropinquarunt e
inter ſe claſſeſ: machine in ſinguliſ pro
riſ conſpecte aliq̄diu incertoſ pro rei
nouitate penoſ tenuerunt. tandem qcq
id foret conſpnenteſ ruditate imperitia
q: hominum deriſa ḡrūſ proriſ in claſ
ſem romanorum feruntur. Romani
ut inſtitutum erat: coruiſ repente di
miſſis. ut queq: obuiam ierat nauis.

collugebant. Inde in eam inuadenteſ comi
nuſ gladiiſ rem gerebant. Itaq: triginta
cartaginenſium naueſ. quæ primæ in ro
manoſ impetum fecerant. breui capiunt.
inter quaſ fuit p̄toria ſeptiremiſ. quam pi
ruſ epirotarum rex in italia & ſicilia habu
iſſe dicebatur. In ea tunc uectuſ hanibal car
taginenſium dux. cum iniecto coruo ex
pugnaretur: ipſe in ſcapham proſiliens ſalu
ti ſuæ fuga conſuluit. Reliqui uō cartagi
nenſium. qui aliquo interuallo ſequebant.
ut primaſ ſuorum naueſ ab hoſtib: captas
intellexere: ad ludificandi arteſ conuerſi no
ↄ̄rio impetu: ſed obliquo in romanoſ fere
bantur. Per eum nanq: modum uiolentiā
coruorum ſe declinare poſſe existimabant.
Sed cum ita inſtructæ eſſent machinæ ut
in quamuiſ partem innuere poſſent: ni
hil eiſ proderant arteſ. Siue .n. ex latere:
ſiue ex trāſuerſo appropinquarent: conti
nuo coruiſ implicitæ ac herere coactæ ex
pugnabantur. Itaq: captis pleriſq: & expu
gnatiſ: reliquæ tandem in fugam ūtunt.
Sup̄ quīquaginta naueſ in eo prælio cartagine
ſeſ amiſere. Romani uictoreſ pulſis ac
fugatiſ hoſtib: rei maritimæ gloriam tunc
primo uendicarunt. Hæc uictoria q̄ g̃ra
ta pp̄lo romano fuerit: honoreſ. c. duelio
conſuli ob eam poſtea tributi oſtendunt.

Non .n. triumphauit mō ſpecioſe: uerum & poſt
triumphum: illi datum ē: ut quotienſ a cena
rediret. tibia ſibi ad funale p̄cineret ob me
moriam rei geſte. q̄ ipſe primuſ omniū
romanorum hoſteſ nauali prelio ſup̄aſſet.
Dum hec mari geruntur. exercituſ ppli rom
ani. quem a conſule relictum. tribuniſq: e
mandatum oſ̄ndimuſ. magniſ inter ſe con
tentionib: agitabatur. Sociorum .n. auxilia
de uirtute ac gl̄ia pugnandi cum urbanis
copiiſ diſceptabant. Ea paruo orta princi
pio tandem eo contentioniſ proceſſere: ut ſo
cii a romaniſ diſcederent. ac p̄ ſe ipſi caſtram
tarentur. Id cum intellexit hamilcar qui e
terreſtrib: copiiſ in ſicilia p̄erat: improuiſo
illoſ aggreſſuſ ſup̄ quattuor milia ſociorum
interfecit. Reliqui in caſtra romana depo
ſitis iam contentionib: rediere. Roma
na uō claſſiſ poſt prelium in ſergeſtanam
oram nauigauit. Nam ſergeſtani q̄ in ami
citiam ppli romani nup̄ uenerant. ob eamq:
rem a cartaginenſib: obſidebant̄. Eo cū per
ueniſſent romani confeſtim hoſteſ fugant.
obſidioniſq: p̄iculo ſocioſ liberant. Mox in
de profecti in uccellam urbem circumſiſtūt.
atq: expugnant. Extremo eiuſ eſtatis e
hanibal cum iiſ que e prelio ſup̄fuerant
nauib: cartaginem rediit. Ibi cum ratio
nem geſtorum a ſe in ſicilia expoſuiſſet

ſenatui; rurſuſ cum claſſe in ſardiniam i
mittitur. Iam n. romani eo profecti ſar
doſ corſoſq; inuaſerant. Cum igr in corſi
cam pueniſſet hanibal. bellumq; hiſ locis
aduerſuſ romanoſ gereret; tandem ī por
tu quodam incluſus claſſem amiſit. Ip
ſe tamen ſolita arte. hoſtium manuſ de
lapſuſ euaſit. ſed mox a ſuiſ comphen
ſuſ & in crucem elatuſ occiditur. Proxi
mo dehinc anno nihil dignum in ſici
lia geſtum.

Creati deinde conſuleſ. c. ſulpitiuſ & a.
rutiliuſ. P id tempuſ cartaginenſeſ panor
mi copiaſ habebant. Itaq; conſuleſ ut i
primum copiaſ in ſiciliam traiecere; i
panormum confeſtim profecti. ſtructa
ante urbem acie. cum pugnandi pote
ſtatem hoſtib; feciſſent. nec illi contra
educerent pugnamq; detrectarent. rur
ſuſ inde mouenteſ; hippanam oppidū
aggreſſi tandem expugnarunt. Miti
ſtratum q; licet maiori aliqntulū mili
tum labore ab iiſdem conſulib; captum.

Poſthec ad catinenſes; ii paulo an̄ defece
rant a romaniſ; exercituſ ductuſ. eorūq;
urbſ machiniſ & tormentiſ expugnata
capitur. Capta ē &iam ab iiſdem con
ſulib; ethna. & quedam alia ſicilię op
pida. Lipparę q; ab iiſdem conſulibus

obſeſſe. P idem fere tp̄s alia naualiſ pu
gna inter romanoſ & cartaginenſeſ cō
mittitur. . A. n. rutiliuſ. qui claſſi roma
næ p̄erat apud tyndaritanoſ ſtationeſ t̄
habebat. Is claſſem cartaginenſium nō
longe a littore conſpicatus extemplo ſu
oſ naueſ conſcendere ac ſe propere ſequi
in hoſtem iubet. Ipſe celeritate præuec
tuſ cum decem ſolum nauib: longiſ an
aliam claſſem in altum defertur. eo cō
ſiſuſ q hoſteſ parum compoſite paruq:
ſtructe iter facere uidebantur. Cumq:
ita appropinquaſſet hoſtium claſſi: ſu
bito illi conuerſi incredibili celeritate
romanorum naueſ circumſiſtunt. ac pri
mo impetu nouem ſummergunt. Preto
ria duntaxat nauiſ in qua rutiliuſ fere
batur celeritate freta ui remorū euaſit.
I nter hec reliqua claſſiſ romana in altū
delata obuioſ excepit hoſteſ. hic poſt
magnum certamen romani decem car
taginenſium naueſ plenaſ cepere. octo
mari ſummerſere. reliquæ naueſ fuga
arrepta in lipparas ut ab initio inſtitue
rant. ſe recepere. Cæterum ex eo prelio
hac opinione utriq: euaſerunt. ut p̄imaſ
uictorie parteſ ſibi ipſis uendicarent. o
R omani. q maiorem numerum cepiſſet.
q deniq: hoſtem fugaſſent. Cartaginen

ſeſ. q' nouem romanorum naueſ primo im
petu ſummerſiſſent. q' inferioreſ nu̅o tantã
claſſem romanam aliq̄diu ſuſtinuiſſent. o
biſ accenſi ſtudiiſ maiora parabant.
Rome interea ſepe in ſenatu. ſepe & iam apud
plebem agitatum eſt; num bellum in affri
cam trãſferre preſtaret. Facilem .n. ubiq: de
ſcenſum. & imbelleſ libie pplos ee̅ conſta
bat. Preterea ut in longa pace omniſ gn̄iſ
preda refertoſ agroſ. ea reſ trãſferre illo i
bellum hortabatur. & a ſicilia faciliuſ de
trahi cartaginenſeſ poſſe. domi iniecto pe
riculo uidebant̃: q̄ ſi in ſicilia ipſa certare
tur. hiſ rationib: tandem conſulib: pmiſ
ſum: ut ſi id in rem .p. exiſtimarent fore.
copiaſ in affricam traducerent. bellumq: a
ſicilia in libyam tranſferrent. Ad hec claſ
ſis paulo amplior illiſ decreta. qnqueremi
um tercentum & triginta. Conſuleſ erant
.m. attiliuſ reguluſ & .l. manliuſ uiri for
tiſſimi & imprimiſ bellicarum artiũ pιti.
h i cum in affrica traducere copiaſ ſtatuiſſent
e meſſane portu: ibi nanq: tota claſſis ro
mana conuenerat: mouenteſ pret̃ dextrũ
ſicilie latuſ ſupato pachini promontorio
enomon uenerunt. q' in iis lociſ exercituſ
legioneſq: claſſem expectare iuſſe pſtolaba̅
tur. At cartaginenſeſ cognita romanorũ
uoluntate: diuerſo ipſi conſilio bellum in

ſicilia retinere & tranſitum hoſtium in affricã
impedire conſtituerunt. Ad hoc ipſum maiorẽ
claſſem & illi paratam. in qua trecente &
quinquaginta naueſ erant cartaginenſium lili
bei continebant. Cum ergo hiſ eſſet traiicere
in affricam. illiſ uero prohibere propoſitũ eẽt.
ac ex eo haud dubie certamen appareret fu
turum: romani delectoſ militeſ in nauib:
collocarunt. Qui & nauali prelio ſufficerent.
& in terra affrica expoſiti bello gerendo y
donei forent. Cumq: equiteſ quoq: portandi
eẽnt: rateſ compluireſ. quib: equi traiicerentur.
ad claſſem adduntur. Paratiſ tandem om
nib: naueſ conſcendunt. ſingulis quinq: remi
buſ trecenti remigeſ. & legionarii milites
centum uiginti imponebantur. Cum nũm
cartaginenſeſ pariter romaniq: ſuabant. Fu
erunt aũt in claſſe romana hominum ſup
centum & quadraginta milia. Cartaginẽſeſ
uero delectoſ ſolum ad nauale prelium ho
mineſ claſſi impoſuerunt. horum tamẽ
multitudo fuit ſup centum & quinquaginta mi
lia. Quarum rerum magnitudinem non
modo quiſ cernenſ: uerum & audienſ obſtu
peſcat. Totam romanam claſſem quadripar
tito conſuleſ diuiſerant. harum ſingule
parteſ duab: appellationib: uocitabantur. pri
ma eſt parſ: prima acieſ. & prima claſſis.
ſecunda item ac tertia eodem modo. Quarta

uõ & poſtrema ut in pedeſtri exercitu. tria
rũ appellabantur. Forma & ſtructura toti⁹
agminiſ in ſpẽm trianguli fuit. cuius in
prima fronte erant ſexremeſ duæ. quarũ
in altera. m. attiliuſ. in altera. l. manlius
ferebant̃. hoſ prima & ſecunda claſſis ab i
utroq; cornu ad unam ſequebant̃. ita ut ro
ſtrum ſecundæ cuiuſq; nauiſ extra reſpice
ret. Per hunc modum dillatatiſ paulatĩ
acieb; trianguli reſultabant latera. Medi
um inter has ibat tertium agmen. cui ra
teſ equitum erant tributę. Triarũ extre
mum claudebant. pariter extenſo agmine
q̃i baſim trianguli facienteſ. Hæc forma
aptiſſima & ad reſiſtendum aptiſſima expe
ditiſſima uiſa ẽ. Cartaginenſeſ interea
a lilibeo ſoluenteſ heracliam uenerant. o
inde conſpicati romanam claſſem: ĩ qua
tuor & ipſi copias diuiſere. harum tres
in altum delatæ extenſo longiuſ dextro
cornu q̃i hoſtem circumuenturæ conſiſte
bant. Quarta (id ſiniſtrum erat cornu) i
pp littuſ aſtabat proris omnib: in hoſtẽ
conuerſis. Duceſ erant cartaginenſium
hanno & hamilcar. Quorum hanno cũ
uelocib: nauib: ex omni claſſe delectiſ dex
tro p̃erat cornu. hamilcar uõ cum omni
robore medium agmen regebat. Sic ig̃
utrinq; ꝯstructæ cum iam in propĩquo

eent: cartaginenſeſ magno ac terribili clamo
re ſublato romanoſ inuadunt. reclamatur
a romaniſ altiſſime. nec minuſ infeſte illi
occurritur. Conſuleſ primo ſtatim con
greſſu tenuem & extenſam hoſtiũ aciem
nacti. ſuam uero firmam & compoſitã ut
ex utriuſq; ſtructura oſtendimuſ. mediũ
penorum agmen magno impetu prorũ
punt. Illi uero freti celeritate. idq; ab ham
ilcare primo docti ut romanorum dis
iungerent classem: ex composito cedunt.
Quo facto prima & ſecunda romanorum
claſſiſ cupidiuſ inſecutę. longe a reliquiſ
ſeparantur. nam tertia que classis. cui rates
equitum tributas diximuſ. item triariũ et
qui extremum claudebant agmen. tardi
uſ ſequebantur. Cum itaq; longe diſiũ
cti eſſent a ſuiſ. ſigno e naui hamilcaris
ut añ conuenerat ſublato repente naueſ
hoſtium undiq; in romanaſ uertunt. ac
primam & ſecundam claſſem. in qua: cõſu
leſ erant circumſiſtunt. Committitur ma
gnum prelium ac dubio euentu aliquãdiu
pugnatur. hammonem dextro cartaginen
ſium cornu prefuiſſe diximuſ. Is ubi pu
gna implicatas conſpexit primaſ romano
rum acieſ: a pellago cum ſuiſ nauib; con
uerſuſ. triarioſ inuaſit. Committitur &
apud triarioſ atrox bellum. dumq; hãnoni

resistunt: tertium romanorum agmen. cui t
rates equitum tribute erant. aliquanto processerat.
hos quoque quarta cartaginensium acies a littore in
uadit. Ita tres nauales pugne uno in tempore di
uersis locis committuntur. In quibus celeritate
quidem & arte ambiendi. eludendique longe prestabant cartaginenses. Sed cum ad manus uen
tum erat: uirtute & robore romani praualeb
ant. Numerus autem nauium singulis pugnis
erat pene par. Nam & due cartaginensium
acies aduersus duas romanorum que primo
antecesserant. & aliis in locis singule aduer
sas singulas congresse certabant. hic quos
clamores. quos strepitus. Quos denique casus
aut horrores fuisse dixerim? Tria magna t
prelia: unum sub tempus paruis inter se t
diuisa spatiis. telis & gladiis. immissione
nauium. & omni pernicie certantia conspi
ciebantur. Multe utrinque fracte naues. o
multe salo immerse. uectores naufragos
per undas effundebant. alios tabulis. alios re
mis. multos & scutis ipsis annitentes. Ru
bescebant cruore fluctus. naues per corpora
hominum iter facere cogebantur. Clamore
& uociferatione celum & littora resonabant.
Versabantur enim in ea pugna naues rostrate pa
ulominus quam septingente. preter onerarias.
que traiciendorum gratia equorum aut co
meatus eam secute fuerant. Itaque id nauale

Proelium ſtructu acierum & multitudine na
uigiorum. quodammō terreſtre uidebatur.
In tanto igr̄ ac tam atroci certamine tandem
uictoriæ initium inde ortum. unde pugnā
ceperat. Conſules .n. ambo in prima pugna
bant acie. Hi circumdati ab hoſtib: cum diu
egre reſtitiſſent. demum cohortati ſuoſ ui
olentia & robore naueſ cartaginenſium ꝑ
rumpunt. alioſ capiunt. alios ſummergunt.
ſi quæ naueſ reſiſtebant: in eaſ coruiſ inie
ctiſ militeſ tranſcendebant. ac ſumma uirtu
te dimicabant. Sed proderat non parū: q
in oculiſ conſulum reſ gerebatr̄. Plura .n. o
militeſ faciunt in ꝑiclis uel ignominię o
metu uel gloriæ cupiditate: quā uera uirtu
te. Hi quoq: conſuleſ taleſ erant: ut quemuiſ
etiam ignauum ad fortitudiniſ opa ꝯcitarent
incendere. Primi omnium pugnas capeſce
re. laborantib: ſuccurrere. alios cohortari.
alioſ monere. hiſboniſ artib: impigre fre
ti tandem hoſteſ exuꝑant. Fit magna car
taginenſium cedeſ. multæ eorum naues
ſummerguntr̄ aut capiuntr̄. reliquę ſeſe fu
gæ mandarunt. M. attiliuſ reguluſ ubi ·
prima claſſe profligatoſ hoſteſ fugatoſq: cō
ſpexit: collega ad eorum reliquiaſ ꝑſequen
das relicto: ipſe cum ſecundæ aciei naui
buſ integriſ. triariis ſuccurrit. Illi ab hā
none circumdati iampridem ſummo ī diſ

crimine uerſabant. Aduentu conſuliſ auda
ciuſ triarii reſiſtunt. Conſul magno aīo
in claſſem hannoniſ ruenſ incredibili &
uirtute hoſteſ inuadit. Fit & hoc loco &
magna cedeſ, naueſ multę expugnantur.
nonnullę fractę, armamentiſ nudatę ſa
lo merguntur. Deniq: ancipiti malo cir
cumuentuſ hanno. q a fronte ſit & a ter
go ſui oppugnabantur, fugam arripit. ac
celeritate fretuſ in altum defertur. Re
ſtabat tertia pugna. quę littori erat pro
xima. In hac romani plurimum labora
bant. Nam & aliquāto maior hoſtium nūus
illoſ circumſteterat, & ita in artum coegē
rat: ut uix explicare ſe poſſent. Deniq: iā
pridem periſſent. ni coruoſ uerita carta
ginenſeſ immittere naueſ formidaſſent.
H oc igr̄ metu ab inuadendo abſtinebant.
S ed arte quadam circumſeptoſ propellē
ad littuſ nitebantur. nec certe iam lon
ge aberant. nec ulla ſalutiſ ſpes ſupereſſe
uidebatur. In hunc modum uno ferme
tempore laborantib: attiliuſ uictor a tria
riiſ. & maniliuſ a prima claſſe diuerſo
itinere ſuccurrunt. nactiq: in medio ho
ſteſ. frequenteſ eorum naueſ plenaſ capi
unt. reliquę in littuſ adactę franguntur.
R omani trib: maximiſ pluſ hoſtib: ſupa
tiſ. ubiq: uictoria potiti fuerunt. Fractę

ſunt in hiſ prelüſ romanorum naueſ qua
tuor & uiginti. Cartaginenſium uõ ſupra
triginta. plena aūt nulla romanorum a
cartaginenſib: capta. Ipſorum uõ q̃tuor
& ſexaginta romani plenaſ cepere.

Poſt hanc pugnam conſuleſ paucıſ dieb: in
ſicilia commorati. quaſ cepant naueſ re
pararunt. & ad claſſem adiunxerunt. &
frumento deinde ac ceteriſ que uſu ſūt
impoſitiſ. nullo iam prohibente in libiā
nauigarunt. Mercurii ē in affrica promo
torium longe in pellaguſ contra ſiciliam
protendenſ. eo romana claſſis pmo appli
cuit. Inde rurſuſ ſtructa atq: parata ad
urbem clipeam puenit. Conſuleſ non t
longe ab urbe. copiiſ in terram expoſitis.
naueſ ſubduxerunt. ac uallo & foſſa cir
cumdarunt. Inde ad urbem clipeam uer
ſi obſidere illam & oppugnare aggredi
untur. Cartagine interea ualde trepi
datum fuerat. cum & ſuoſ duceſ nauali
prelio ſupatoſ. & romanoſ uictoreſ aduen
tare in affricam nuntiaretur. Fuitq: om
nium opinio: conſuleſ recto itinere car
taginem ipſam infeſtiſ ſigniſ petituroſ. I
taq: hannonem propere cum hiſ nauib:
que reliquae fuerant. a pugna cartaginē
accerſitum armatiſ inſup urbanis copiis
tutari urbem portumq: iuſſerunt. Sed

aa aa
aaaa

aaaaaaa
aaaaa

a aa
e e e

d um

poſtq̃ cognouere. expoſitiſ in terram copiiſ. &
nauibuſq; ſubductiſ: clipeam urbem a roma
niſ obſideri. poſito domi metu: exercitũ pa
rare. ac terra hoſtib: occurrere ſtatuunt. D
um copie a cartaginenſib: parantur: conſu
leſ inter hec. expugnata clipea urbe. preſidio
q; militum impoſito: omneſ ſubinde copiaſ
in agrum cartaginenſem educunt. nulloq;
obſiſtente longe lateq; regionem populant᷑.
Villarum edificia opulentiſſime ornatiſſi
meq; ſtructa incendunt. ꝑdam omniſ ge
neriſ capiunt. Captiuorum hominum ca
pita ſupᷓ uiginti milia ad naueſ adducunt.
His reb: geſtiſ: legatoſ romam mittunt. qui
& expoſitaſ in terra affrica incolumeſ co
piaſ. & captam urbem clipeam ac cetera
ab eis facta exponant. & que nã ſit locoꝝ.
q̃te hoſtium copie. qui ue conſulum ani
mus. quiuſq; ad bellum ſit opuſ. ſenatum
ppłmq; romanum edoceant. Poſt miſſoſ
legatoſ. conſuleſ longiuſ cum exercitu pro
greſſi. alia ſubinde appetendo loca: cuncta
ferro igneq; inuoluunt. commeatuſ affa
tim ut in ubere ſolo ac diu pacato aderat.
ppli imbelleſ & ad predam nati militem
facile ditabant. Cum hec ẽẽt fortuna
rerum: littere ſenatuſ afferunt᷑. quib: alter
conſulum cum parte copiarum italiã re
dire iubebatur: Alter cum reliquiſ copiis

e e e

manere

manere ad bellum in affrica gerendum. Co
gnita igitur ſenatuſ uoluntate, & ſi p̄iculoſiſſi
mum uidebatur: tam remotiſ alieniſq: regio
nib: tamq: ualido mariq: propinquo hoſte
copiaſ diſiungere. preſertim cum magnoſ dele
ctuſ hēre & undiq: exercitum cogere hoſteſ
nuntiarentur; tamen ut edicto ſenatuſ pare
rent: inter conſuleſ conuenit: ut. m. attiliuſ
reguluſ cum q̄ndecim milibuſ peditum &
q̄ngentiſ equitib:. nauibuſq: roſtratiſ q̄dra
ginta in affrica remaneret ad bellum cartagi
ni inferendum. Manilius aut̄ cum cetera
claſſe ac aliiſ omnib: copiiſ in italiam redi
ret. Hac igr̄ partitione copiarum & exercit⁹
facta. maniliuſ captiuiſ & preda nauib: im
poſitiſ ex affrica ſoluenſ: ſiciliam primo. mox
italie oram p̄teruectuſ. ad tiberina incolumiſ
oſtia p̄uenit. Reguluſ aut̄ post college di
ſceſſum cum reſiduiſ copiarum rurſuſ ag
rum hoſtium ingreſſuſ. magna inſuper cla
de regionem afflixit. Per hoc tp̄uſ apud bra
gadam fluuium caſtra hn̄ſ. m. attiliuſ ſ̄pen
tem horrende magnitudiniſ ap̄ ripaſ eius
fluminiſ ſtabulantem baliſtiſ & catapultiſ
oppugnatum occidit. cuiuſ poſtea corium i
romam delatum centū uiginti pedum lon
gitudinem hūiſſe: q̄dam memorie prodide
runt. Poſthec urbem quam adin uocant
obſidere ac expugnare aggreſſus ē. Dū circa

illam moratur conſul: interea cartaginen
ſeſ magniſ equitum peditumq: copiiſ. o
magno inſup elephantorum nũo contrac
tiſ duceſ prefecerant duoſ: haſdrubalẽ hã
noniſ filium. & boſtarum. Accerſierant q̃:
hamilcarem a ſicilia. quem nauali prelio
interfuiſſe memorauimuſ. Is heraclia ſol
uenſ milia peditum qnq:. ac ſexcentoſ e
quiteſ ſiculo bello exptoſ cartaginem tra
iecit. tertiuſq: ipſe dux additus curã belli
una cum haſdrubale & boſtaro here iubet.
Cum de adminiſtrando bello inter ſe duceſ
conſultarent: placuit. copiaſ adũſu roma
noſ educere. ac ſuiſ qui ap adin obſidebã
tur. opem ferre. nec tantam uaſtitatem po
pulationemq: regioniſ contra decuſ nomi
niſ impuq: ſiui tolerare. Romani iã agge
rem ad urbem egerant. ac ſumma ui adin
oppugnabant. nec oppidani diutiuſ resi
ſtere poterant. Ob hoc properanteſ carta
ginenſium duceſ cum omnib: copiiſ pro
fecti in proximo colle edito atq: aſpo loco
caſtra poſuere. ita ut inter caſtra & urbe
romani medii eẽnt. Attiliuſ omnem ui
ctorię ſpem in elephantiſ & equitatu hére
hoſteſ intelligebat. iiſ. n. longe preſtare.
robore aũt legionum impareſ ẽẽ. Vt igr
hanc eorum ſpem opportune pũteret: mi
nime expectandum cenſuit. donẽ hoſtiũ

copie in planitiem descenderent. Sed uo
catis tribunis centurionibusq: de secda ui
gilia cum duab: legionib: circuire mon
tem ac e duisa a castris hostes regione in
uadere. ac in se maxime concitare iubet.
I pse uo qua proximum iter erat sub collem
cum reliquo exercitu succedit. Tribuni ac
centuriones ab attilio premissi cu prima
luce montem infestius ascendere cepissent.
omnis repente multitudo e castris sese ob
uiam illis effudit. Sed neq: equitatus per
abrupta & procliuia loca quicq ualebat. t
nec elephantorum opus erat ullum. Vete
rani tn milites nup e sicilia cum hamilca
re adducti e supiori loco egregie dimica
bant. legionesq: romanas pedem referre
aliqto coegerant. Magna tam uirtute ro
mani annixi. uim ac nam loci pene supa
bant. in eam pugnam intentis cunctoru
animis: consul repente alia ex parte su
perato monte pp castra hostium apparuit.
C onclamari ceptum e uehementissime a ca
stris. Quo clamore conterriti qui prelıaba
tur. omisso priore certamine aduersus co
sulem recurrebant. At romani qui cum
attilio erant supiorem nacti locum facile
hostes deiciunt. & tribuni legionesq: q
mo pedem retulerant. acrius in hoste con
uersi a radice montis instabant. Ita i me

dio circumuenti hostes undiq: cedebant. De
niq: magna parte eorum cesa: reliqui sese i
per abrupta precipites dantes euasere. Roma
ni pulsis fugatisq: hostib:. & illorum castris
potiti. ad urbem quam obsidebant reuertun
tur. eamq: sublata iam auxilii spe confestim
capiunt. Posthec attilius cum exercitu pro
fectus tunes oppidum quindecim milibus
passuum a cartagine circumsistit. atq: expu
gnat. Apud id oppidum quod opportunissi
mum bello urbi cartagini inferendo uide
batur. consul legiones collocat. sedeq: ea bel
li atq: arce utitur. Cartago. n. in promon
torium quoddam sita est. in mare protendens.
Supra urbem uero. qua id promontorium ad
ceteram affricam continetur palus regio
nem coartat ita ut parua admodum planities
inter paludem & alterum mare relinqua
tur. In his uero locis tunes est oppidum quod
inter paludem ac littus regionem claudit.
nec plus distat a cartagine. quam quindecim milib:
passuum. Apud id ergo oppidum consistens
.m. attilius. omnem a terra aditum carta
ginensib: abstulerat. Nec multum ea res
ab obsidione distabat.

Cartaginenses uero ingentib: preliis mari ter
raq: a romanis superati. amissa insuper agri
parte. & magnis cladib: afflicti: exiguam
spem salutis trahebant. Post nouissimum

.n. prelium. Quo a romanis fusi fugatiq; fu
erant: numidarum ingens multitudo spe
rapinarum pellecta in agrum cartaginen
sem p̄datum uenerat. a quib; plures prope
clades cartaginensib; infligebant͂ sociisq; q̃
ab romanis. Multitudo .n. uaga. rapax &
gnara insup locorum omnia rimabat͂. Fu
ga simul hominum pecorumq; ex agris i
urbem cum tumultu & trepidatione oīum
erat. Amisso frumento. populatis agris. im
pendente insup obsidionis metu a romaīs
fames haud mediocriter p̄mere urbē cepit.
Tantis afflicti cladib; nec q̄d agerent. nec quo
se uerterent: satis ap̄ se constituere poterant. ⁊
Placuit tandem. q̄m cetera omnia extrema
uidebantur. legatos ad consulem mittere:
si de pace cum romanis conuenire possent.
Maxime uō ea fiducia ad pacem petendam du
cebantur: q longo ante id bellum tempore
federa & amicitie fuerant inter romanū
& cartaginensem pp̄lm contracta. ac nuper
in piri epirotarum regis aduentu. magno
consensu utrinsq; pp̄li renouata. Itaq; hoc
fundamento superioris bniuolentie presentes
discordias facile sopiri posse arbitrabant͂. q̄m
non odio neq; acerbitate susceptum erat bel
lum. sed metu quodam maioris potentie.
qua ne conculcaretur italia romani formi
darant. Principes igr̄ ciuitatis ad id mun⁹

delecti. cum ad conſulem ueniſſent: agere
de pace ceperunt. Multa circa id a legatis
cartaginenſib: dicta. cur pacem concedi pe
tentib: cupientib:q: præſtaret. amicitiam
inſup & fœdera ſepiuſ inter utrumq: pplm
renouata ex ſcripto recitarunt. & ſe fidoſ
uetuſtoſq: ppli romani ſocioſ: aſſerenteſ. Ca
uſas autem belli non ex quibuſdam iniuriiſ:
ſed inani ſuſpitione coortaſ. attenuare ſuſce
ptam cām nitebant. Qm in uō in federū
mentionem incidimuſ: utile putamuſ ab
initio repetenteſ fœdera ipſa ut ſcripta con
uentaq: fuerant pro cognitione rerum hoc
loco inſerere. Primum fœduſ inter utrūq:
pplm initum ē ſtatim poſt tarquiniū re
gno pulſum. l. iunio bruto & . m. ualerio
conſulib:. In quo hęc fere comprehenſa fu
erunt. Amicitiam fore pplo romano. car
taginenſiq:. item romanorum cartaginen
ſiumq: ſociiſ: non nauigare romanoſ. ſoci
oſ ue romanorum ultra promontorium
pulchri. Si quiſ uentorum ui coactuſ lo
ciſ applicuerit: nihil emito. nihil ue ſumi
to. preterq̄ ad ſacra uel ad nauigia. intra
diem quintum inde abito. Mercimonii ca
ſi aduenerint: immunitaſ eſto pter ſcribā
& preconem. Q uot aut pntib: hiſ in
affrica aut ſardinia uenundata fuerint:
de iiſ publica fideſ eſto. Si romanorum

quiſ in ſiciliam uenerit. q̄p: in lociſ carta
ginenſiſ ppl̄s imperet: equa ſint omnia.
cartaginenſeſ iniuriam non inferant arde
atibuſ. antiatib: . ariciniſ. circeiſ. tarraci
nenſib: . aliiſue latinorum. quotquot paret
pplo romano. Si quod oppidum in latio ̄e
cepint cartaginenſeſ: pplo. r. integrū reddi
to. Si qua ciuitaſ non paret: aliena eſto. ̄e
nllm in latino p̄ſidium edificato. Si per
duelli introierint in hiſ locis: non p̄noc
tato. hec fere primo federe comp̄henſa ̄e
fuerant. Poſthec aliud feduſ initum ē.
in quo additi ſunt tyrii & uticenſeſ. Eiuſ
federiſ hec uerba fere fuere: Amicitia e
ſto pplo. r. ſociiſq: cartaginenſib: tyriiſq:
& uticenſib: . Ultra promontorium pulch̄
non licere nauigare romaniſ ſociiſue. nec
prede gr̄a. nec mercature. neue q̄ oppidū
hiſ locis here. Si qua oppida in latino car
taginenſeſ cepint. ſi ea romaniſ non pa
rebant: p̄da illorum eſto. oppida reddun
to. Si qui captiui abducti fuerint ex libe
riſ pp̄liſ. q̄p: cum feduſ ſit pplo. r. in por
tuſ pp̄li. r. non adducito. Si quiſ adduc
tus fuerit: ſi romanuſ apprehenderit: ̄e
dimittito. Idem romani faciant ī his
lociſ q̄p: cartaginenſeſ imp̄ent. Si aquā
uel commeatum ſumpſerit roman᷒: iniu
riam non inferto. q̄p: amicitia ſit ut fed᷒.

ſi non fuerit priuatuſ: abito. ſi fecerit publice.
iniuria eſto. In ſardinia & affrica nulluſ roma
norum. ſociorum ue negociator. neue oppidum
poſſideto. preter cibaria uel ad nauigia. ſi qua
uiſ detulerit: intra quintum diem abito. In
ſicilia quibus locis cartaginenſeſ imperent. item car
tagine romanuſ omnia facito. negociatorque
quod cuique libet. id cartaginenſibus rome iuſ eſto.
Cartaginenſeſ ardeatibus. antiatibus circeiſ. tarra
cinenſibus: iniuriam non inferunto. nec in ce
teriſ ut in ſuperiore federe expreſſum est. Poſt
hec aliud feduſ inter romanoſ & cartaginen
ſeſ initum est. per id tempuſ quo piruſ rex epi
rotarum in italiam ac ſiciliam traiecit. In
eo foedere eadem comprehenduntur. deinde ad
iunguntur hec: Si cum piro amicitiam inierit:
faciant ambo. ut auxilium ferre alterutri li
ceat iiſ quibus bellum infertur. Si cartaginenſeſ
ſocii ue auxilium romanorum poſtulabunt.
nauigia prebeant ad traiciendum belligeran
dumque. Sin romani poſtulabunt: cartaginen
ſeſ mari opitulentur. in terram uero uti deſcedat
nulluſ compellito. Stipendia ſuiſ uterque perſol
uito. Hec erant federa inter utrunque populum.
litteriſque rome latiſ. cartagine phenicibus. ereiſ
tabuliſ in publico ſcripta. que tunc recitanteſ
legati. pacem ſe apud m. attilium faciliuſ conſe
qui poſſe arbitrabantur. Conſul ſe haud i
gnarum foederiſ eſſe respondit. atque eo grauiuſ of

ſenſium pplm romanum q carthaginenſeſ o
bellum q pacem offerente nup appio clau
dio conſule maluiſſent. Nam licuiſſe pplo
romano mamertinoſ liberum pplm in ami
citiam ſuſcipere: haud ambiguum ee̅. cum
in affrica tm̅ & ſardinia hr̅e oppidu̅ roma
ni ex foedere prohibiti ee̅nt. in ſicilia autem
non ee̅nt. E nim uo̅ ſe ea de re diſceptatione̅
omittere. quam illi ipſi nunq iure foederiſ
introduxiſſent, ſed ferro potiuſ conculcad̅a
putaſſent. Ut aut̅ ad preſentia rn̅deat: pa
cem ſe haud abnuere quominuſ petentibuſ
daret. Ceterum ee̅ eiuſ qui det pacem co̅
ditioneſ dare. Itaq: ſi pacem uelint cartagi
nenſes omnia ſenatuſ. ppliq: romani arbi
trio poteſtatiq: pmittant: eaſ laturi legeſ. q
ab illiſ pſcribentur. Id conſuliſ rn̅ſum uſq:
adeo ſupbum legatiſ uiſum e̅: ut confeſtim
reclamarent: Q uid grauiuſ tandem uictiſ
ad extremum foret impaturuſ? Inde re in
fecta abeunteſ cum in ſenatu cartaginenſi ea
retuliſſent: tanta e̅ indignatio coorta: ut cun
cti una uoce reclamarent: mortem potiuſ ac
extrema omnia ee̅ ſubeunda. menteſq: a
paciſ ſpe ad belligerandi ſtudium mirifice
conuerterentur.

Reſponſo. m. attilii conſuliſ irritatiſ cartaginen
ſium animiſ. & a ſpe paciſ ad ſtudium belli
ce rei q̅tum nunq antea querſiſ. ut in ex

tremo uenire ſolet diſcrimine. maiora q̄dam
enixiori ſtudio parabant̃. Itaq; duceſ pręe
ficere. exercitum reparare. copiaſ cogere ſū
ma induſtria non ceſſabant. Ex gallia
atq; hiſpania. item ex grecia ſcripti mili
teſ quotidie nauib; afferebantur. Accerſi
erant & xantippum lacedemonium rei
militariſ ꝑitum. Is cartaginem cū aliqua
manu aduectuſ ꝑcontando & ſciſcitando
cum quemadmōm ſupati ēēnt. cognouiſ
ſet: nihil indigne paſſoſ cartaginenſeſ ait.
Sic̄ imꝑite freti potentia a ꝑitis hominib;
ſupati eſſent. Errata ſubinde ꝙ; reſ eluſę
forent q̄ disciplinam quandam apiens
docuit. Oportuiſſe his lociſ caſtramēta
toſ ēē. ſic aciem ſtruxiſſe. ſic elephantoſ. ſic
equitem. ſic peditum robur collocaſſe. Hęc
iactando atq; iterando gręca facundia ef
fecit. ut antiquatis cęteriſ ducib;. ſumma
rei bellicę uni ſibi mandaret̃. Cura igit̃
exercituſ ꝑ hunc modum ſuſcepta. inſtitu
endo militem atq; exercendo breui com
poſuit. & ſeruare ordinem diſciplinamq;
coegit. Tantaq; breui tempore ad huiuſ ui
ri ſpem facta eſt conuerſio animorum; ut
qui mō ne conſpectum q̄ romani excitus
ſuſtinere poſſent: ultro iam poſtularent; ut
ad hoſtem ducerentur. Cognito ig̃ mili
tum ardore: cartaginenſes fortunā prelii

expiendam rati. aduerſuſ hoſtem copiaſ di
miſere. Ducebat aut̄ xantippuſ non per
colleſ aut montana loca: ſed ꝑ plana. ut
priuſ docuerat. ex .n. equitatu elephātis
q: plurimum ualebant: ea de cā aſpa declini
aq: uitanda. planaq: appetenda illiſ oſtende
rat. M. attiliuſ cognito hoſtium aduētu.
q̄q̄ mutatam conſuetudinem & ꝑegrinā
diſciplinam ſupueniſſe intelligebat dimi
candi cupiduſ obuiam proceſſit. ſuaq: ca
ſtra hoſtium caſtriſ q̄proxime admouit
ita ut ſpatium non ampliuſ q̄ mille duce
torum paſſuum intereſſet. In hac propin
quitate xantippuſ ex̄ uallum primuſ co
piaſ educit. poteſtatemq: pugnandi facit.
I nſtruenda acie prima fronte elephantoſ ad
unum conſtituit. Poſt hoſ aliquo interual
lo multitudinem urbanam collocauit. De
xtro ac ſiniſtro cornu conductum militem
omneq: robur ueteranorum diſtribuit.
expeditum quenq: & celerem ab utroq:
cornu inter alaſ equitum pugnare iuſſit.
C onſul ubi conductaſ hoſtium copiaſ proſpe
xit: militem & confeſtim ipſe producit. a
ciemq: haud cunctanter ſtruit. aduerſus
elephantoſ. expeditoſ ex omni exercitu de
lectoſ oppoſuit. Poſt hoſ multiplici ſubſidio
aciem firmauit. Signa aut̄ militaria. nō
in fronte. ſed intra aciem continuit. Equi

tatum uō in utrunq: diuiſit cornu . fiutq: tota
acieſ in fronte anguſtior; cæterum multiplici ı
ſubſidio firmata . q̄d ideo prouiderat conſul ne
ab elephantis prorumpi agmen poſſet . Enī
uō ut ad uiolentiam elephantorum utilit' id
a conſule prouiſum; ſic ad p̄ictm circumuen,
tionis inutiliter . Nam cum longe equitatus
multitudine præſtarent cartaginenſes: coar,
tatio ipſa atq: conglobatio aciei facilem hoſtib:
circundandi facultatem prebitura erat . Str,
uctis utrinq: acieb: . cum tubæ canere cœpiſ,
ſent; Xantippus ſit elephantos concitari in
romanos ſimul ab utroq: cornu equitatum
q̄ infeſtiſſime ruere iuſſit . Acriter aduerſus
hos concurſum ē ab equitatu romano . & ma,
gna uirtute ab utroq: cornu inter equites
dimicatum . & aduerſus elephantorū uim
expediti milites ualde reſiſtebant . Quin &
qui in leuo romanorum cornu pugnabāt .
declinato belluarum impetu in dextrum
cartaginenſium cornu ruentes magnā ce,
dem ediderunt . ac tandem in fugam ab ea
parte uerſos hoſtes uſq: in caſtra p̄ſecuti ſūt .
caſtraq: ipſa oppugnare cœperunt . Dum hic
circū caſtra morant̄ : interea uarie labi for,
tuna prælii cepit . Equites n. romani poſt
magnam pugnam ab equitatu hoſtium ſup̄a,
ti . cum tantam multitudinem ſuſtinere nō
ualerent : ſeſe ad legiones ab utroq: cornu ı

receperē. Magnum uō ac terribile certamē
circa elephantoſ uerſabatur. Beſtię . n . ꝑtib:
ex locis inexpeditoſ quoſ ex ordinem oppo
ſitoſ illiſ diximuſ. ruenteſ; pleroſq: eorum
feda ſtrage conculcarant, reliquoſ in fugam
uerſoſ palanteſ egerant. Sed cum ad legiões
uentum eēt; beſtię ſubſiſtebant. firma . n . ac
ſolida romanorum acieſ. elephantorū impe
tum ſuſtinebat. nec ꝑrumpere patiebat̃. hoc
certamen longe maximum fuit. conantib:
elephantorum magr̄is aciem ꝑrumpē. roma
niſ aut̃ denſo ac ſolido agmine tanq̃ uno cor
pore reſiſtentib:. in hunc modum uarie lu
ctantib:. uarieq: fortuna prelii obſiſtente. ✗
X antippuſ ut ſolidam romanorum aciem la
befactaret; circuire equitatum. ac extremoſ
a tergo laceſſere iuſſit. ✗ cum equiteſ plu
ribus locis facerent. ac legioneſ romanę ne
ceſſario contra equiteſ conuerſę illiſ reſiſte
rent ac propellerent; interim rarefacta acieſ
atq: diſiuncta ab elephantiſ ꝑrumpit̃. hinc
cedeſ & ſtrageſ paſſim fieri cepta. Inter hec t
ad duo milia romanorum militum. quoſ a
leuo cornu ſupatiſ hoſtib: uſq: in caſtra perſe
cutoſ diximuſ. cum circumuentam aciem
romanam conſpicerent. nec facultaſ reme
andi ad ſuoſ daretur. qm̃ media loca hoſtis
tenebat; fuga arrepta in clipeam euaſerūt.
E x reliquo aut̃ exercitu ad qngentoſ dunta

xat uiui capti. & in his. m. attilius consul. reliqua omnis multitudo uel a bestiis con culcata, uel ab hostib: cesa interiit. Carta ginenses parta uictoria incredibili gratula tione ac letitia in urbem copias reduxere.

Maximo tm̄ spectaculo fuit. m. attilius ꝯsul ingens exemplum rerum humanarum. qui mō tot uictoriis gloriosissime partis terribilissimus erat hosti. & cartaginensi bus suppliciter pacem orantib: unicam ee uiam pacis, si se suaq: delerent. r̄nderat. is tunc uictus, nec potentia mō: uerum & libertate priuatus, in eorum potestatē q̄s pauloante contempserat deuenit. Postħ cartaginenses omnib: copiis profecti urbe clipeam. q̄ satis magno presidio romanoꝝ tenebatur. & in ea ad duomilia ut diximꝰ hominum ex prelio confugerant. obse derunt.

Rome uō ubi profligatum in affrica exerci tum captumq:. m. attilium consulem & reliquas copias in clipea obsideri nuntiatū est: meror ac luctus ciuitatem inuasit. At q: eo acrior. quo magis contra spem accidis se uidebatur. Conuersi deinde ad curam salutis eorum. q̄ in clipea obsidebanτ: ma gnam classem parandam statuunt & ī af fricam demittendam. Cartaginenses in terea clipeam obsidebant. ac summa ui

oppugnabant. Sed tanta erat militum qui obſidebantur uirtuſ, tantaq; prouidentia: ut omneſ hoſtium conatuſ in irritum caderent. Q̃obrem deſpata ad extremũ expugnatione, cum inſup claſſem parari ab romaniſ, qua rurſum in affricam traiiceret; nuntiaretur: obſidionem diſſoluerunt, et ad curam parandę claſſis & ipſi incubuerunt. P̄ hec tempora xantippuſ lacedemoniuſ, quem prelio ducem fuiſſe oñdimuſ. incertum: qua de cã repudiata belli cura in greciam abiit. Sunt qui putant: inuidiam ueritum, quam plus nimio ſibi officere ſentiebat, emigrandi conſiliũ aſſumpſiſſe. Alii fortunam tentare iterum aduerſuſ romanoſ horruiſſe, ne pulchro initio t turpem finem imponeret. Utcunq; tãdẽ fuerit: abiiſſe illum conſtat inter p̄imam uictoriam & ſcd̃m apparatum belli. Eius qui ſecutuſ ẽ anni principio ueriſ cartagineſeſ ducentaſ naueſ, tot .n. parauerant e portu cartaginiſ dimiſſas circa ſiciliam ac media loca obſuare nauigationem romanorum & impedire iuſſerunt. Conſules igr̃ primo in ſiciliam claſſe traducta, cum inde rurſus in affricam nauigarent non t longe a mercurii promontorio ducentas hoſtium quaſ ad obſuanda illa loca impediendamq; claſſis romanę nauigationem

a cartaginenſib: dimiſſas õndimuſ, obuias
hũere. Commiſſo cum hiſ proelio, roma
ni & uirtute & nũo nauium longe præſtan
teſ; quippe trecentæ qnq̃ginta roſtratæ roã
norum aduerſuſ ducentaſ cartaginenſium
congreſſæ dimicabant, primo impetu o'
uictoriam adepti ſunt. Quattuordicim ſup̃
centum cartaginenſium naueſ in eo p̃lio
romani cepere. Victiſ ergo fractiſq: ho
ſtib: cum in affricę littore copiaſ expoſuiſ
ſent. ac militeſ qui in clipea erant ſuſcepiſ
ſent. paucis in affrica dieb: commorati, rur
ſuſ inde ſoluenteſ, ſiciliam repetunt. Tranſ
miſſo proſpere pellago. qđ affricam ſiciliam
q: interiacet; extremum ſiciliæ latuſ qđ ad
libiam exponit̃. tenuere. ibi cum non pro
cul camerina ēent; in tantam calamitatem
inciderunt; ut uel ſcribere quiſ, uel audiẽ
phorreat. Aduerſa ſiqđ tempeſtas coorta ſu
bito ita claſſem diſſipauit; ut omnia circũ
littora naufragiis complerent̃. incredibilis
m̃titudo cadauerum p undas ferret̃. Ex
nauib: n. quattuor & ſexaginta ſup̃ q̃drin
gentaſ uix octoginta incolumeſ a tempe
ſtate relictæ ſunt. Reliquæ omnes aut
ſummerſæ undis aut ſcopulis infractę. +
Maiuſ aut naufragium nemo an̄ noſtram
ætatem factum audiuit. qđ accidit teme
ritate & obſtinatione conſulum. Nautis

.n. ſepe monentib: : uitandum ee extimum
littuſ ſiciliæ qm importuoſum eet. preſer
tim in ea anni tempeſtate (inter orioniſ .n.
& caniſ ſigna nauigationem faciebant) illi
paruipendenteſ nautarum uoceſ; dū fiducia
uictoriæ prioriſ elati urbeſ quaſdam hoſtiū
ꝑ id littuſ capere properant. qr̄a paruæ admo
dum ſpei in maxima damna calamitateſq:
ſe iniecere. Ita pulcherrimas reſ geſtas na
ufragia fedarunt.

Cognitiſ uiſ quæ romane claſſi acciderant, car
taginenſeſ qm nec terra ſe impareſ ee roma
niſ ꝑꝑ ſupiuſ proelium aduerſum .m. attili
um conſulem fc̄m. nec mari ꝑꝑ ingenſ de
trimentum ex naufragio acceptum putaret;
maiori iam animo ad pedeſtreſ ſit mariti
maſq: parandas copias annituntur. haſdru
balem itaq: cum omni ueterano exercitu, i
nouoq: inſup delectu hito. & centum q̄drag
ta elephantis in ſiciliam miſerunt. ac ex ue
terib: & nouiſ roſtratiſ claſſem ducentarum
nauium effecerunt. haſdrubal igr̄ proſpere
traiecto pellago. copiiſq: omnib: & elephantis
incolumib: ex lilibeo expoſitiſ. romanorū
ſocioſ ꝑ ſiciliam infeſtabat. Romani aūt
&ſi grauiter calamitateſ ex naufragio accep
tæ patrum ſit plebiſq: fregerant animoſ; t
tm̄ ne cedere cartaginenſib: uiderentur; no
uam claſſem centum uiginti nauium .edi

ficandam curant. q̄ tanta celeritate fc̄m ē.
obstinatis ad bellum animis: ut nonagesīo
die post cesam in siluis materiam ī mare
naues deducerent̄. Cum ea classe. a. aqui
lius & .c. cornelius consules petere siciliam
bellum aduersus penos inferre iussi: mes
sanam puenerunt. Ibi acceptis q̄ ex nau
fragio supfuerant nauib: tota simul classe
(trecente qnqueremes ee fuerunt) profecti
panormum. que una urbs p id tempus so
ciis ppli r. maxime infesta erat. mag na
ui aggrediunt̄. P idem fere tempus. m.
attilium regulum quem supra captū dixi
mus. cartaginenses romam miserunt. Ca
usa nō mittendi fuit: q' commutationem
captiuorum fieri optabant. idq: fauore ei'
uiri facile se consequi posse arbitrabantur.
Verum ea res contra euenit. Nam cum ro
mam attilius uenisset: rogatus ut ipse t
sententiam diceret. dissuasor fuit. Inter
cetera inquit: vereri se ne uenenū non
presentarium cartaginenses sibi prebuis
sent. Id ex qbusdam reb:. quas referre t
mō supuacuum eēt. non immerito su
spicari. Ob ea uerba cum postea carta
ginem re infecta redisset: supplicio af
fectus ē. Rome q: in quosdam nobiles
cartaginenses qui captiui obsuabantur.
ob uindictam. m. reguli seuitū. Dum

ea rome geruntur: interea conſuleſ panor
mum ſumma ui terra mariq: oppugna
bant. aliq̄d tp̄s circa illud commorati: tan
dem eam partem urbiſ que neapoliſ ap
pellat̄. machiniſ ac ui militum ceperunt.
Quo facto reliqua urbiſ parſ metu. ciuib:
adductiſ. conſulib: deditur. Capto panor
mo. p̄ſidioq: impoſito: conſuleſ cum nihil
fere aliud geſſiſſent: e prouintia diſceſſe
re. Conſuleſ dehinc annuſ habuit. c. ſer
uilium & . gn. ſempronium. hi accepta
claſſe. cum primum in ſiciliam traiecıſ
ſent: placuit inde rurſus affricā petere.
Delati igitur omnib: nauib: . cū p̄lib: in affri
ca lociſ copiaſ expoſuiſſent. magnaſq: u
biq: intuliſſent cladeſ. tandem in lotofa
gorum inſulam. que mirmix dicitur.
nec longe abeſt a magna ſyrte. p̄uenerūt.
Ibi ignoratione regioniſ p̄ arta quedā ince
denteſ loca. refluxu mariſ in arido deſti
tuta claſſe inopeſ conſilii aliq̄to conſtite
runt. Cum pene deſp̄ata ſaluſ eēt: tan
dem rediens unda eoſ recepit. Nec alit̄
tn̄ q̄ iactu omnium onerum euadere
potuerunt. Itaq: poſthac neceſſariorum
penuria ac metu prioris p̄iculi ſic iter
fecerunt: ut fuge ſi̅lis eorum nauiga
tio uideretur. Poſt multoſ laboreſ in ſi
ciliam reuerſi panormi conſtiterunt.

I bi aliq̄diu commorati: cum italiam romāq; i
repeterent; coorta ſubito tempeſtas in altum
arripuit. lateq; diſpſit. Sup̄ centum & qn
q̄ginta naueſ ex ea claſſe uariiſ in lociſ na
ufragio periere.

Tantis calamitatib; acceptiſ; ppłs r. &ſi tur
pe exiſtimabat; tm̄ damnorum magnitu
dine ſupatuſ. mari obſiſtendum. at terra ad
uerſuſ penoſ pugnandum ſtatuit. Itaq; eo
qui ſecutuſ eſt anno. non ampliuſ q̄ ſeptua
ginta nauib; ad traducendum in ſiciliam
copiaſ. frumentumq; importandum roma
ni uſi ſunt. Cum iis .l. cecilium metellum
& .c. furium conſuleſ exercitum in ſiciliam
traducere iuſſerunt. terraq; tm̄ aduerſus ho
ſtem bellum gerere. Quo facto accidit
rurſuſ cartaginenſium rem ſupiorem eſſe.
Nam & mari ſublata romana claſſe. domi
bantur. & terra magnas copiaſ elephantoſq;
habebant. quorum tantuſ erat terror poſt
.m. attilium uictum aciemq; profligatam:
ut biennio iam romani nullo alio q̄ ele
phantorum metu a preliis abſtinerent. i
collib; ſe ac montib; tutarentur. nec ī cam
piſ capeſcere pugnam unq̄ auderent. Q̄
obrem ad extremum ppłs .r. hoc exercituſ
metu aduerſo neceſſitate ipſa compulſus
ad ſtudium parandę claſſis rurſuſ incubu
it. & alter conſulum .c. furiuſ comitioꝝ

cā romam euocatuſ conſuleſ deſignauerat
.c. attilium. & .l. manilium. Conuerſiſ
igr̄ ad rem naualem animiſ. & futurum an
num ſpectantib: preter ſpem omnium reſ
proſpere a .l. metello in ſicilia geruntur.
h aſdrubal. n. cartaginenſium dux. qm̄ re
lictum conſulem alterum in ſicilia cū pte
duntaxat copiarum ex captiuiſ cognoue
rat: lilibeo profectuſ exercitum elephantoſq:
in panormitanum agrum induxit. Metel
luſ cognito hoſtium aduentu intra panor
mi mœnia exercitum continebat. metumq:
de induſtria maiorem ſimulabat. q̄ cum
pluresſ dieſ feciſſet. nec lixaſ q̄ aut caloneſ
ex̄ portaſ exire pateretur. Elatuſ maiori fi
ducia haſdrubal uaſtato undiq: & incēſo
agro tandem copiaſ panormi mœnib: ad
mouit. Metellus cum appropinquaret t
mœnib: : uelocem quenq: & expeditum mi
litem emittit. hiſq: irritare ac diſtinere t
hoſtem iubet. Aduerſuſ aut̄ elephantoſ. qm̄
illi ptimum terrori erant. hac arte pugna
re monet. teliſ uerubuſq: beſtiaſ impetere.
ubi illę in eoſ iratę magno impetu ferren
tur uſq: ad foſſas urbiſ militem refugere.
& in foſſas ipſas ſe mittere. inde rurſuſ t
cum beſtię recederent: pone aggredi. in
ſtoſq: eaſ concitare. Multitudinem inſup
urbanam ab ea parte oppidi pro mœnibus

conſtituit. & ubi appropinquarent elephā
ti: tela omifaria in illoſ iacere p̄cepit. Ipſe
paratiſ ſtructiſq: reliquiſ copiis. diuerſa re
gione urbiſ ad leuum hoſtium cornu ſpe
ctante. intentuſ rei bn̄ gerendæ ſubſiſtebat.
Nihil eorum quæ cogitauerat. metellum fe
fellit. Nam expediti urbe egreſſi incepta
pugna. hoſtem diſtinuere. At elephantorū
magr̄i plimum ſibi arroganteſ & uictoriā
ſuam ēē uolenteſ: confeſtim ut pugnari ī
ceptum ē: beſtiaſ in expeditoſ concitarūt.
& illi teliſ in beſtiaſ coniectiſ. cum citatio
ri gradu in eoſ ruerent: fugerunt. infe
ſtiſq: ſequentib: illiſ. in foſſaſ urbiſ ſe ī
dimittenteſ. earum impetum fruſtrati
ſunt. Cum .n. ad aggerem foſſarū perue
niſſent beſtie. uno in tempore a militib:
& a multitudine urbana ex moenib: ſa
gittiſ & ſcorpionib: feriebantur. Cū illi
ultra aggerem progredi non poſſent. ac
neceſſario terga uerterent. egreſſi confe
ſtim e foſſis militeſ ac pone illaſ ferieteſ
in hoſtium agmina cum ingenti ſuorū
ſtrage concitarunt. Turbatiſ in hunc o
modum hoſtib:. metelluſ repente alia ī
parte urbiſ eductiſ copiiſ magno impetu
hoſteſ inuadit. Illi iampridem a beſtiis
turbati. & tunc ſubita ui oppreſſi: uix pri
mum impetum ſuſtinuerunt. fugaq: o

paſſim fieri cepta ē. Metellus fugientes in
ſecutus, nullo in loco conſiſtendi hoſtibus t
aūt reparandi uires facultatem pmittit. Fit
magna cartaginenſium cedes. multi eorū
a beſtiis ſuis conteruntur. Ex hoc prelio has
drubal cum parua exercitus parte fugiens
euaſit. Reliqui aūt capti aūt interfecti ſūt.
Elephanti omnes in poteſtatem uictoris uini
puenerunt. Fuit aūt nūs captorum eleph
antorum centum & quadraginta. q poſtea
a metello rome in triumpho ducti ſunt.
cum ſumma admiratione ppli .r. q quas
pauloante ſup̄ mom̄ formidauerat beſtias
eas tunc uictas captasq; conſpexit. Nec tm̄
expreſenti uictoria fructum ſuſcepit; q̄tū
q iam contemnere elephantos non ob eos
terreri miles didiciſſet. Metellus ig̃ mag
nis reb; geſtis e prouintia diſceſſit.

Hunc ſecuti conſules, c. attilius & l. manliꝰ
maiori q̄ antea conatu ſiciliam inuadunt.
mari q̄ classe magna, in qua amplius q̄ du
centæ naues roſtratę fuerunt. quas ſupiore
hyeme paratas diximus. terra aūt uictore t
exercitu. & iam cartaginenſes elephantosq;
aſpnante. Lilibeus eſt ſiciliæ promontori
um, in affricam ſpectans. ac in eo urbs eiꝰ
dem nominis ampliſſima & loco munitiſ
ſimo ſita. ea ſedes ac portus cartaginenſiū
erat. Hanc ig̃ urbem conſules obſidere ac

terra mariq: oppugnare ꝑgunt. ſpantes ſi eū
locum cartaginenſib: ademiſſent. facile poſthac
eoſ ſicilia pellere & bellum in affricam tradu
cere poſſe. Profecti igr̄ eo conſilio mari claſ
ſe, terra pedeſtrib: copiiſ lilibeū obſederūt.
E rat autē annuſ decimuſ octauuſ huiuſ belli.
C artaginenſeſ uō cum propoſitum romanorū
intuerentˇ. nec lateret eoſ lilibeo amiſſo: in
affrica recipiendum ēē bellum. ꝗd illi ꝑicu
loſiſſimum exiſtimabant. omni conatu li
libeum ſuare conſtituerunt. Iam .n. omſ
ſicilię ppłi urbeſq: preter admodū paucaſ ro
maniſ parebant. cum ab initio meſſana. mox
ſiracuſę atq: catina agrigentum & panorm
um cum ethnenſib: & tyndaritaniſ & aliiſ
complurib: ciuitatib: uel ex foedere uel ma
nucapte. romanorum ꝑtib: acceſſiſſent: lili
beum tn̄ & drepanum & alia quedā oppi
da ꝑopportuna cartaginenſib: in extrema
parte ſicilię reſtabant. Conſuleſ igr̄ lilibeū
obſidenteſ biniſ caſtriſ ex utraq: parte ur
bem ſepſerant. foſſamq: & aggerem intˀ ca
ſtra deduxerant. crebraq: ꝑ media loca ca
ſtella excitarant. Stagna ſunt ante urbē
ex ea parte. quę ad mare ſpectat. ꝑq: ea ſta
gna ingreſſuſ ē in portum difficili admo
dum nauigatione. nec niſi expꝉiſ ꝯſuetiſ
q: obtinenda. Hęc loca romani ſtationib:
comphenderunt. & ne quiſ ingredi egredi

ne poſſet : curioſiſſime obſeruabant. Machi
niſ inde & arietib: longo ſudore mænibus
ipſis admotiſ ſex continuo turreſ ab eaipſa
parte quæ in mare ſpectat. euerterant. Re
liquiſ uõ eodem modo ꝑ ſingulos dieſ ĩmi
nebant. Q uaſſata igr̃ murorum ꝑte. cæte
riſ uõ laborantib: terribiliſ admodũ erat
obſidio. & intra urbem ſumme trepidabat̃.
exaĩata metu urbana multitudine & mili
tib: mercede conductiſ. quorum ad decem
milia intra urbem cartaginenſeſ habebant.
non fere meliori aĩo euentum ſꝑantibus.
C æterum unuſ himilcon qui præſidio urbi
q: præerat. obſidionem romanorum. magni
tudine animi & conſilio ſuſtinebat. hic. n.
iam inde ab initio incipienſ. quocunq: ro
mani muroſ arietib: quaſſabant: alia ipſe
intra urbem moenia munimentaq: ſuffici
ebat. Aduerſuſ aut̃ cuniculoſ ipſe aliiſ cuni
culiſ eductiſ laborem obſidentium fruſtra
batur. Eruptionib: &iam crebriſ interdiu
uel noctu machinaſ incendebat. Verum
hec talia erant ut procraſtinationem capti
uitatis. non ſalutem obſeſſis allatura uide
rentur. Itaq: nonnulli conductorum q or
dinem in præſidio cartaginenſium ducebat.
de prodenda romaniſ urbe conſiliũ ineunt.
T raductiſ in hanc ſententiam commilitonib:
principeſ ipſi munitiones tranſgreſſi in caſtr̃

romana proficiſcuntur. Affati conſules et
quæ noluerant tradere urbē feſtina
bant. Erat in præſidio cartaginenſi acheꝰ
ꝗdam alexon ueteranus ac probatæ fidei.
Is cum ea quę de proditione agitabant̄ for
te a commilitonib: didiciſſet: confeſtim t
himilconi præfecto præſidii rem pandit.
Ille ab initio magnitudine ꝑiculi commo
tus & ſi inopinata re maiorem in modum
obſtupuerat. nec rationem conſilii ſatis o
explicabat; tm̄ celeriter ad ſe reuerſus & a
nimo confirmatus: omnes qui ordinem
in præſidio ducebant accerſiri iubet. Con
ueniunt omnes ꝑter eos qui in caſtra roā
na tñſierant. himilcon præſentib: rem
ſibi notam aꝑit. obteſtaturq: ꝑ iouem ac
ceteros deos. ne iuriſiurandi religionem
neue ſe ducem optime de exercitu meri
tum prodere hoſtib: uelint. magna inſu
per ꝑmia. ſi in fide ꝑmanerent pollicetur.
Cum rn̄diſſent omnes ſe in eius poteſtate
futuros. proinde ageret ac ſuo arbitratu
uteretur. ꝗ uum reliquum erat ad placā
dam multitudinem gallorum militum.
quorum principes in caſtra romana ꝑfcos
conſtabat. hanibalis adoleſcentem eius fi
lium quem in ſardinia poſt amiſſam claſ
ſem in crucem ſublatum diximus. ꝙ gal
li ſub patre diutius militauerant. & ma

qua gratia erat adulescenſ ille ap̄ coſ. di
miſit. Ad alioſ item militeſ alexona ire
iuſſit. & magna item p̄mia multitudini
polliceri. horum precib; oblatiſq; tandē
uicti militeſ propoſitum mutauere. Ita
q; aduentantib; mox principib; ɔiurati
oniſ. eoſq; nominatim uocantib; ac fide
implorantib;. non m̄o non paruerunt:
uerum teliſ & lapidib; inſectati procul
fugarunt. Ita ex manifeſto proditioniſ p̄
piculo lilibeum ſuatur. Obſidio nihilomi
nuſ dura in dieſ magiſ ac magiſ obſeſſoſ
p̄mebat. & aut aſſiduo ope fatigati militeſ
aut crebriſ preliiſ uulnerati remiſſiori ſpe
in dieſ utebant̄. Cartaginenſeſ aut q̄q̄
nihil eorum que lilibei agebant cog-no
ſcere poterant; tn̄ ɔiectura quadā difficul
tateſ obſeſſorum ſuſpicati; qnq̄ginta naui
buſ ad hoc ip̄m paratiſ decem milia militū
impoſuere. Cum eo ſupplemento haniba
lem hamilcariſ filium audacem iuuenem
ac ſingulari ſcientia rerum naualiū mit
tunt. ac ſi qua poſſit lilibeum penetrare
iubent. hanibal accepta claſſe; primo ad
eguſam inſulam. q̄ fere media eſt inter
cartaginem ac lilibeum nauigauit. Nac
tuſ deinde proſperum uentum q̄i de in
duſtria ab eguſa ſoluenſ in ipſaſ fauceſ
lilibetani portuſ recto itinere ferebatur.

Conſules ſubito ac improuiſo aduentu hoſtium ꝑculſi: nauib: aduerſuſ hanibalem congredi noluerunt; ueriti ne magnitudine uenti aduerſante una cum hoſtib: in ipſm portum naueſ ſuæ compellerentur. armati tm̄ aditus ſi qua hoſtem ab ingreſſu deterrere poſſent. concurrunt. hanibal nihilo magiſ deterrit⁹ cum ſuiſ nauib: aduolat. interq: armataſ legioneſ. quæ ab utraq: ꝑte fauceſ portuſ obſidebant ingreſſuſ. incolume ſupplementum lilibeum ꝑduxit. Eo die cum ob aduentum nouarum copiarum ſumma lętitia ap̄ om̄es lilibei ēēt. magnaq: fiducia animi ap̄ nouos preſertim militeſ. qm̄ romani aduerſuſ eoſ i congredi non fuiſſent auſi. himilcon nequaq̄ eam occaſionem ꝑdendam ratuſ nouoſ ſimt ueteresq: milites in contionem uocat. Longa oratione eorum animoſ confirmat. uictoriam in manib: ēē docet. Premia ingentia fortib: uiriſ pollicetur. Proinde tunc abirent ad curanda corpora: Poſtridie p̄ma luce armati omneſ in foro adeſſent. pulcherrimam rem ſi deo placeet geſturi. Magna ſpe omneſ e contione abierunt. Poſtridieq: armati aderant iuſſa himilconiſ ſpectanteſ. Ille quę facere eoſ uellet p̄fatuſ: parteſ diſtribuit. duceſ præfecit. Plurib: ſimul locis eruptionē facere. ac machinaſ omnes tormentaq: æt cætera. quæ romani oppugnandæ urbiſ ca

effecerant. incendere iubet. At conſuleſ &ſi ni
hil eorum reſcierant: tm̄ hocipm̄ fore coniectu
ra ſuſpicati: luce militem arma capere. & cir
ca urbem intentum q̄m maxime ee iuſſerant. I
taq: ut cartaginenſes urbe egreſſi ſunt: ſtatim
ab romaniſ. illiſ occurritur. ac prelium multis
ſimul locis repente committitur. Illis incen
dere machinaſ. hiſ prohibere ab incendio i
properantib:. nec fere aliaſ unq̄ atrociuſ q̄ ea
die pugnatum. Nam himilcon q̄ ſup̄ uigin
ti milia armatorum ad ipm̄ delecta ex urbe
produxerat. Conſuleſ aut̄ exercitum omnē
legioneſq: ad reprimendum himilconiſ co
natum circa menia diſpoſuerant. Cũ aut̄
extra ordinem pugnabatur: eo contingebat in
ſigniora picula fieri. Vir. n. aduerſus uirū
q̄i ſingulari certamine congreſſuſ depugna
bat. Verum maxima pugna clamorq: ter
ribilis circa machinaſ erat. Conſuleſ. n. for
tiſſimum quenq: legionarium militem pro
machiniſ collocarant. In hoſ. cartaginenſes
magno impetu ab urbe ruenteſ. non ſolum
armiſ: uerum &iam facib: loco pellere cona
bantur. Illi uō obſtinate pſtabant. Cuncta
igne & ferro pcuſſione telorum uociferatio
nibuſ acclamantium cohortantiumq: miſce
bantur. Poſt longum certamen uariaſ fluc
tuationeſ ac multaſ cedeſ tandem himilcon.
q̄m nihil proficere poſſe intelligebat: rece

ptiu canere iuſſit. Romani ea die incredi
bili uirtute contra uim hoſtium machinaſ
omneſ operaq: tutati ſunt. Poſthæc hanibal
paucis dieb: lilibei commoratuſ cũ iiſ ipſiſ
quaſ adduxerat nauib: intempeſta nocte
ne ſentientib: ꝙ hoſtib: lilibeo ſoluens in
columiſ abiit. ac drepanum ad atherbalem
ducem cartaginenſium q drepano claſſiq:
preerat nauigauit. Durante uõ lilibei ob
ſidione & aliquod tempuſ poſt diſceſſum
hanibalis protracta. ſenatum cartaginenſe
ingens cura habebat ea que lilibei fierent
cognoſcendi. Poſt hanibalis n. receſſũ ſic
urbem preſſerant romani: ut nec ingredi
quiſq̃ nec egredi unq̃ potuerit. In hoc t
.n. deſiderio ſenatuſ. profitetur ſe uir qdã
rodiuſ ſua naui inuitiſ hoſtib: lilibeum t
aditurum. req: inſpecta cartagine renũtia
turum. ꝙ &ſi letis aurib: accepiſſet ſena
tus: tñ quia romana claſſis ante fauces
ipſas portuſ ſtationem hẽbat: impoſſibile
cuncti rem arbitrabant̃. At rodiuſ nihilo
magiſ pterrituſ ſua naui aduehitur. cũ
q: proxime que contra lilibeum ē inſule
applicuiſſet: nactuſ poſtridie ſecundam
tempeſtatem circiter diei horam ſpectã
tib: hoſtib: in portum nauigauit. tanta
celeritate: ut ſtudium occurrentiũ pre
uenientiumq: preueniret. Romani eiuſ

audaciam indignati quo abeuntem interci
perent. decem naueſ quas uelociſſimas
hēbant. in ipſiſ faucib: ea nocte ɔtinuert.
Cumq: iiſ alter conſulum obſeruans receſ
ſum eiuſ nauiſ excubauit. At rodiuſ po
ſtq̄ abire placuit: non noctu: ſed p̄ diem.
nec clam: ſed apto itinere. q̄ quibuſdam
inter naueſ romanas preterlapſuſ ē. nec
euaſiſſe contentuſ: ubi hoſteſ preterīt. co
uerſa in eoſ prora: ſingulas naueſ in pu
gnam prouocauit. nec quiſq̄ romanorū
illuc adire uoluit. uerentib: cunctiſ ſtu
pendam quandam celeritatem ac ludifi
candi artem. quam pauloante ɔſpexerat.
Ille igr̄ reuerſuſ. cuncta ut oculis uiderat.
ſenatui narrauit. eiuſq: poſtea exemplo
q̄dam item alii facere auſi ſunt. exquo e
ueniebat nihil eorum q̄ lilibei gereban
tur. cartagine ignorari. Hanc ludifica
tionem hoſtium cum grauiter ferrent ɫ
conſuleſ. nec prohibere poſſent. q̄m plerū
q: repente & improuiſo nauigationeſ ex
proximiſ inſulas p̄ aduerſas ſibi tempe
ſtateſ fiebant ad tollendam eam faculta
tem. militari ope fauceſ portuſ obtrude
re ceptauerunt. Eiuſ rei cā naueſ pri
mum onerariaſ q̄pluresſ ſaburra onuſ
tas profundo deſtituere. Mox ſup̄ eas
infinitam pene uim aggeriſ ingeſſere.

irrito tn̄ labore. qm̄ uaſta profunditaſ omnia
ingeſta longe abſorbebat. & fluxuſ refluxꝰq:
mariſ omnia iacta funditus diſſipabat. Egre
tandem una ex parte q̄dam aggeriſ conſti
tit. ad quem poſthac conſiſtenteſ romani t
q̄driremem unam cartaginenſium egregie
uelocem intercepere. Hanc ig̃ armatā ſtru
ctam in portu ipſo continentes aduentum
rodie nauis expectabant. Illa nō caſu adue
nit. & ſolita uelocitate ꝑteruecta portū in
greſſa ē. Sed dum abire uellet: ſecuta eue
ſtigio quadriremiſ p̄mere abeuntem cepit.
R odiuſ uelocitatem eiuſ q̄ ſequebat̃ nauiſ ad
miratuſ. ubi q̄driremem captam ab roma
niſ intellexit: deſꝑata fuga. congredi aduer
ſus hoſtem ac depugnare compellitur. Sȝ
poſtq̄ ad manus uentum ē. nullo negocio
rodius ſupatur. expugnataq: eiuſ naui. ipſe
capitur. Haue dehinc rodii ad q̄driremem
cartaginenſem ſupaddita cum utraq: celeri
tate preſtaret: romani ſemꝑ ſtructas ī por
tu parataſq: tenenteſ. ingreſſum hoſtium
decetero prohibuerunt. Lilibeum inter
ea non ſegniter oppugnabatur. &iam ſatis
magnam ꝑtem murorum arieteſ euerterant.
ſed pro euerſo nouum continuo muro ob
ſeſſi ſufficiebant. Eruptiones aut̃ facere
& opa incendere non ampliuſ attentabant.
I n hunc mōm cum aliq̄diu pſeuerātū eēt:

 fortuna

fortuna rei bn̄ gerende occaſionem obſeſſis
prebuit. Ventuſ ſiqđ quadam die maiori
vi obortuſ: ita uehementer inflare cepit: ut
machinas opaq: ſtridore atq: procella ꝯflic
taret. Quarundam uō turrium tabulata t
diripiens longe auferret. In hac turbatioē
rerum himilcon eruptionem facere ſuos
ac ignem machiniſ iniicere iubet. Id eo
faciliuſ fuit. q̄ uentuſ ab urbe in machi
nas pflabat. Itaq: uiolentia uenti delatuſ
igniſ facile in opa concidit. q̄ aut̄ materia
erat arida ac iam diutius ad ſolem exuſ
ta: eo auidiuſ ab igne corripitur. uentoq:
dn̄ante cum nulla humana ope reſiſti poſ
ſet. omnia tandem uno incendio abſumū
tur. tantaq: fuit igniſ uiſ: ut non materi
am mō: uerum baſes q̄: ipſaſ. ꝙ: ſtabilite
erant turres. cremarent. & arietum capita
liquefierent. Poſt hec conſules qm̄ longi tē
poris opera breuis hora pdidiſſet. machi
nas reficere. & operib: urbem expugnare
deſtiterunt. ſed eam undequaq: cingētes
lenta obſidione domare hoſtem ſtatuere. t
nec priuſ abſcedere q̄ lilibeum caperetur.
At himilcon & ii qui cum erant. refectis
quę corruerant menib: obſidionem iam
ociose tolerabant.

Cum hic eſſet ſtatuſ rerum in ſicilia nouum
ſupplementum ex italia uenit. Senatus

.n. poſtq̄ cremata op̄a lilibei cognouit &
urbem undiq: ^ conſulib: cinctam. q̄m homi
num magna multitudo in iiſ diſtinebat̄.
multi &iam in ea obſidione interierant &
pene uacuefacta erat claſſis. delectu h̄it o
decem milia hominum in ſupplem̄tum
miſit. Hi meſſanam primo traducti pede
ſtri itinere in caſtra ad lilibeum uenere.
Iam appiuſ claudiuſ pulcher conſulatum
inierat. acceptoq: ab anteceſſorib: exercitu
caſtriſ ap̄ lilibeum preerat. Ut p̄mu̅
ig̃ ſupplementum affuit a ſenatu miſſu̅.
conſul uocatiſ ad ſe centurionib:. edicit
ſibi ēē in animo claſſem hoſtium que in
drepanetano erat portu improuiſu inua
dere. eoſ n̄o qui drepani ēēnt aduentu̅
nouarum copiarum ignorare. putare aut̄
omnem exercitum ut antea in lilibei ob
ſidione diſtineri. Itaq: ne ſuſpicari q̄ eo
rum impetum. ſi celeritate utant̄ & im
prouiſi aſſint. claſſem totam cartaginen
ſium in ipſo portu oppreſſuroſ. Id tande̅
conſilium ubi centurionib: q: tribuniſq:
probatum intellexit. confeſtim ex ueteri
b: nouiſq: copiiſ militeſ delegit. naueſq:
compleuit centu̅ uigintiquattuor. In iiſ ·
fortiſſimuſ quiſq: e toto exercitu fuit. na̅
q: propinqua erat nauigatio. & p̄mioru̅
optima ſpeſ. nemo id munuſ recuſabat. ·

plerīq: & iam se ultro consuli ingerebant.

Paratis omnib: que paranda erant: consul intempesta nocte magno silentio, ne q̃s sentire hostis posset, lilibeo soluens, drepanum uersus nauigauit. Drepano ut ante diximus preerat atherbal cartaginensis, classemq: i portu habebat. Nam pp opportunitatem eius urbis, portusq: amplitudinem ac bonitatē precipua semp cura fuit cartaginensib: ei9 loci conseruandi. Abest aūt drepanū a lilibeo milia passuum circiter quindicim ab ea parte que pelorum uersus italiam pspectat. Confecto igr̄ p noctem eo spatio prima sub luce naues romanę uis q drepani erant apparere cęperunt. hinc tumultus & trepidatio ap̄ hostes maiorem in modum excitata ē. Atherbal uō & si p̄mum inopinato romanorum aduentu pculsus erat: tn̄ celeriter ad se reuersus & animo confirmatus tentare fortunam prelii ac piculis omīb: sese ultro offerre constituit: cuncta potiora ducens q̃ expectare dum in portu ipso circumuentus summa cum ignominia ab hostib: opprimatr̄. Itaq: statim turbam remigum nautarumq: ad littus cogit. milites autem tuba conuocat, & pro tpris angustia cohortatur, animosq: illorum uerbis confirmat. Addit extrema oratione: nō se illos in picula mittere: sed una secum

ut capeſſant ꝑicula rogare: ſe ꝙ primū itu
rum. nec uerbo magis q̈ re ducem ī prelio
futurum. Proinde nauem ſuam conſpiciant
eamq; ſequant̃. Hiſ dictiſ cum ꝑſto ſe fore
ſignificaſſent militeſ: proinde duceret atq;
uteretur. nihilo commoratuſ. naueſ cōſcen
dere iubet. Ipſe ut pollicituſ erat princeps
duxit diuſa regione portuſ. q̄ romani ad
uentabant. Conſul ig̃ hoſtes conſpicatuſ t
qn̄ illi. ut ipſe crediderat. neq̈q̈ cedebant.
ſed ad pugnam parabant̃: naueſ ſuas qua
rum magna parſ iam portum intrauerat. re
uocauit. ⁓ no in loco primæ naueſ dicto
conſuliſ audienteſ iter uertiſſent: alię non
dum audito iuſſu properarent: tanta con
flictatio facta ē aduerſis exeuntib; intran
tibuſq;: ut extremo in ꝑiculo claſſis roma
na conſtitueretur. ea primum imperitia
duciſ animoſ militum fregit. Demum ma
gno labore explicatis nauib;. ut queq; ue
niebat ꝑfecti in ordinem iux̄ littuſ collo
cabant. Conſul aut̃ ipſe ab initio poſt o
omnem claſſem ſequebat̃. Tunc u̾o altum
petens leuum ſuorum cornu obtinuit. In
ter hæc atherbal ſuꝑ̈ leuum romanorū cor
nu in altum progreſſus contra conſulem
a pellago conſtitit. nauiſq; ſuæ proram in
hoſteſ uertit. Idem aliæ naueſ. quę ſeque
bantur ad unam fecere. ex q̊ euenit car

taginenſium dextrum cornu in pellagus
magiſ extendi. leuum aut̄ a littore multū
diſtare. Romanorum uō dextrū cornu
littuſ attingebat. q̄ ideo prouiderant: ne
ab hoſtib: qui e portu euadebant. circumue
niri poſſent. Siniſtrum uō romanorū cor
nu in mare q̄ protendebatur. non tm̄ ita
altum tenebat: ut dextrum cartaginēſiū
cornu. Structiſ paratiſq: omnib: atherb
al eodem ordine a pellago in romanoſ de
fertur. Idem faciunt romani. Vtq: in
propinquo fuerunt: ſigniſ e ptoriiſ nauib:
ab utraq: parte ſublatiſ. clamor terribilis ad
cęlum tollitur. & concurrentib: inter ſe: pu
gna committitur. Diu acriter certatum ē.
utpote uiris fortib: ex utroq: exercitu ad p̄
lium delectiſ. Progrediente uō longiuſ pu
gna cartaginenſes preualebant. cauſa erat
q̄ illi celereſ hn̄teſ naues a pellago inſulta
bant. Itaq: ſi quam eorum nauem roma
ni pmerent: confeſtim celeritate freta in
altum euadebat. Si hoſteſ ſequebant̄: in eoſ
ptime conuerſę eadem celeritate circum
dabant. ac liberiori ſpatio commodiuſ na
gabantur. At romaniſ magna proximum
littuſ impedimenta afferebat. In arto ſiq̄
coactę ſpatio. neq: refugere cum opꝰ eſſet.
neq: ſe explicare commode poterant. Sed
& ſcopulis & artiſ q̄buſdam impediebant̄.

Ex quo fiebat: ut fortium virorum manuſ in
utiliſ eet. ac neq: ſeſe tutari. neq: ſuccurrē
laborantib: ualerent. Conſul igr̃ cum rem
in deteriuſ labi cerneret. amiſſa ad extrem
um ſpe: omnium primuſ fugam arripuit.
Triginta naueſ omni ex claſſe eum ſecutę
euaſerunt. Reliquæ tandem expugnatæ
in cartaginenſium uenerunt poteſtatem.
cum magna ppli r. iactura. Qui non mo
naueſ: ſed optimum quenq: militem ex
toto exercitu hoc prælio amiſit. Atherbal
igr̃. ut par erat. magnam laudem aſſecutꝰ
eſt. utpote qui magnitudine animi et
induſtriæ. amiſſam rei maritimę gtiam
ciuib: ſuiſ recupaſſet.

Haec ubi romæ nuntiata ſunt: confeſtim
appiuſ claudiuſ romam uocatuſ: conſula
tu ſe abdicare coactuſ ē. tandem poſt igno
miniam in iudicio concidit. Obid uulnꝰ
non tm̃ (q̃q̃ inſigniter acceptum) q̃cq̃ re
miſſum eſt a populo r. priſtinæ animi ge
neroſitatiſ. Sed confeſtim repata claſſe. et
nonoq: delectu hito. l. iunium conſulem
in ſiciliam ac lilibeum nauigare iuſſit. et
Ille igr̃ ut conſulatum iniit: cum ſeptuagi
ta roſtratis meſſanam delatuſ: reliquas
ab omni ſicilia. pterq̃ a lilibeo. naueſ con
traxit. claſſemq: effecit roſtratarū centū
& uiginti. pter haſ onerariaſ quas habebat

frumentationis cā circiter octoginta. quas
deferre commeatum in castra ad lilibeum
statuerat. e messana siracusas nauigauit.
Nam inferius sicilie latus q̄ tusco abluitur
mari. pp drepanum uitabat. Cum igr sy
racusas puenisset consul: magnam uim
frumenti sociis impat. Q̃ no impigre col
lato. nauibusq: imposito: mediam fere par
tem onerariarum & quasdam rostratas q̄
stori attribuit. ac pcedere in castra ad lili
beum iussit. Ipse siracusis paucos dies sub
sistere constituit. Reliquas onerarias q̄
a messana subsequebantur: ac ex regione
mediterranea frumentum a sociis impa
tum recepturus. Dum hec a consule p
uidentur: interea atherbal captiuos roma
norum. & naues. quas proelio cepat. carta
ginem misit. Ingenti eas letitia cartagi
nenses uidere. ac magni honores atherba
li. senatus decreto tributi. Inde. cum ce
tera. que agenda erant pro tpr prouidis
sent: demum cartoloni tradita classe: na
uigare circa lilibeum. & si qua occasio de
tur rei bn gerende. aggredi iubet. Carto
lo igr uir impiger & glorie appetens. cū
p noctem improuisus supuenisset: naues
romanas. que reliquae a pugna in lilibi
tano portu obsuabantur. magno impe
tu aggreditur. ac alias abducere. alias in

cendere properat. Consurgitur ab iis q tu
telae gra circa classem excubabant. & magn⁹
repente clamor ab ea parte attollitur. eo cla
more excitati qui in supiorib: erant castris.
haud segniter concurrunt. ingensq: certam
circa naues oritur. Inter haec himilcon ex
clamore ac uociferatione hostium. cum suos
adesse cognouisset: impiger egressus urbe ca
stra romana inuadit. Ita ab urbe sit & a por
tu atrox bellum excitatur. tumultuq: &
trepidatione omnia p tenebras complent.
Id certamen a tertia fere uigilia ad auroram
fuit. Orta demum luce: cartalo suos a pu
gna reuocauit. paucis admodum nauib: quas
primo impetu nactus erat in ipso portu co
fractis aut incensis. reliquas uo romani mt
tis uulnerib: illatis acceptisq: tande suarut.
& qui pro castris pugnabant facile himil
conem intra menia compulerunt. Post
eam pugnam cartolo heracliam uersus naui
gauit. ut commeatum q fere ab ea pte i ca
stra romana ferebatur uel intcipet uel im
pediret. Iter facienti speculatoria nauis car
toloni nuntiat: magno nuo naues aduenta
re. eae erant naues quas a consule pmissas
ondimus. Igr cartolo neqq cunctatus ad
uersus eas propauit. Sed eodem fere tpr ro
mani q: adesse classem hostium a speculato
rib: cognouerunt. Itaq: cum ee se impares

ad ſugnam arbitrarent · in proximum forte a
littuſ naueſ ſubduxere. Erant in hiſ lociſ re
ceſſuſ quidam & anfractuſ. rupeſq: deſuper aliq̄
to imminebant. quibus conſiſtenteſ romani
lapidib: teliſq: hoſteſ arcebant. ab iiſ repulſi
cartaginenſes. cum ꝑꝑ naturam loci nihil proficē
poſſent. & ꝯ ſpem a romaniſ reſiſteretur: tan
dem abeunteſ non longe ab eo loco cōſtitere.
& ne quo illi euaderent: obſeruabant. Interea
conſul pactiſ iis quorum gratia ſiracuſis reman
ſerat cum reliqua claſſe & onerariiſ circiter
quadringentiſ ſuperato pachini promontorio.
lilibeum petebat: ignaruſ omnium q̄ ſuperio
reſ dieſ ſuis euenerant. Cartolo igitur aduentu
conſuliſ per ſpeculatoreſ cognito: confeſtim ſua
claſſe aduerſum properauit. feſtinanſ ut q̄ pro
cul ab aliiſ romaniſ nauib:. quaſ per ſuperiores
dies obſederat prelium committeretur. ne ſibi
inuicem auxilio eē poſſent. At iuniuſ conſul
cum adeſſe hoſtium claſſem cognouiſſet: a
magnitudine eiuſ conterritus. quoniam ſupra cen
tum naueſ roſtrataſ cartolo ſecum habebat. ſua
uero claſſis diuiſa erat: nec pugnare auſus eſt.
nec fugere poterat ꝑꝑ propinquitatem. quare
ad loca difficilia & periculoſa eueſtigio diuer
tenſ littore in ipſo copiaſ expoſuit. Carto
lo autem difficultate locorum deterritus hoſtes
adire noluit. ſed inter utranq: romanorum
claſſem ſtationem quandam nactuſ. ne quo

abire illi poſſent; obſeruabat. Cū ꝑ aliquot
dieſ in hunc mōm ſtetiſſent: turbida tem
peſtas inſurgere cępit. quam nautę regio
niſ & locorum gnari prouidenteſ; carto
loni ſuaſerunt: ut ſupato celeriter pachino:
uim procellę uitaret. Id cum ille feciſſet;
incolumiſ euaſit. At claſſis romana q̄m
loca importuoſa erant. ſalo & undiſ agi
tata. ad extremum ſic fracta ē: ut nihil
ex tot nauib: q̄ utile in poſterum foret re
linqueret. P̄ hunc mōm ppls. r. onerari
aſ qngenciam naueſ ad octingentaſ. roſtratas
uō centum & uiginti uno tempore amiſit.
T antiſ igr̄ incommodiſ acceptis: rurſuſ eue
nit cartaginenſium rem ſupiorem fieri.
N am romani nuꝑ nauali proelio ap̄ drepa
num ſupati. tunc aūt omnino amiſſa
claſſe: mari q̄ exceſſerunt. terra q: non
ſatiſ bonam ſpem hēbant. Nam q ad li
libeum in caſtriſ erant poſt caſum illum
conſuliſ amiſſo frumento. facultate & ia
importandi ſublata. pn̄ti inopia & futuō
metu pmebant̄. Rome aūt tot clades
ſubinde acceptę patrum ſit ac plebiſ fre
gerant animoſ. exinanito iamprid̄e tot
ſumptib: ærario. & ſingulorum patrimo
niiſ crebra tributoꝝ penſione exhauſtiſ.
p oſt amiſſam naufragio claſſem. l. iuniuſ
conſul pedeſtri itinere in caſtra ad lilibe

uim p̄uenit. Ibi frumento sociis ciuitatib:
impato: mediterranea regione ut poterat
exercitum sustentabat. Mox uō occasionē
alicuius rei gerende querens, quo accepta
ex classe ignominiam minueret: noua q̄
dam picula molit̄. Erix ē siciliȩ mons
omnium. qui in ea insula sunt. maximus
pter unum ethnam. Imminet aut̄ mari
ex ea parte q̄ ad italiam spectat. medius
q: attollitur inter drepanum & panormū.
Drepano tn̄ magis giunctus. In eius uer
tice ueneris ē ericinȩ templum. qđ sine
controuersia omnium opulentissimum
& ornatissimum confitent̄. Paulo infra
uerticem locus urbem hṫ eiusdem nōis.
longissimo atq: difficillimo undiq: aditu.
Iunius igr̄ paruam admōm occasionem na
ctus. ericem p proditionem occupat. oppi
doq: & templo potitur. Mox uno in uer
tice presidio. altero in radicib: montis
ab ea parte. qua aditus a drepano ē. collo
cato. custodire locum pgit. nouumq: ex
uscitat certamen. Nam cartaginenses si
mulac intellexerunt ericem captum a
romanis: maiori nixu incombere statu
erunt. Ea igr̄ de ca nouo delectu hito.
classeq: affatim pata hamilcarem cogno
mento barcham ingentis spiritus uirum.
ac singulari scientia rei militaris cū iis

copiiſ ad ea loca miſerunt. hamilcar igr̃ pri
mo italiam delatuſ. maritimamam oram i
populatuſ ē. brutiorumq: & locrorum ua
ſtauit agroſ. Inde mox ſiciliam repetenſ: i
panormitanum agrum deſcendit. locūq:
ibi nactuſ bello gerendo aptiſſimum ibi cō
ſedit. Inter ericem .n. & panormum locuſ
ē nrã munituſ. p̃cipue undiq: rupeſ cing
unt. ſūmitaſ uō h̄t planitiem culturę aptã
non minori ambitu q̃ duodicim mil iū
paſſuum. In ea tumuluſ inſurgit q ſpecu
lę ſit atq: arciſ locum obtinet. Adituſ omīo
ad illum treſ ſunt: duo a mediterranea re
gione: unuſ a mari. Portumq: h̄t amenis
simum. ac dulcium aquarum copiã inſi
gnem. In eo loco hamilcar ſtatiuiſ poſitis
prȩſidium communiuit. nauesq: in pōtu
h̄uit. Exquo plane euenit: eoſ qui occu
pauerant ericem. a cartaginenſib: obſideri.
E x alia sicℓ parte drepanum a caſtris romaniſ.
quę ap̄ lilibeum erant excludebat. Ex alia
uō hamilcariſ prȩſidium adeundi panor
mum facultatem abſtulerat. Ita circūuen
ti in medio romani in erice obſidebant̃.
non minuſ q̃ cartaginenſes in lilibeo. Hęc
obſidio fere triennium durauit. hamilca
re ſic impigre rem gerente. ut ſummi i
nomen duciſ omnium ętatiſ ſuę in eo
bello conſequeretur. Nec quicq̃ erat terri

biliuſ ap̄ hoſteſ q̄ hamilcariſ nomen. Hic .n.
mari ſepe ab eo loco delatuſ italię lituſ uſq:
ad puteoloſ & cumaſ omnib: belli cladibuſ.
ſic infeſtum reddiderat: ut nemo in illiſ lo
ciſ conſiſtere auderet. Terra rurſuſ ꝑ ſiciliā
euadenſ panormitaniſ ac ceteriſ ꝑpli .r. ſociiſ
innumeraſ cladeſ inferebat. ut pene eodem
tempore mari & terra uerſari & omnib: ſit
locis adeſſe uideret̄. Romani uō & ita
lię maritimam oram tueri & ſocioſ defen
dere coacti. Preterea ap̄ ericem & lilibeū oc
cupati multiſ ſit locis neceſſario diſtineban
tur. Nec ulla requieſ aut ceſſatio erat. Vr
bem in erice monte aliq̄to infra uerticem
fuiſſe diximuſ. Preſidium uō a conſule cū
ea ꝑmum occupauit loca. alterum ſup̄ ur
bem. qua adituſ ē a drepano collocatum ab
initio fuiſſe diximuſ. Hamilcar iḡ cū in
ter drepanum & panormum ſtatiua poſuiſ
ſet. mariq: & terra omnia infeſtaret: ad ex
tremum urbem ericem fraude cepit. que
media erat inter preſidia romana. Quo
facto. utrumq: iam preſidium duriuſ obſi
debatur. Nam qui in uertice montiſ erant:
oīo excluſi a ſuis ac circumuenti ꝑſtabant.
Et qui infra urbem erant inter drepanum
& ericem clauſi undiq: ab hoſtib: ꝑmeban
tur. Nec minuſ ſane cartaginenſeſ ipſi in
ericina urbe ꝑiculoſe conſiſtebant. cū ſup̄

uerticem. romanorum preſidium aſſidue illiſ immineret. & ab radicib: montiſ alterum preſidium qui de induſtria ad illam obſidendam poſitum. drepanum excludēt. Ita inuicem obſeſſi & obſidenteſ ſumma obſtinatione animorum obdurabant. tantū q: erat militib: iniectum certamen: ut omnia ꝑicula & incommoda uel cupientiſſime tolerarent. ne inferioreſ uirtute bellica uiderent̄. Itaq: prope quotidiana prelia utpote a propinquiſ hoſtib: & ſtudio ſuꝑandi incenſis committebant̄. nec ullum genuſ ꝑiculi aberat. Deniq: eo uiſa erat totiuſ belli molleſ cartaginenſib: atq: romaniſ ſubſidia prōptiſſime ad ſuoſ miniſtrantib:. Commeatum hamilcari claſſiſ mari libero ſuppeditabat. Nam ppls romanuſ. ut diximuſ poſt. I. iterū naufragium. mari abſtinuerat. terra nō incubuerat. in qua ſe preualere hoſtib: facile arbitrabatur. Sed tanta erat uniuſ hamilcariſ uirtuſ; ut terra q: cartaginenſis aut par aut ſuꝑior foret. Contractiſ. n. copiis maiorib: ad panormum caſtra poſuit. non longiuſ ab urbe q̄ ſexcentis paſſib:. Exercituq: romano auxilium panormitaniſ afferenti neq̄q̄ ceſſit. ſed caſtra caſtriſ conferre. & crebra prelia committere non dubitauit. Hoc non ſemel tm

ſed ſepiuſ fecit. Non tñ ut ad extremum
fortune expimentum deſcenderet: cauſa
erant propinqua preſidia & pluribuſ lociſ
diuiſe copie. ac mõ acceſſita celeriter. ꝯ
mõ remiſſa auxilia.

Cum in hunc mõm traheret bellum & t
hamilcar terra mariq: uolitaret. ac italiã
ſiciliamq: ſit terrore inuolueret: commoti
maiorem in mõm romani. qm alit nul
lum finem certamen futurum uidebatur.
& q decuſ romani nominiſ erat: popula
tionem italie ppeti. ad ſtudium parãde
claſſis iterum conuertuntur. Cũ. autem
exinanitum iampridem erarium fuerat.
priuatim ciueſ pro facultatib: tribuenteſ
unam plureſ ſit qnqueremem ſumptuſq:
ad eam neceſſarioſ contribuebant. Edifi
cata ẽ aut tota claſſis ad exemplar rodie
nauiſ. quam ap̃ lilibeum captam ſup oſte
dimuſ. Ea.n. uiſa ẽ ad celeritatem aptiſ
ſima. In hunc mõm roſtratas naues du
centaſ parauere omneſ qnqueremeſ. Cũ
ea claſſe. q. luctatiuſ catulluſ conſul traie
cit in ſiciliam. ac bellum cartaginenſibus
inferre iuſſus: nauigauit. Cartaginenſes
libera iam aliquot annoſ poſſeſſio mariſ t
ſegnioreſ ad ſtudia rerum maritimarũ
reddiderat. ſpabantq: romanoſ qm mul
tiſ cladib: afflicti ſponte ſua mari exceſ

ſerant: nihil decetero claſſe moliturоſ. Deniq:
nuntiantib:; rome parari claſſem: non ſatiſ fi
dei a cartaginenſib: tribuebatur. Nec ſane o
minuſ exinanitum publice erarium longiſ
belli ſumptib: ap̄ cartaginenſes fuerat: q̄ apud
romanos. Itaq: priuſ circa ſiciliam conſpe
cta ē romana claſſis: q̄ a cartaginenſibuſ fi
deſ adhiberetur. Igr̄ luctatiuſ conſul ubi pri
mum circa ſiciliam claſſem pulcherrimam
ac omnib: reb: optime ſtructam ōndit ōes
cartaginenſium naueſ ob preſentium eius
conterritæ. deſertis ſiciliæ littorib: ſe in af
fricam receperunt. Catullus u͞o liberū nac
tus mare primo aduentu drepani portum
quem cartaginenſeſ ad eam diem unice
ſemp̄ cuſtodierant. nullo repugnante occu
pauit. drepanumq: ip̄m expugnare ador
tus: machinas & omnia tormentorū ge
nera urbi admouit. Poſtea inſulaſ. quæ
mediæ inter lilibeum & cartaginem iacet
ſpeculatoriis nauib: diſpoſitis. ne qui ad ha
milcarem commeatuſ deferri poſſet: curio
ſiſſime obſuabat. remigeſ interim & nau
tas aſſidue exercebat. nec quenq̄ ex tota
claſſe ocioſum ēē patiebatur. His ille arti
bus effecit: ut non m̄o non formidaret
hosteſ: uerum &iam cupide prelium ex
poſcerent. Cartaginenſeſ aut̄ cognito ad
uentu catulli & drepani oppugnatione: ma

xime an

xime angebant. Precipue tn̄ eoſ monebat
hamilcaris cura. qui implicatuſ difficilib:
locis. & ptim obſidens. ptim obſeſſus non
aliunde q̄ mari ad eam diem ſuſtentatus
erat. Tunc aut̄ ob aduentum romanę claſ
ſis amiſſo mari & commeatus facultat̄e
adempta: quid tandem ſparent. niſi ut o
maceratus fame dederetur. Hoc igr̄ metu
anxii claſſem parant. eiq: hannonem prę
ficiunt. nouumq: delectum propere habent.
Paratiſ ſtructiſq: omnib: frumentum ac ceterū
commeatum imponunt. & hannonem cum
ea claſſe in ſiciliam traiicere & in caſtriſ apd̄
ericem commeatum exponere iubent. Ibi uō
ſi uideat hamilcare duce & optimo quoq: ex
toto exercitu milite in naueſ aſſumpto. drepa
num petere. & aduerſuſ romanam claſſem p̄
lium committere. Hanno igr̄ e cartaginiſ por
tu delatuſ ad inſulam quam uocant hiero
neſum primo conſtitit. Inde clam hoſtibus
in caſtra ad hamilcarem properabat nauiga
re. At catuluſ aduentu hoſtium p ſpecula
toreſ cognito. eorumq: conſilium (neq: n. dif
ficile erat ɔiectura ſuſpicatuſ: confeſtim ad
egusam inſulam cum claſſe proficiſcitr̄. Ea
inſula non longe abeſt a lilibeo. Ibi poſtridie
ſe ad pugnam parent: edicit. eoſq: oratione
confirmat. Poſtera die prima luce uentus
erat hoſtib: q̄ proſper. ac ſecundus. romanę

aut̄ claſſi aduerſabat̄. turbatumq; & undo
ſum erat mare. Q d primum aſpiciens l
catulus. ſubdubitare cepit & incerti conſi
lii ee. Mox uõ conſiderans q̄ naues hoſti
um tunc onerib; impeditę parum celeres
erant. ſarumq; ad certamen ſtructę. ꝗ ſi
abire patiatur: ad celeres poſtea & expedi
tas ſtructaſq; militib;. pugnandum erit.
& contra hamilcaris audaciam. quo nihil
ꝑ id tempus terribilius audiebatur. q̄uis
turbato & aduerſante mari congrediēdū
tunc & pugnandum ſtatuit. hac igitur
mente ꝑ undas celeriter delatus. uenien
tibuſq; hoſtib; claſſem oppoſuit. hanno
uelis iter faciebat. Vt aut̄ interceptum
ſuę claſſis curſum ab hoſtib; uidit. & ad
prelium ſtructas naues: demiſſis uelis
ſe ad pugnam comparauit. Poſtq̄ utriq;
parati ſunt excompoſito conflixere. quo
in loco. cum omnia contra q̄ dudū in
pugna ap̄ drepanum eent. ita contrari
um res euentum non immerito huit.
Romani.n. celeres naues habebant. oĩaq;
onera e nauib; poſuerant. ꝑter ea tm̄
quę ad pugnam opportuna eent. re
miges uõ exercitatos. atq; ob idipm̄ prom
ptos & certaminis auidos. robur autem
uirorum qui pugnaturi erant e toto
exercitu egregie delectum. Cartagine

ſibuſ contra. Primum onuſtæ. & ob idipſum naueſ tardæ. & ad pugnam ineptæ. turba aut̄ remigum atq: nautarū collecticia ac inexercitata. ac tp̄riſ ea propere aſſumpta. Militeſ q̄: ex nouo delectu tyroneſ ac nulliuſ p̄iculi ſatiſ gnari. q̄ .n. nunq̄ amplius romanos quicq̄ molituroſ mari exiſtimabant; ea de cauſa naualiſ rei curam omnino neglexerant. Quamobrem ubi pugnari ceptum ē: confeſtim ut par erat. a romaniſ ſup̄ant̄. Centum uiginti naueſ in ea pugna cartaginenſeſ amiſere. harum duæ & quinquaginta ſummerſæ. fractęq: ſunt. reliquæ u͂o captæ.

Fugientib; ex prelio plurimum opitulata ē uenti ſubita mutatio. qui ſtatim poſt fugam contrario q̄ priuſ impetu conflare cepit. Itaq: uelis ſublatis curſum ſequentium anteiere. & ad hieronenſium unde priuſ ſoluerant ſe ex fuga receperunt. Conſul poſt prelium. tota claſſe lilibeū rediit.

Ibi laudatiſ donatiſq: militib:; cętera intento ſtudio p̄ſequebatur.

Cartaginenſeſ ubi ſup̄atum hannonem. profligatamq: claſſem intellexere. p̄ter ſpem tanta clade p̄culſi; quo ſe uerteret; neſciebant. Etſi .n. promptitudo erat animiſ belligerandi; tn̄ & inopia ærarii. & priuatorū impotentia omnibuſ iam

longiſ ſumptibus exinanitiſ ſeſe attollere prohi
bebantur. Maximam uero deſperationem affere
bat hamilcar & exercituſ qui apud ericem erant.
quos nec ſummittere commeatus amiſſa claſ
ſe. & hoſtibus mare tenentibus. nec e periculo re
uocare affricam poterant. Sinere autem ut
dux & militeſ optime de re. p. meriti peri
rent: proditioni ſite uidebatur. Nauibus aut
copiiſ. aut quibus ducibus in preſentia conarentur:
nulli erant. Reſtabat igitur pacem petere. ad
quam cum omneſ neceſſario inclinarent:
e dignitate magis uiſum eſt: ut arbitrium eius
rei hamilcari permitteret. Facto igitur ſuper ea
re ſenatuſ decreto & ad hamilcarem miſſo.
in quo petendę firmandęque paciſ arbitrium.
ſi modo expedire uideretur. ei permittebatur.
H amilcar poteſtate publica accepta: ſapientiſ
ſimi duciſ opuſ effecit. Cum diu enim aliqua
ratio fuerit belligerandi. nullum umquam periculum.
nullumque laborem uitauit: ſed ſumma indu
ſtria & audacia fretus: nihil pro uictoria
adipiſcenda omiſit. Preciſa uero tandem ſpe.
cum nulla ratio cerneretur ampliuſ amitten
di prudenter & moderate cedenſ tempori: neque
quicquam turpe exiſtimauit: legatoſ ad catullum
mittere. pacemque ab eo querere. Optimi nempe
ducis exiſtimandum eſt: uincendi tempora.
cedendique perſpicere. Catulluſ quoque pacem non
aſpernatus eſt: conſciuſ difficultatum quę ex

diuturno bello ciuitatem p̄mebant. Ita de t
pace tandem conuenit huiuſmoi conditio
nib: preſcriptis receptiſq: : Amicitiam ēē ro
maniſ. cartaginenſibuſq: . ſi pplo. r. uideatur.
O mni ſicilia excedere cartaginenſes. Non poſt
hac hieroni ſiracuſaniſq: aut ſiracuſanorum
ſociiſ bellum inferre. Captiuoſ omneſ ſine
pretio cartaginenſeſ dimittere. tr̄ſfugas red
dere. Pendere inſup romaniſ cartaginenſes
talenta argenti euboica duo milia ducenta
in annos uiginti. Has conditioneſ romaūs
miſſaſ ppls. r. non comprobauit. ſed decem
legatoſ in ſiciliam cum auctoritate publica
miſit. Ab iis tempuſ pendendi argenti co
artatum ē. & mille talenta inſup adiuncta.
& in conditionib: aſcriptum: ut nō ſicilia
ſolum: ſed omnib: inſuliſ. que medie ſūt
inter ſiciliam & italiam cartaginenses ex
cederent.

Per hunc modm primo bello inter romanoſ
& penoſ finiſ impoſituſ. Vigeſimoquarto
anno poſtq̄ geri fuerat ceptum. bello omi
um longiſſimo atq: maximo. in quo ut a
lia omittam ſemel quinqueremib: ampliuſ
quingentiſ. item non multo minuſ q̄ ſepti
gentiſ adinuicem pugnatum ē. Amiſerūt
aūt romani in eo prelio preter onerariaſ na
ueſ. quinqueremeſ circiter ſeptingentas. Car
taginenſes uō circiter quingentaſ. Itaq: o

greci homines. Qui ad id tempus admira
ti fuerant antigoni & ptholomei & deme
trii nauales copias. bellumq: atheniensiu
& lacedemoniorum: merito posthac admi
rari destiterunt. Si quantum inter
sit quinqueremes inter ac triremes. quibus
persae aduersus grecos. athenienses &
Lacedemonii inter se bello usi sunt. consi
derare noluerint: numquam maioribus copiis:
quam hoc bello mari pugnatum intelligent.

EXPLICIT PRIMUM BELLUM PU
NICUM FELICITER.

INCIPIT BELLUM QUOD CARTAGINENSES
CUM CONDUCTIS & REBELLIBUS GESSE
RUNT. P LEONARDUM ARETINUM.

Finito primo punico bello. quod
uigintiquattuor annos terra &
mariq: gestum ondimus: si
miles fere casus utrunq: popu
lum excepere. Cartaginenses
n. affrico bello finitimo sane
periculoso circumuenti & i ex
tremum discrimen adducti: tri
ennium post pacem continuum. de uita &
sanguine certauerunt. Romanos autem
illiricum primum. mox gallicum bellu
ociosos ee neqq pmisit. Dicemus aut cas
& prosecutiones eorum. ut de iis q: noti
tiam nris hominib: prebeamus. Hamilcar
post firmatam pacem ab erice copias dedu
xit, ac pedestri itinere lilibeum contendit.
ut inde in affricam milites sm fedus ex
portarentur. Ubi uo lilibeum puenit: ma
gistratu se abdicauit. copias autem gisconi
transmittendas reliquit. Ipse priuato ha
bitu cartaginem nauigauit. Gisco q res
nouas in tantis copiis si sit in affricam de
late forent: uerebatur. pstim cum magna

illiſ ſtipendia deberent. Que ꝑ inopiam pu
blicam ſolui non poſſent. caute ſit ac prouid
enter iam inde proſpexerat. ne ſit omnes.
ſed aliæ alio tempore copie mitterent. in
teruallis etiam maiorib: de induſtria fac
tiſ. ut faciliuſ ꝑ parteſ prouideri poſſet. pri
miq: ante domum abiſſent. q̄ ſecundi ſup
uenirent. Cartaginenſes autem partim ne
gligentia. ptim inopia copiaſ diſtinebant.
ac eē in urbe patiebant. & expectare reliq̄s
iubebant. Ut ſic cum omnib: ſit de ſtipen
diiſ tranſigeretur. Creſcentib: ig̃ in urbe
copiiſ: multa a militib: maleficia cõmitti
ceperunt. nec noctu m̄o: uerum & int̃diu
rapine & cedeſ ac cetera nefaria ꝑpetraban
tur. Q̄d cum animaduerterent cartagine
ſeſ: omnem multitudinem q̄ in urbe con
uenerat: in oppidum ſiccam tranſire iuſſe
runt. ibiq: expectare donec reliquę copie
in affricam ueherentur. Non nihil & pecu
niæ in ſingulos traditum. ut faciliuſ tolera
re moram poſſent. Ut ig̃ in ſiccam tra
ducti ſunt milites licentiuſ iam agentes
a nullo maleficio tempabant. Tande ubi
omneſ conuenere: ſtipendia inſolentius q̄
ante ac longe maiora. q̄ priuſ poſtulare ce
perunt. Erant ii ſupra uiginti milia homi
num mercede conductorum. diuerſorum
acnom̄ generum. hyſpani alii. alii galli.

quidam ligures, item balleares. greci &iã
non pauci. affri plimi. fugitiuorum & tñs
fugarum magnus nũs. Ad hos igr̃ missus
hanno cartaginensium pretor. ubi uerba
fecit de erarii pecunia. & remissionẽ quan
dam stipendiorum postulauit; confestim t
multitudo insurgere cepit. raptisq; p iram
armis. cartaginem uersus profecti ap oppi
dum tunes quindecim milib; passuum a car
tagine castra locant. Cartaginenses crebris
legationib; ad eos missis lenire iram mili
tum nitebantur. Sed preualebant in ex
ercitu pessimi quiq; & seditiosi. nec rem
componi pmittebant. Duces uõ seditionis
erant spendius quidam italici gñis capua o
riundus. Qui nup in sicilia ad cartaginẽses
trãsfugerat. & affer quidam matho nomine.
Spendius igr̃ metiens ne secundum foedus
romanis dederet: cum eẽt transfuga. tur
bare omnia cupiebat. Matho & iã pro mul
tis que seditiose an̄ fecerat. supplicium for
midabat. Horum maxime opera cũ oms
conditiones reiicerentur. legatis & iam car
taginensium ad eos missis. componendarũ
gratia rerum afferrentur manus: tandẽ
aperte bellum exarsit.

Spendius igr̃ & matho duces suffragio mili
tari ad id bellum creati; legationes ad affri
ce pplos confestim misere: eos ad libertatẽ

pronocanteſ. facultatemq: ſibi oblatam oſten
denteſ. quia crudelem auarumq: cartagi
nenſis ppli dn̄atum a ceruicib: ſuiſ depel
lerent. Neq: cunctati ſunt affricę populi
bellum capeſſere. ſed ut fit ex dura ſerui
tute ad libertatem cupide aſpiranteſ: ple
riq: a cartaginenſib: deſciuere. Spendioq:
& mathoni ſe ꝯiunxere. Cartaginenſes o
multiſ eodem tp̄r difficultatib: p̄mebant̄.
Nullæ ꝗ illiſ pedeſtreſ copiæ erant. nullæ ꝑ
nauales. Conſueti aut̄ conducto milite ꝑ
bella gerere in urbana multitudine utpo
te imbelle & inſueta nihil ſpei hn̄du pu
tabant. Quos uō conducere poſſent pro ꝑ
celeritate expeditioniſ. non aderant. Om
neſ uō pecuniæ publicę ex tributiſ affricę
prouenire ſolitę erant. Quę tunc rebellis
facta. eam facultatem omnino abſtulerat.
Erant hec tanto grauiora: q̄to preter ſpem
acciderant magiſ. Longo.n. ac difficili
romano bello multoſ annoſ fatigati pacē
ad extremum petierant. reſpiratione opta
bant futuram quietem tranquillitateq:
cupidiſſime amplectebant̄. Contra uero
hæc longe euenerant. Bellum.n. ſubito
exarſerat infeſtiuſ ac piculoſiuſ q̄ an̄. in
quo non de poſſeſſione ſicilię aut de reru
maritimarum gl̄ia. que & ipſa iam ſu
periori bello amiſſa erant: ſed de patria.

de uita. deniq: & ſanguine certabat. Con
uerſo ad eorum pniciem exercitu. aliena
tiſ affricę ciuitatib:. exinanito ęrario cu
cta plena formidiniſ & deſpationiſ propo
nebantur. Tunc ig̃ demum ſe circumſpi
cere, tunc errata ſua recognoſcere ceperunt.
q' tantam multitudinem conductorum
militum finito bello in unum coegiſſent.
q' affricę ciuitatib: ſupbe nimium auare
q: impaſſent. q' in odium ſui crebriſ in
iuriis ſuorum magratuum ſocioſ compu
liſſent. Hęc. n. cā rebellioniſ ciuitatibus
fuerat. quę iampridem ardenteſ odio ta
cupide arripuerunt bellum. ut intra pau
coſ dieſ ſeptuaginta armatorum milia t
in caſtra ad ſpendium & mathonem ex t
iiſdem ciuitatib: magna parte uoluntarie
conuenirent. Creſcente ig̃ in dieſ exerci
tu. magna multitudine undiq: ꝯfluēte:
ſpendiuſ & matho diuiſis inter ſe copiis:
alter uticam: alter hipponem. q' eę ciui
tateſ conſilia belli ſuſcipere noluiſſent: ob
ſederunt. Caſtra &iam ap̄ tuneſ oppidū
quo priuſ conſtiterant. non deſeruerūt.
Exquo fiebat: ut cartaginenſeſ omni af
frica excluderentur. Cartaginem. n. t
in promontorio ſitam ēē diximuſ. &
in mare protendere. regionem autem
ipſam qua ad affricam continetur: hic

stagnis

stagnis quibusdam, illinc mari coartari: ut parua admodum planities inter stagna et mare relinquatur. Huius uero ex alia parte iuxta paludem tunes est oppidum, quod superiore bello a. m. attilio captum ostendimus. Ex alia uero parte utica iuxta mare non longe abest. Hostes igitur hinc apud tunes, illinc apud uticam habentes castra cartaginenses ab reliqua affrica excludebant. Ipsi uero modo noctu, modo interdiu ad moenia cartaginis euadentes tumultu et trepidatione urbem complebant, nec multum ab obsidione res distare uidebatur. Per idem tempus milites conducti qui in sardinia erant, audita seditione exercitus: et ipsi rebellarunt. ac omnes ciues cartaginenses qui in ea insula reperti sunt, interfecerunt. Oppida uero ceteta et arces in potestatem suam redegerunt.

Non concidere tamen cartaginenses, nec in tot aduersis fracti sunt animis; sed quantas ualuerunt pro angustia temporum copias pararunt. iisque hammonem prefecerunt ducem. et uticensibus obsidione laborantibus auxilium ferre iusserunt. Hammo igitur cum exercitu contra spendium profectus non longe ab utica pugnam construit. Et uictor quidem primo prelio fuit, elephantorum uiolentia structuram hostium dissipante. tantusque fuit elephantorum terror: ut spendius ipse suique desertis castris, que tutari posse non confi

debant. in proximum collem aufugerent. a
E a diſſipatione uictoriam plenam hoſtium
conſecutum ſe hanno arbitrabat̃. Conſu
etuſ. n. aduerſuſ numidaſ bella gerere. q
ubi fugam ſemel arripuere. uix ad t'tiam
diem ſolent conſiſtere. q̄i uictor ēēt; curā
pſequendi abiecit. atq: uticam ingreſſuſ re
ficiendo ex labore corpori opam dabat. At
ſpendiuſ & ii qui ſecum erant. utpote ſiculo
bello & ſub hamilcare magr̄o militare con
ſueti. ac ſepe eodem die & fugere hoſtem.
& rurſuſ inſectari. ubi hannonem uticā
ingreſſum cognouere. exercitumq: fidu
cia uictorie incautum degere; repente
caſtra hannoniſ aggreſſi ſunt tanto im
petu. ut palanteſ agerent hoſteſ. ac caſtra
expugnarent. In caſtris tormenta. baliſtas.
& catapultaſ. ac omnifariam oppugnanda
rum urbium machinaſ. que ſecum hāno
tulerat; cepunt. Ut non m̄o non liberaren
tur obſidione uticenſes. cuiuſ gr̄a hanno
aduenerat; ſed longe durior conditio ob
ſeſſorum fieret. inſtrumentiſ ad oppugnan
dum q̄i deinduſtria ad illoſ translatis.
Cum itaq: hanno ob hec errata & alia hu
iuſmōi imperite uerſari cerneret̃. & ad
hamilcaris uirtutem auctoritatemq: ōes
reſpicerent; tandem magno conſenſu ci
uitatiſ cura eiuſ belli hamilcari mandat̃.

Interea hoſteſ, qui nouum exercitum apud
cartaginem parari, & hamilcarem ducem
prefici bello audiebant: intentiuſ omnia
agere ceperunt, regionemque totam, ne edu
ci exercituſ nouuſ ualeret, preſidiiſ capeſ
ſere. Ideo faciliuſ erat, quia promonto
rium id in quo cartago ſita eſt, aſpero et
admodum dorſo ac montuoſiſ ſaltibus ad re
liquam affricam coniungitur. Viaſque et
loca habent difficileſ atque artaſ & plurimum
manu factas. Igitur tumuloſ omnes itine
ribus imminenteſ, hoſteſ occuparant, preſi
diaque in iis munierant, quibus regionem et
tuebantur. Fluit ergo per hec loca mache
ra fluuiuſ altiſ quidem ripiſ ac prerapido gur
gite, & uno tamen ponte tranſmeabilis. Et
Urbſque ab eo dicta machera ſuper amnem po
ſita pontem moenibus complectitur. Hanc et
hoſteſ tenebant urbem. Itaque nec montibus
propter arta & cuſtodita itinera, nec planicie
impediente amne, ponteque occupato tranſ
ire in affricam exercituſ poterat. In his
difficultatibus profectus hamilcar confeſtim
in admirationem ſui ciueſ ſimul hoſteſque
conuertit. Dignuſque apparuit ea gloria
quam ſiculo bello per egregiam quandam
uirtutem fuerat conſecutuſ. Fuit autem
prima eiuſ induſtria in hunc modum
conſpecta. Cum nulla ratio traducendi

exercitum ob caſ quaſ ſup retulimuſ dif
ficultateſ. cerneretur: ipſe induſtrie fidu
cia profectuſ caſtra ad oſtia machere flu
mii poſuit. uentumq: expectauit. q ad
uerſuſ oſtia ipſa pflaret. Animaduerte
rat. n. curſum ipſiuſ fluminiſ ob aduer
ſum uentum diſtineri. ſtagnariq: am
nem. nec multum p id tempuſ in ma
re defluere. itaq: tunc p ipſa fluuii oſtia
ſecuſ mare tranſitum facilem preberi co
iectabat. Cum igr ea de cā in his locis
moraretur: uentus noctu pflare cepit. t
Qua re animaduerſa hamilcar confeſtim
militib: ut ſe ſequant edicit. ac ſecuſ ma
re pter ipſa fluuii oſtia facillime elepha
toſ copiaſq: traducit. Orta mox luce t
trāſamnem conſpectuſ. cum id impoſſi
bile extimaretur: miraculo rei omnes
conterruit. Erant in machera urbe ad
decem milia hominum. Quoſ eo in loco
ſpeudiuſ ab initio poſuerat tuende urbiſ
cauſa. & impediendi. ſi qua puadere ho
ſteſ conarentur. Ii ubi traductum ab
hamilcare exercitum cognouere: rapto
confeſtim agmine aduerſuſ duxerunt.
E odemq: tempore ii qui uticam obſidebat
conciti eo tumultu ad hec loca ɔcurrert.
H amilcar uō poſt traductas copias. mache
ram uerſus iter faciebat. Medio fere ſpa

tio confecto: bina hostium agmina idem sub
tempus aduentarunt. Nam & a fronte copie
que a machera proficiscebant̃. occurrerunt.
& a tergo alia manus. que ab utica audito
tumultu, eo contenderat. Hostes igr̃. cum se
mutuo conspexissent, missis inter se eqtibus
uno in tempore alii a tergo. alii a fronte in
uadere constituerant. At hamilcar ob eam
rem nihilo deterritus. longo agmine iter fa
ciebat. Prima fronte elephanti. deinde e
quites ac leuis armature miles. Post hos le
gionarii incedebant. Inter hec hostes dato
signo ab utraq: parte infestius ruere ac ma
gno clamore a fronte sit & a tergo inuadẽ
ceperunt. Hamilcar ubi eos in se ruentes a
spexit: subito mutari ordines ac totum siml
conuerti agmen iubet. ita ut elephanti atq:
equites qui in fronte erant ad dextram con
uerso itinere ꝯ eos qui pone inuadebant oc
currerent. Legionarii aut̃ qui postremi ince
debant. alia ex parte ad leuam flectentes ĩ
primam frontem properarent. Quo qde
facto utraq: ex parte uno tpr hostes supera
uit. Nam qui a machera obuiabant. siml
ac deflectere elephantos equitesq: uidere:
fugam arripuisse rati: deserto ordine circa
illos fundunt̃. hos legionarii compositi ex
latere inuadentes magna cum cede dissipa
runt. Eodem mo qui a tergo sequebant̃

post legio

poſt legionarioſ ruenteſ. quoſ fugere puta
bant: ab equitib: elephantiſq: ex latere ī eoſ
ruentib: diſſipati ſunt. Ita a fronte & a ter
go reſ proſpere ab hamilcare geritur. Ad
ſex milia hoſtium in eo proelio ceciderunt.
Capti inſup ad duo milia. Alii fuga arrepta
partim ad macheram urbem: ptim ad caſtra
quæ circa uticam erant ſe receperunt. Ha
milcar eoſ qui macheram aufugerant inſe
cutuſ. urbem ipſam ac pontem primo aduē
tu capit. Nam militeſ qui in eam refuge
rant: ob trepidationem & metum defendere
mœnia non auſi: in oppidum tuneſ ueſti
gio aufugerunt. Ex hoc iam ſupior ac o
magna opinione uirtutiſ hamilcar: pleraq:
eiuſ regioniſ oppida in poteſtatem redegit.
Nonnulla etiam ptinaciuſ repugnantia ma
chiniſ ac ui militum expugnauit. Ob eū
metum ſpendiuſ obſidionem uticæ ſoluit.
Copiaſq: in oppida tutelæ gra diſpſit. Ex quo
factum ē: ut cartaginenſib: lux quedam &
optimæ ſpei ex priſtina deſperatione o
ſuboriretur.

Hatho p id tempuſ circa hipponem exercitū
habebat. nec ob ea quæ acciderant. ab obſi
dione deſtiterat. ne uero obſidio longe protra
cta impediretur: ſpendio pſuaſerat: ut cum
aliqua manu hamilcarem diſtineret. donec
ipſe hipponenſeſ ui domitoſ in poteſtatem

uenire compuliſſet. Simul aūt & numidaſ
crebriſ nuntiis ſollicitabat: identidemq:
monenſ atq: oranſ ne ea tempora tam oppoͬ
tuna ad libertatem affricę in irritum labi
paterentur. Spendiuſ igˀ ſex ueteranorum
milib: ex omni multitudine aſſumptis: o
duo milia gallorum quę in ſicilia milita
uerant adiunxit. Cum his copiiſ profectꝰ:
ꝯ hamilcarem caſtramentabatur. plana tn̄
euitans loca ob elephantorum metum: t
cęterum ad omnem occaſionem rei bene
gerendę maxime intentuſ. In hunc mo
dum p̄ſtantib: auxilia tandem numida
rum affrorumq: magna multitudine ſu
peruenere. Q norum aduentu ſublatus
ſpendiuſ non ſolum deſcendit in ęqua
loca: uerum &iam ſic circumdedit ham
ilcariſ exercitum: ut nulla ratio euaden
di cerneretur. Circumdatus igˀ ab hosti
bus. Quorum pleriq: improuiſi ſup̄uene
rant: tribus undiq: caſtris cingebatur.
A fronte affri. a tergo numidę. a latere
ſpendiuſ imminebat. In tam iniqua t
conditione rerum uirtuſ ſit & fortuna t
hamilcarem iuuit. Erat inter numidas
narua quidam adoleſcenſ domi nobilis
ac inprimiſ manu promptuſ. Is iapri
dem utpote qui bellicis artib: magno ar
dore incubuerat. uirtutem hamilcariſ t

admirabatur. hominemq: ut fit. ex fama
adamarat. Itaq: difficultates eius grauiter
ferens: ad castra hostium proficiscitur. Cumq:
iam prope esset: colloquium manu poscit.
Mittitur ad eum unus ex hamilcaris militi
bus. Ille ea de causa se uenisse dicit: ut ham
ilcarem alloquatur. esse .n. nonnulla que ape
rire duci uelit. Proinde rogare atq: obse
crare uti procedat e castris. se usq: ad mu
nitiones obuiam iturum. Hamilcar per
id tempus pro uallo stabat. & quid sibi t
uellet numida: admirabatur. Tandem non
contemnere hominem: uisum est. Itaq:
castris egressus: in colloquium se offert. o
Numida simulatq: hamilcarem conspexit: ad
terram prosiliens: hastam & equum reliquit.
ipse pedes & inermis ad hamilcarem uenit.
Narrat sese iampridem magna admiratio
ne uirtutis captum: eius amicitiam fami
liaritatemq: optasse. amoreq: sui unius par
tes cartaginensium animo preferre. Putas
se non id maxime tempus amicitie ostendende:
cum difficultas rerum commoda offerretis
excludat. se igitur si non abnuat cum aliqua
suorum manu ad eum uenturum. Ha
milcar his letus dictis. laudatum commen
datumq: adulescentem ut ad se quam primum
transeat hortatur. & quoniam tantus ardor in eo
conspicuus sit: in generum sese illum de

ligere pronuntiat, iureq: iurando id ſancit. Igi
narua ad ſuoſ reuerſuſ: poſtridie cum duobus
milib: numidarum, qui una domo profecti i
erant ad hamilcarem in caſtra miſiit. Ea res
cartaginenſib: opitulata ē. Hoc .n. auxilio ſu
blatus hamilcar aduerſus ſpendium & affros
ſignis collatis dimicare auſus ē. Victorq: in
eo prelio fuit; narua & numidis, qui cum
illo uenerant, egregie opam ſuam nauantib:.
Sup decem milia hominum in eo prelio cesa
ſunt. Capti uo ad quattuor milia. Spendius
uo & antaricus gallorum dux cum reliquis
copiis ſibi fuga conſuluere. Poſt hoc prelium
hamilcar captiuis omnib: quorum pleriq: t
ſub eo duce in ſicilia militauerant, ad ſe noca
tis, eorum quę ad eam diem commiſiſſent
impunitatem ſe concedere dixit. Proinde
ſi militare ſecum uellent; arma ex defuncto
rum ſpoliis prebiturum, ſin abire uellent id
q: eis licere. Ea benignitas hamilcaris ī di
mittendis captiuis ap hoſtes relata militorum
flexerat animos, & antiquum eius ducis a
morem ap milites renouauerat, nec deerant
qui aperte dictitarent p eum componi rem
oportere. Id cum animaduertiſſent duces t
hoſtium; ueriti ne hamilcaris gra ap exerci
tum pſertim impunitate oblata preualeret,
quo maiore aliquo ſcelere ſpem ueniæ aufer
rent; tale aliquid machinantur. Giſco erat

cartaginenſiſ aprime nobiliſ. hic in ſicilia p̄
tor fuerat. & hoſ ipſoſ militeſ poſt romanam
pacem ab hamilcare acceptoſ in affricam tra
duxerat. eiuſq; noſ ſup̄ mentionem fecimuſ.
O rta igr̄ ab initio ſeditione. cum exercitus ap̄
tuneſ oppidum conſtitiſſet. crebriſq; nuntiiſ
a ſenatu cartaginenſium miſſis de concordia
tractaretur; poſtulatum ē a militib;. ut arbi
trio giſconis controuerſie ſedarent̄. Id pp̄
ſummam ſpem optimamq; eiuſ uiri fiduci
am factum ab exercitu conſtabat. Nam hamil
cari q̄ p id tempus militeſ irati erant. q̄m
iſ multa in ſicilia dum ſub eo militarent ⁊
pollicituſ ēēt. reuerſuſ aut̄ domum fraudari
pateretur. nec ut debuerat ſe pro eorū fauore
interpoſuiſſet. Itaq; ad giſconem conuerſi.
cuius recentior erat ap̄ militeſ gr̄a. illum ar
bitrum ad componendas litteſ popoſcerant. o
I erat igr̄ tunc ea de cā giſco in caſtra; arbiter ⁊
ab exercitu poſtulatus. Sed multitudo incō
poſita uariiſq; linguiſ & uariiſ morib; ac in
ſup a ſeditioſis concitata. incredibiliter fluctu
abat; ſepe eadem die ſententiam uarianſ. o
I taq; pauciſ poſt dieb; q̄ in caſtra uenerat gi
ſco ab illiſ ipſis qui eum fiducie gr̄a arbitrū
popoſcerant. capitur in catenaſq; conicitur.
idem fit cartaginenſib; ceteriſ qui cū illo
uenerant. idem q; aliis quoſ nanciſci potu
erant. Duceſ igr̄ uiriti hamilcariſ gratiam;

quo maiore ſcelere aliquo militeſ obligaret.
litteraſ fingunt ſuo arbitratu. & tabellariuſ
ſubmittitur. inde q̄ alia de re acturi con
tionem uocant. Cum frequenteſ conueniſ
ſent: tabellariuſ. ut preceptum erat. cū lit
teriſ aderat. Narrat ſeſe a ſardinia recentiſ
ſimum aduenıſſe. litteraſq; de communi
re ducib; afferre. Leguntur in contione
litterę. tenor illarum fuit: uti giſconem
cęteroſq; captiuoſ diligentiuſ cuſtodirent.
eſſe .n. quoſdam in exercitu. quorū opera
libera eorum cartaginenſib; ēēt promiSSa.
Eo nuntio turbatiſ omnium animiſ. & ut
par erat. in ſuſpitionem uerſis: ſpendius
ſuggeſtum aſcendit. militeſ ſupplici orōe
precatur: ne ficta hamilcariſ clementia
in dimittendiſ captiuiſ decipi ſe ꝑmittant.
non .n. eoſ dimiſiſſe. q̄ ſaluoſ ēē cupiat:
ſed ut ꝑ illorum dimiſſionem omnes ſimul
decipiat. ut non de ꝗbuſdam: ſed de oīb;
ſimul ſupplicium ſumatur. Q̃tum nō
ad giſconiſ negocium attinet. monere ſe
ac obteſtari. ut &iam atq; &iam ꝯſiderare
ſecum uelint: q̃ta mox incommoda ſubi
turi ſint. ſi tam egregiuſ dux. tamq; pre
ſtanſ in re militari ꝑ ignauiam atq; ſecor
diam eorum manib; elabatur. quem pre
ſertim non ignorent ſibi ēē inimiciſſimū.
Non .n. dimittere eum: ſed ꝯ ſe immittē̃.

Q ſi accidat ut fictiſ deliniti blanditiiſ eum
labi patiantur, moxq: ille ſui arbitrũ fa
ctuſ, ut credere par ē, manu & conſilio ꝓ
ſequatur; quiſ non eorum hebetudinem
imprudentiamq: contemnat, q̄ quē pau
lo ante in catenaſ coniecerint: eum nūc
tam fatue amicum fore ſꝑauerint? Ad
huc eo dicente, alter tabellariuſ a tunete
aderat, litterę fere eiuſdem tenoriſ erant.
Q uib: recitatiſ antaricuſ gallorum princepſ
aſſurgenſ; unam ſe proſpicere uiam ſalutiſ
inquit. Si omniſ omnino ſpeſ quam in
cartaginenſib: hēant, ꝑcidatur. quoad nō
quiſ ad illorum clementiam proſpexerit;
eum fidum in bello ſocium eſſe nō poſſe.
Itaq: illiſ maxime credere, illoſ audire,
illiſ mentem adhibere oportere qui q̄ a
cerbiſſima aduerſuſ cartaginenſes conſu
lerent; eoſ belli ſocioſ ē. Q ui nō ꝯ ſuade
rent; illoſ proditoreſ atq: hoſtium loco ha
bendoſ fore. Poſt hec & huiuſmoi tandem
ſententiam promit; ut giſco ac ceteri car
taginenſium quoſ in captiuiſ herent, du
riſ ſuppliciiſ affecti necarentur. Erat hic
maxime e ducib: ad dicendum aptuſ ꝓꝓ
ea q̄ ex longa militia aſſuetuſ phenice
lingua utebatur. eam nō ꝑlimi intellige
bant. Huiuſ igr̄ oratio fauore militari ac
cepta, a ferociſſimo q̄: laudatur. Modeſti

oreſ aūt ſi qui in exercitu erant. ꝯdicere nō au
debant, ne forte ſuſpitione illa, quam ex litte
riſ expoſitam diximuſ, notarentur. Fuerunt
ꝗdam qui ſententiam antarici probanteſ mo͠r
tem laudarent. Duriora uō ſupplicia preſti
in giſcone uiro eiuſ dignitatiſ tollerent.
hi & minis & uocib: ſeditioſorum agitati
ac pene lapidib: obruti ſunt. Agunt̃ oĩa
proterue ac turbulente. & q̃i furore ꝗdam
turbę feruntur. Recepto ig̃ antarici con
ſilio giſconem & alioſ captiuoſ (ad ſeptigen
toſ ii fuere) extra uallum producunt. Ibi a
giſcone ipſo incipientes ſingulorum manuſ.
nareſ. aureſq: preciderunt. membratimq:
lacerarunt. ad extremum fractiſ cruribuſ ui
uoſ adhuc in ſcrobem quandam abiecerūt.
& de omnib: cartaginenſib: qui poſthac ĩ
poteſtatem uiui ꝑuenirent, idem ſuppliciū
ſumendum ſtatuerunt. Caduceatorem uō
corpora defunctorum ad ſepulturam peten
tem uenire prohibuerunt. Idem ſuppliciū
caduceatorib: legatiſq: ſi qui unq̃ ad eos
uenire auſi fuerint: minitanteſ. Carta
ginenſeſ ſupplicio eorum ciuium cognito
miſerum in mod͠m affligebant, totaq: ĩ lu
ctu ciuitaſ fuit. Deniq: ad hamilcarem
ſcribunt. uti hec tam ſceleſta & inaudita
facinora ulciſci properet. uib: litteris
& ſit crudelitate hoſtium ꝑmotuſ hamil

car: priſtinam & ipſe manſuetudinem exu
it. ac omnes omnino hoſtium. quos aut &
tunc captiuos ap̄ ſe habebat. aut poſtea ī ei⁹
poteſtatem uenere; beſtiis obiecit. Ita bellū
deſpatum atq: nepharium ex utraq: parte
excitatur. Nec quisq̄ poſthac in eo bello
a cartaginenſib: captus ē qui non laceran
dus beſtiis obiiceretur. aut ab hoſtib: ꝗ nō
mutilatus excarnificatusq: periret.

P hoc tempus cum uiderentur cartaginenſes
preualere. ac longe meliori ſpe gerere bel
lum: ſubito fluere retro ac in cȭrium uerti
fortuna cepit. Poſtq̄ .n. ex iis quas ſup̄di
ximus cauſis efferatum ē bellum: irritati
cartaginenſes ob hoſtium crudelitatē: ham
nonem alterum ducem hamilcari ꝯiunxert.
ac pari conſilio adminiſtrari bellum iuſſerūt.
Sic .n. facilius hoſtes opprimi poſſe arbitra
bantur. Vt igr̄ ſimul fuerunt duces: ma
gnę inter eos controuerſię oriuntur. In ꝗb:
uſq: adeo ueſanie progreſſum ē: ut omiſſa
hoſtium cura ꝑ ſingulos dies pene inter ſe
gladiarentur. & facultatem opprimendi ſui
hoſtib: darent. Acceſſit ad hec commeatus
penuria non ſolum ꝑꝑ incuriam ducū; ue
rum & ꝑꝑ naufragium. quo onerarię fere
omnes frumentum in caſtra ferentes. adū
ſa tempeſtate correptę pierant. ꝑ idem
tempus uticenſes & hipponenſes. ꝗ ciuitates

ad eam diem uel ptinaciter in ptib: carta
ginensium steterant: mutata uoluntate
ad hostes defecere. & q̄ tanto furore: ut
omnes cartaginenses qui presidii cā ap
illos erant, interficerent, ac e menibus op
pidorum p̄cipites darent. Explicatus
igr̄ matho hipponensium cura. qua pri
distinebat: exercitum reduxit. coniun
ctusq: cum speudio & antarico omnib:
sit copiis. cartaginem ipsam obsidere r
aggrediunt̄. Tantis undiq: cladib: affli
cti cartaginenses: quo se uerterent: nesci
ebant. Et accedebat his malis: q̄ i se
natu factionib: certabatur: aliis hamil
cari: aliis hammoni fauentib:. Unde &
barchina factio dicta ē. qm̄ hamilcar
cognomento barcha uocitabatur. Cum
itaq: alter e ducib: abmonendus eēt n̄
in senatu ob studia factionum conuenire
posset: placuit tandem exercitus arbi
trio pmittere: ut quem uellet ducem:
retineret. Quo facto. rursus hammo
ne a cura belli repulso. prerogatiua mi
litari hamilcar prefertur. & in hammo
nis Locum hanibal suffectus ē. Magna
concordia ducum bellum deinceps ad
ministratum. Cartago nihilominus
ab hostib: obsidebat̄. Nam terra q̄ circa
urbem hostes omnia loca tenebant. i

hamilcarem uō exercitumq: excluserat.
P hec tempora cartaginensib: obsidione ı
laborantib: hieron siracusanus magna
auxilia misit. Romani q̄: in hoc bel
lo cartagini opitulati sunt ex huiusmoi
cā: Cum primum obsideri cepta ē cāta
go: multi ex italia questus gratia naui
gantes: frumentum in castra hostiū de
ferebant. Eorum ad qngentos uariis t
temporib: cartaginenses cepant. & in car
cerem deduxerant. Qua de cā cum
postea legati a senatu missi cartaginem
uenissent. & cartaginenses eorum gratia
commoti: illos qui capti ēent benigne li
berassent: usq: adeo grate id suscepit ppls
romanus: ut senatusconsultum fieret ex
italia ac omnib: locis. que romano sube
rant impio: frumentum cartagini expor
tari licere. In castra uō hostium ne quis
exportaret: magna constituta pena eod
senatusconsulto prouisum ē. Captiui t
q: omnes cartaginensium qui post pace
in sicilia italiaq: remanserant sine ptio
dimissi sunt. Quib: reb: subleuati
cartaginenses obsidionem tolerabant.
& iam copie in dies hamilcari augeban
tur. Itaq: supiorib: locis castramentatus
commeatum ab affrica deferri in castra
hostium prohibebat. Qua tandem

difficultate coacti hoſteſ. cum neq: ab italia ſicilia
q:. prohibentib: romaniſ. neq: a terra africa. p
hibente hamilcare; commeatuſ deuehi poſſet;
obſidionem diſſoluerunt. relictoq: ap oppidū
tuneſ mathone cum parte copiarum; ſpendiꝰ
reliquaſ hnſ copiaſ ad quinquaginta milia homi
num contra hamilcarem contendit. Hamil
car equitatu & elephantiſ pualebat. Quę duo
uerituſ ſpendiuſ; plana uitabat. & editiſ Lo
ciſ caſtramentabatur. Cum igitur propinqua
eēnt hoſtium caſtra. ac p ſinguloſ fere dieſ p
lia committerent; confeſtim diſcernere licu
it; quantum inter pitiam ducis. ac temeritatem
ferocium uirorum intereſſet. Hamilcar. n. ni
hil temere nihil ferociter gerendo ſpendii a
udaciam breui domitauit. Nonnunquam. n. ſi
mulata fuga; in inſidiaſ pcipitem traxit. no
nnunquam improuiſo hoſtes adortuſ; magnū eo
rum nūm oppreſſit. captiuoſ omneſ uti ab
initio conſtituerat beſtiis laniandoſ obiecit.
T andem circumuentoſ eo difficultatiſ adduxit;
ut neq: diſcedere ex editiſ lociſ metu eqtū
& elephantorum auderent. neq: commeatuſ
ad eoſ deferri poſſet. Cum ea iam plane ēēt
obſidio; ſpendiuſ ad mathonem. nuntiiſ miſ
ſis. ut ſibi cum reliquiſ copiiſ ſubueniret; po
ſtulauit. & qui id propediem futurum ēēt. hac au
xilii ſpe militeſ ſolabatur. ſed nihil duri im
preſentiarum non aderat. Hamilcar. n. in.

dieſ eoſ magiſ premebat. ac uallo & foſſa circum
dabat. commeatuſ aut omnino defecerant. &
Cumq; captiuoſ omneſ beſtiiſ obiici: non in ob
ſcurum eſſet. nec ullum miſericordiæ locum
ſibi relictum ob ſuperiora ſcelera intelligerent;
incerto conſilio & inter angorem famiſ ac t
formidinem ſupplicii fluctuabant. Demum
ad eam rabiem deſperatio induxit: ut primo &
equoſ ac iumenta comederent. mox ſeruiſ ac
miniſtriſ ceſiſ: eorum carnib; ſuſtentarentur. De
niq; cum fruſtra expectatum ſubſidium non
ueniret: militeſ ſpendii cum militib; hamilca
riſ e uallo colloquuntur. petuntq; ut liceat lega
toſ ad hamilcarem mittere. Id cum impetraſſent:
mittunt aliquoſ. ac per eoſ paciſcuntur: ut decem
ex primorib; exercituſ hamilcari traditiſ: re
liquiſ cum ſinguliſ ueſtimentiſ abire liceat.
Ea petitione ſpendiuſ ipſe & antaricuſ & alii pri
moreſ exercituſ traduntur hamilcari & in ca
tenaſ coniiciuntur. Dum hæc in caſtriſ fiunt;
ad quattuor milia affrorum. qui huiuſ pactio
niſ ignari fuerant. arma ceperunt. & in parte
caſtrorum ſe tuebantur. Quoſ poſtea hamilcar &
qui expertes foederiſ in hoſtes habuit. eoſq; ad
unum interfici iuſſit.

Poſt oppreſſum ſpendii exercitum. hamilcar ut
reliquaſ hoſtium copiaſ perſequeretur: tuneſ exer
citum duxit. Id enim oppidum cum parte co
piarum tenebat. & uſq; ad cartaginiſ mænia

quotidie infeſtabat matho. Cum igit̃ tunes
pu̾eniſſet: in pugnam pellicere mathonē ni
tebatur. At matho ſe primo aduentu męni
buſ continebat. nec pugnandi copiā faciebat.
[I]taq: duceſ inter ſe partitiſ copijſ biniſ caſtriſ
diuerſa regione contra oppidum poſitiſ: in
cluſoſ obſidere p̄gunt. Hanibal ea parte op
pidi quæ ad cartaginem ſpectat caſtramẽta
batur. hamilcar u̾o ſup̾iorib: lociſ quæ ad
affricam p̾tinent. ita diuiſiſ copijſ caſtriſq:
die conſtituta de ſpeudio & antarico & cæ
teriſ primorib: hoſtium quoſ in cateniſ ha
bebat. ſupplicium ſumere in oculiſ obſeſſo
rum ſtatuerunt. Q̃uobrem ex compoſito
añ oppidum conuenienteſ q̃ proxime ad mę
nia illoſ adducunt. ibiq: ſupplicio laceratos
ſpectantib: hoſtib: altiſſimiſ crucib: ſuſtule
runt. Ea cum p̾fecissent: ſua uterq: dux in
caſtra militeſ reducere cępit. Inter hæc ma
tho ſtructiſ paratiſq: intra oppidum copijs:
eorum digreſſum expectabat. Itaq: ut ha
milcarem iam longiuſ abijſſe conſpexit: e
diuerſa regione oppidi confeſtim egreſſuſ:
hanibalem tardius iter facientem aſſequit̃.
tantuſq: fuit impetuſ: ut non ſolum p̾fli
garetur hanibaliſ exercituſ: uerum & cum
effuſa fuga repeteret caſtra. illaq: mixti una
uicti uictoreſq: intrarent. Turpiſ dehinc
fuga & p̾lima cedeſ ubiq: p̾ iram a uictori

buſ edita . Capti & uicti . & in primiſ hani
bal ipſe dux . quem eueſtigio ad crucem ſpe
ndii tractum . illiuſ depoſito corpore: hunc
mutilatum crudeliter atq: contractū uiuū
adhuc , in eandem crucem ſuſtulere . Trigin
ta nō ex nobilitate cartaginenſi circa ſpen
dii corpuſ crudeliſſime mactauerunt . ha
milcar nec ſatiſ propere ſenſit eruptionem
hoſtium pp longam diſtantiam caſtrorum .
nec poſtq̄ intellexit: ferre auxilium potuit .
ob locorum difficultatem (interiacent . n. i
palludeſ ac plima impedita ſunt loca) Pro
ceſſerat tn̄ e caſtriſ . ut auxilium ferret . ſed i
medio fere itinere deletum hanibaliſ exerci
tum . & capta eiuſ caſtra cognouit . Itaq: redu
ctiſ propere copiiſ . nec priorib: caſtriſ conſi
ſtere auſuſ: longiuſ abiit . & ap macherā flu
uium caſtramentatuſ ē . Hec poſtq̄ cartagi
ne nuntiata ſunt: rurſum ſenatum ſimul ac
plebem metuſ inuaſit . Renatum . n. bellum
cernebant . q̄ pauloan̄ confectum uidebat̄ .
Ita maiori cura q̄ unq̄ incumbenteſ: nouū
in urbe delectum habuere . Triginta nō ſe
natoreſ ad hamilcarem legatoſ miſerunt .
qui cum illo agerent . uti priuataſ inimici
tiaſ quę ſibi cum hannone fuerant . rei . p.
condonaret . eumq: collegam ee pateretur .
communiq: conſilio bellum gerere . Id cū
impetraſſent: hanno rurſuſ cum nouo de

lectu miſſuſ. hamilcari ↄiungitur. Hi poſthęc
aduerſuſ mathonem bellum gerenteſ: poſt mul
toſ caſuſ ac uariaſ belli uiceſ. quoſ & ap̄ leptim
oppidum & aliiſ lociſ h̄uere: tandem ex compo
ſito ſua & hoſtium uoluntate. magno proelio.
ſigniſ collatiſ decernere ſtatuerunt. Ad hoc ip
ſum dieſ conſtituta. copię undiq: contractę.
apparatuſ omni annixu utpote ad extremum
caſum facti. Pugna demum inita: cartaginen
ſes uictoriam aſſecuti ſunt. Matho in poteſta
tem hoſtium uiuuſ p̄uenit.

Poſt hoc proelium ciuitateſ affricę. quę p̄iuſ de
fecerant. in cartaginenſium poteſtatem omnes
rediere. p̄ter uticenſeſ & hipponenſes. Hę na
q: pro magnitudine crudelitatiſ dudum in
cartaginenſeſ ciueſ editę. ſi in uictoriſ pote
ſtatem rediſſent: ſupplicium formidabant.
Itaq: iampridem ad romanoſ legatione miſ
ſa: ſe ac ſua illiſ dedebant. At romani ſuſci
pere noluerunt. Ita re infecta: legatio rediit.
Tandem precisa omni ſpe & ipſę redire in po
teſtatem uictoriſ coactę ſunt.

P hunc mom̄ finiſ bello affrico impoſituſ. tri
ennio fere & quattuor menſib: poſtq̄ geri
cęptum fuerat. bellatum uſq: adeo proſpero
euentu: ut non ſolum cuncta recup̄arent car
taginenſeſ in affrica priuſ amiſſa: uerum &
auctoreſ omneſ rebellioniſ. q̄i fato quodam
in poteſtatem eorum uiui p̄uenirent. Ma

tho & captiui alii in triumphum ducti. &
ſupplicio affecti s u n t.

EXPLICIT BELLI CARTAGINENSIUM CV̄
REBELLIBUS & CONDUCTIS DESCRIPTIO.

INCP̄ DESCRIPTIO EIUS BELLI QUOD POST
PRIMUM PUNICUM BELLUM. ROMANI CV̄
ILLIRICIS. & DEINDE CV̄ GALLIS GESSE
RUNT. P̄ EUNDEM LEONARDUM.

POST pacem ig̃ in ſicilia cū roma
niſ factam. cartaginenſeſ iſta
geſſere. Romani nō poſt ipām
pacem. aduerſuſ illiricoſ ob ceſ
ſum ppli romani legatum & in
feſtatum p̄datoriiſ nauib: mare
tunc p̄mo geſſere bellum. Qui
bus celeriter domitiſ. & purga
to mari; plereq: ciuitateſ grecie in po
puli romani amicitiam puenerunt.
Nam illirii p̄ id tp̄s communeſ oīum
grecorum hoſteſ erant. terraq: & ma
ri omnia infeſtabant. Corciram & epi
daurum obſederant. & pugna nauali

acheoſ fuderant. omnem denīq; greciam
ui. latrociniiſ. armiſq; contriuerant. Sed
ubi affuerunt conſuleſ ambo. c. q̄ fuluiuſ
cum ducentiſ nauib;. A. nō postumiuſ cū
pedeſtrib; copiīſ. quaſ brundusio apolloni
am traiecerat; fracti nullo negocio illiriū
& ad extremum domiti. pacem ſupplíceſ
petierunt & quaſ tulerunt conſuleſ con
ditioneſ acceperunt. Tenta eorum regina
cuiꝰ opa ppli romani cum ad reſ repeten
daſ legatuſ ad eam ueniſſet; interfectus
fuerat. grauiter mulctata ac fere toto
regno ſpoliata ē.

Reductiſ in italiam exercitib; cum nuntia
retur. cartaginenſeſ affrico bello magnam
parare claſſem qua ſardiniam inuaderet;
romani in ſuſpitionem adducti. q̄ ea t
claſſis aduerſuſ ſe ꝯ foeduſ pararetur. pa
cem ruptam querenteſ bellum cartagi
nenſib; indixere. Cuiuſ tanta repente for
mido penoſ inuaſit; ut non ſolum ſardi
niam dimitterent. uerum inſup ſtipen
dium mille ducentorum talentorū pēde
rent. ne ſe impreſentia bello ppls. r. adori
retur. Ita foeduſ inter cartaginenſeſ &
romanoſ renouatum ē. Sardinia ad im
pium acceſſit. Creſcentib; mox in hy
ſpania cartaginenſium uirib;. eo nanq; t
poſt fędus hamilcar cum exercitu missus.

incredibili uirtute rem cartaginensem ad auxerat); nec eam quam partem populus romanus negligendam putauit. sed ducibus exercitibusque eo missis, iis quoque in locis imperium extendit. ut neque plus nimio cresceret aduersariorum potentia. in uacua penitus regione. neque ex ea parte quicquam omoliendi facultas hostibus prestaretur.

Bellum deinde gallicum in italia oritur. De quo altius repetentes dicere aggrediemur. Nam ut affricum bellum cartaginensibus finitimum & periculosissimum fuit: ita gallicum romanis. & in utroque non de gloria: sed de salute pugnatum constat. Italia ab oriente quidem italico mari. a meridie atque occasu tyreno in modum insule cingitur. a septentrione uero montes habet continuos. Qui inter utrumque mare extensi mirabili altitudine ac difficillimo aditu a mediterranea regione illam communiunt. Ii montes proprio nomine alpes uocantur. Apeninus autem mons paulo super inferum mare ab alpibus oritur. moxque se magis ac magis ab illis disiungens recto dorso in supum mare fertur. qui usque ad urbem senam. inde rursus ad dextrum flectens per mediam italiam in siculum fretum discurrit. Inter apeninum uero & alpes campi sunt. non italie modo: uerum etiam totius europe

Quomodo Italia iaceat: hic designatur.

Alpes

Apeninus

Campi isti nunc longobardie dicuntur

uberrimi. Quorum formam quodam modo triangularem esse contingit. Alterum quidem latus apeninus efficit, alterum alpes. Qui ab angulo summo quo se invicem contingunt magis ac magis disiungentes in adriacum mare feruntur. Basim vero trianguli littus ipsum adriaci maris efficit a sena urbe usque ad intimum venetie sinum. Padus vero inter apeninum & alpes decurrens ingenti aquarum multitudine planitiem secat, & in adriacum mare fertur. Hanc regionem quondam incoluere Etrusci

Etrusci xii urbes condidere

duodecim urbibus in ea conditis. Et adriacum mare ab adria tuscorum colonia, que inter ostia padi fuit condita, nominatum constat.

Etrusci a gallis expulsi

Galli deinde superatis alpibus in hanc regionem transierunt. Pulsisque etruscis per hec loca consedere, a quibus mox gallia vocitata est. Gallie igitur

Gallie due

due sunt: altera transalpes, que proprie est gallia: altera in italia, que cisalpina dicitur.

Populi precipue auctoritatis in gallia cisalpina inter padum et alpes
Laii, Lebetii, Insubres, Cenomani

Sed huius gallie, que est in italia precipue auctoritatis hi populi fuere primi inter padum & alpes, laii mox labetii. Post hos insubres, & mox cenomani, inde veneti, non ipsi iam galli: sed aliud genus antiquum ex paphlagonia profectum: inter apeninum rursus

Galli inter apeninum et alpes
Annanes, Boii, Eganes, Senones

& padum primi annanes. Post boii, inde eganes, mox senones, qui iuxta adriaticum mare extremi omnium gallorum incoluerunt.

Senones extremi gallorum in Italia

Horum precipua urbs sena fuit. Bu

centeſimo fere anno poſtq̄ hi gallorum ppli
in ea regione conſederunt: bella inter eoſ &
romanoſ ſunt orta. nec p̄mo aduerſuſ omeſ:
ſed aduerſuſ ſenoneſ. qui magiſ finitimi e-
rant. Hi .n. ſupato apenini iugo: cum mag°
exercitu in etruriam deſcenderunt. Ibi cum
urbem cluſium obſediſſent: irritati a legatiſ
romaniſ qui p ſpeciem ɔcordie uenientes
mox prelio ſeſe intulerant. ac regem ipm a
gallorum cominuſ pugnando occiderant: a
omiſſo cluſio: romam inuaſere. Hi ſunt gal-
li ſenoneſ. a q̄b: romam captam: predicant.
non ipſi tunc primum ex gallia uenientes:
ſed in italia nati educatiq;: uerum antiqua
origine ex gallia orti. Multa poſt hec bella
inter romanoſ & galloſ conſecuta ſunt uſq;
ad tps p̄mi punici belli.

Poſt id aut̄ bellum. maior q̄ unq̄ tumultuſ
huiuſmoi ēē exoritur. Non multo añ id tps
galli etruriam ingreſſi aretium obſederāt.
Romani auxilium ferenteſ ꝯ galloſ non longe
ab aretii moenib: dimicarunt. In ea pugna
ſupati romani: conſulem amiſerant. Multi
pterea romanorum captiui in galliam ducti
ſunt. Cum igr̄ pro iis redimendiſ legati ppli
romani in galliam ueniſſent: ꝯ iuſ gentium
uiolati a galliſ interficiunt̄. Ea indignatio
ne ppls .r. nouum delectum ex integro hūit.
ac manium curium bello gerendo prefecit.

Clusium vrbs vetustiss inter capita
Etrurie primaria: nūc decelsta
vrbi Senarc subiecta est.

Aretiū Etrurie vrbs vna ex prin
cipibus, tribus: Alie due
Perusiū et
Cortona:

Qui cum exercitu galliam ingreſſuſ ꝯ ſenoneſ
collatiſ ſigniſ pugnauit. Victor tanta occi
dione eoſ occidit: ut pene ad internitionē
delerent. Reliquoſ uō qui in prelio ſupſu
erant. ſedib: romani pepulerunt. Alioſ de
inde galloſ duob: proeliiſ ſupatoſ. ſuiſ acq
eſcere reb: ac pacem optare compulerunt.
Hec fere extrema erant cum galliſ geſta an
tpſ primi punici belli. Itaq: durante bello
punico galli quietem egerunt. Poſt puni
cum tandem & illiricum bellum. c. flam
miniuſ legem ad ppłm tulit. ut ager galli
cuſ qui ſenonib: ꝑ ſupiora tpra ademptus
fuerat. romaniſ ciuib: aſſignaret. Id cū
innotuiſſet: boii qui poſt ſenoneſ proximi
erant hanc propinquitatem romanorum ⁊
ciuium grauiſſime indignabant. Q̄ uō. n.
alio tandem eam rem ſpectare: niſi ut ꝯ
pulſiſ deinceps omnib: galliſ: regionem
omnem in proprioſ uſuſ romani ꝯuertant.
Conſueuiſſe bella geri propagandi imperii
cauſa. uictiſ aut̄ parci ſolere. Romanoſ uō
ꝯ iuſ gentium contraq: humanitatem. non
iam de gloria: ſed de preda certare. Enim
uō non uſq: adeo contritaſ ēē gallię uires:
ut contemptui romaniſ ēē debeant. ac in
eorum oculiſ. ꝙ: cum pacem fecerint. uelu
ti pemptorum in bello ſpolia legere. His
accenſi uocib: legationem de cōi ſalute ad

insubres quorum p̄cipua inter omnes gallos fuit auctoritas, mittunt. Idem faciunt ad cenomanos & alios gallorum pp̄los. Ibi refricandis ueterib: odiis ac recentib: iniuriis ꝯ romanos incendunt. Magnas ēē docent cisalpinorum gallorum uires, mō omnes uno consensu ad bellum incumbant. Q si singuli p se aggrediant: impares ēē romanis. Q̄ illi astu preuidentes semp egisse: ut singulos inuaderent. Itaq: senones dudum ea fraude euertisse. nunc uō boios impetere. Quos si opprimant: mox cenomanos, inde insubres petituros. Q̄re obrem si sapiant coī consensu bellum ēē suscipiendum: quin & mittendos ēē t̄nsalpes legatos. qui pristinam consanguinitatem commemorent. p̄ncipumq: & pp̄lorum auxilia rogent. His igitur rationib: insubres & cenomanos ac ceteros omnes gallię pp̄los in sententiam trahunt. consiliaq: belli facile suscipiunt. & ꝯ pp̄lm .r. omnes coniurant. coīq: consilio transalpes legatione missa congolitanum & ancroestem gallorum reges. itemq: alios circa rodanum gallos ingentib: p̄miis, pollicitationibusq: sollicitare aggrediuntur. ut coacto exercitu in italiam transeant, pmaximaq: eorum commoda si romanos sup̄ent: ostendunt. Esse .n. italiam preterq̄ q̄ ubere & ameno ē sollo. cunctis & iam

Precipua inter gallos fuit Insubrum auctoritas

que dici poſſint diuitiiſ refertam. Romanoſ
aut uinci: nllm fore negocium. ſi tranſalpini et
ciſalpiniq: galli priſtine conſanguinitatiſ me
mores uni ad bellum incumbant. cum & et
olim ſenoneſ ſoli eoſ prelio fuderint. urbemq:
romanam ceperint atq: incenderint. Hec iac
tando monendoq: tandem regeſ ipſoſ populos
q: gallie ad bellum excitarunt. magniq: co
feſtim hntur delectuſ. multiq: ſpe prede ac
nouarum ſedium auiditate ſeſe uoluntarie
regib: coniungunt. ut neq: maior unq ex
ercituſ. neq: ex ualidiorib: pugnacioribuſq:
gentib:. neq: omnium apparatu inſignior co
geretur. ſocietaſq: publice fieret inter tranſal
pinoſ & ciſalpinoſ galloſ ad romanum impi
um euertendum. Hec ubi & fama & mul
torum litteriſ romam nuntiiſq: delata ſunt.
magno terrore coorto. uarie tumultuari i
urbe ceptum. magnoſ delectuſ heri. copiaſ
educi. properare omneſ. trepidare. adeſſe ia
galloſ putare. Cetm hec non parum carta
ginenſib: profuere ad imperium in hyſpania
propagandum. Romani .n. hunc tumultum
gallicum formidanteſ: reſ hyſpanie negli
gere coacti ſunt. Itaq: renouato cum carta
ginenſib: foedere. totiſ iam animiſ in bel
lum gallicum uerſi. id unum per id tps ma
xime cogitabant. quemadmodum aduerſuſ t
gallorum conatum reſiſtere poſſent. Coac

Tranſalpinoru et ciſalpinorum ~~gallorum~~ gallorum Societas contra Romanos

to circa rodanum exercitu. omnib: ad iter pa
ratiſ congolitanuſ & aneroeſteſ gallorum re
geſ magna multitudine mouenteſ. ſuperatiſ
tandem alpib: in italiam uenerunt. Tardio
rem fuiſſe illorum aduentum conſtat ac di
utiuſ protractum ſpe. Itaq: cenomani & ue
neti legationib: romanorum deliniti; inter
ea ab incepto deſtiterant. ppliq: r. amicitiā
ſocietati tranſalpinorum pretulerant. Cū
ergo in campoſ qui ſunt circa padū amnē
tranſalpini exercituſ deſcendiſſent; inſubreſ
ac boii magna multitudine ſe illiſ ɔiungūt.
R egeſ igr̄ pp cenomanorum uenetorumq: ſu
ſpitionem parte copiarum inſubrib: relicta.
ipſi cum reliquo exercitu caſtra uerſuſ etru
riam mouerunt; ducenteſ eqtum ac peditū
pene infinitam mltitudinem. Eo anno. l.
emiliuſ & c. attiliuſ consules erant. Attiliuſ
principio conſulatuſ in ſardiniam cū claſſe
nauigarat. Emiliuſ aut̄ cum exercitu ari
mini boiiſ oppositus conſiſtebat. Ceterum
ciuitaſ tota erecta ac ſollicita erat. nec ſine
ingenti metu tanti gallorum conatus expe
ctabant̄. Veniebant .n. in mentem uetuſtę
cladeſ. & qi fatalem romanę urbi gentem
metuebant. Itaq: maximoſ iampridem ex
ercituſ ob hanc ſuſpitionem ppls. r. pauerat.
ac inſup delectuſ noui in urbe & apud ſoci
oſ impigre habebant̄. & qi non ut ſemel:

ſed pluries pugnandum eet. ſcripti militeſ
copiæq; totius italiæ ad ſenatum relatę p
ſto ee monebant. nec ſane cæteri italię po
puli ſegniores erant. Tantis igr gallorū co
piis italiam pmentib; non iam pro impio
ppli. r.: ſed pro ſalute ſua ſuorumq; ac patrii
ſolli tutela ſe pugnaturoſ arbitrabant. Ea
pp omnes italiæ ppli romaniſ non qui do
minantib; ſed qui potentia & auctoritate p
morib; in hoc bello paruerunt. & qui ad ca
put ſummamq; totius rei ſponte ſua refe
rebant. Quantas uero copias in armiſ. quantaſq;
parataſ in ſubſidiis italia tunc habuerit: ex
tabulis ſingulorum pplorum intueri licu
it. quas hic prout a certiſſimiſ auctorib;
nriſ grecisq; traditum e: ſigilatim refe
rendum pro gloria priæ exiſtimauimus. P
rimum. ut a romaniſ incipiam. L. emilius
& c. attiliuſ conſules principio ſui conſu
latuſ. quattuor legioneſ urbanaſ in expe
ditionem eduxerant. Harum ſinguliſ qn
q; milia & ducenti pediteſ. equites uero tre
centi inerant. Exierant quoq; cum iiſdem
conſulib; auxilia ſociorum. horum erat
nus triginta milia peditum. equitum uero
duo milia. Itaq; conſuleſ in exercitu am
bo habebant peditum milia quinquaginta
& octingentoſ. equitum uero tria milia &
ducentoſ. hic ordinariuſ erat exercituſ.

ac p ſingulos annos educi ſolitus. Ex ordi
nem tumultus gallici cauſa. hæ poſtea co
piæ ſubadditæ fuerunt. Primum tuſci atq:
ſabini peditum ſup quinquagintamilia. eqtū
uō ad quattuormilia. ſtatim ut galli tranſ
ire apeninum nuntiati ſunt. in armis
hūere. hiſ ne priuata magis q̄ publica au
ctoritate bellum gerere uiderentur: p̄tor
romanus præfectus ē. ac tueri etruriam
iuſſus. Poſt hos umbri & ſarſanates apeni
ni accolæ ad uigintimilia. hi in apenino
conſiſtere iuſſi erant. ac in boiorum agros
irrumpere. Has tunc aduerſus gallos co
pias primo impetu oppoſuerant. Erant
p̄terea paratę alię copiæ. quę q̄ in ſubſidi
is tenebantur. romanorum uigintimilia
peditum. equites uō mille & qngenti. So
ciorum aut̄ trigintamilia peditum. eqtū
uō duomilia. hi romę iuſſu ſenatus po
puliq: ſi quid ſubitaneum incumberet: aſ
ſidue p̄ſtolabant̄. In tabulis uō relatę erant
copię armatorum. quas unaqueq: gens
ſubſidii cauſa parauerat. Numerus earum
hic fuit. Latinorum octogintamilia pedi
tum. eqtum uō quinq: milia. Samnitum
ſeptuagintamilia peditum. eqtum autem
ſeptemmilia. Iapigeſium ac meſſapiorum
quinquagintamilia peditum. eqtum aut̄ ſedi
cimmilia. Lucanorum trigintamilia

Latinorum octuaginta milia
Samnitum ſeptuagita milia
Iapegeſium et meſſapiorum V^ta
Lucanorum triginta milia

Marſorũ marrucinorũ ferentanorum veſtinorum xx milia

peditum. eqtum triamilia. Marſorum uõ &
marrucinorum, ac ferentanorum. & pterea ue
ſtinorum peditum uigintimilia. eqtũ q̃ttuor
milia. Erant q: p id tps pter has copias q̃s
ſupmemorauimus: legiones due in ſicilia &
circa tarentum preſidiũ cã conſtitute. Harum
ſingule habebant peditum q̃ttuor milia duce
tos. & equites ducentos. Inſup romanorum

Romanorum ac Campanorum cc milia

campanorumq: ſcripta ac pata ad id bellum
multitudo ingens. cuius nũs fuit circit du
centa quinq̃gintatriamilia peditum. eqtũ
uõ uigintimilia. Numerus q̃ omnium ſit
ex tota italia armatorum fuit peditum ſe

Ex tota Italia septies centena milia peditum, Equitum xxx m

pties centenamilia. equitum uõ circit ſep
tuagintamilia. Hec tunc italie fuerunt copie.
pter boios & inſubres & ceteros pplos q ro
manis aduerſabant.

Galli paratis omnib: que ad bellum ptinebat.
tandem ſupato apenini iugo in etruriam
deſcenderunt; omnia ferro igniq: uaſtantes.
Cum iam non longe ab urbe cluſio eẽnt etru
ſcorum ſabinorumq: copias. quas pſidiũ cã
patas diximus cum romano ptore in agro
aretino conueniſſe nuntiat. Quo audito
galli confeſtim iter ad nros tumultuoſius
conuerterunt. Cumq: in conſpectu eſſent:
caſtra utrinq: muniuerunt. Pretori roma
no expectandum. L. emilium conſulem:
uidebat. nec prius cum tanta mltitudine

gallorum fortunam pugnę experiendam ee. q̃
exercitus conſulis cum etruſcorum ſabinoꝝ
q; copiis iungeret. Eo conſilio intra uallū
militem continebat. nec poteſtatem faciebat
pugnandi hoſti: ſatis impn̄tia exiſtimans.
ſi a populatione cohiberet. Cognita igr̃ pre
toris ſententia: galli dolum adiungunt. q̃i
.n. aduentum conſulis (nam is iam plane i
adeē dicebatur) formidarent: q̃rta uigilia
peditem educunt. ac feſulas uerſus iter facē
contendunt. eq̃tatum uō omnem in caſtris
relinquunt. nec prius iter arripē iubent. q̃
hoſtib; conſpicuus fuerit. Etruſci igr̃ & ſa
bini prima ſub luce gallorum eq̃tes tumul
tuoſius abire conſpicati. cum inſup noctis
ſilentio peditem e conſpectu ablatum cerne
rent. fugamq; & trepidationem exiſtimarēt:
ropto poſt eos agmine incaute ferunt̃. Itaq;
p̄cipitati in inſidias: circumueniunt̃ a gallis.
& inuiti pugnam decernere compellunt̃.
A d ſex milia etruſcorum ſabinorumq; in ea
pugna cecidere. Reliqua uō multitudo. cū
galli undiq; p̄mierent. nūoq; & ferocia pre
ſtarent: arrepta protinus fuga: in tumulū
quendam natura munitum ſeſe trepida
recepit. Galli q̃m & prelio & ſupioris noc
tis uigilia confecti erant: ab expugnatione
eius tumuli ſe tunc continuere. ſed circum
ea loca ſtationib; diſpoſitis: ad curanda cor

pora uertunt: eo propoſito. ut poſtridie to
tis uirib: tumulum expugnare aggredian
tur. P idem fere tps. l. emilius conſul o
quem arimini cum exercitu fuiſſe dixi
mus. cognito gallorum aduentu in etru
riam p proximos apenini ſaltus tranſierat.
C um forte ſupioris pugne ignarus non lon
ge ab eo tumulo caſtra poſuiſſet: qui obſi
debantur. cognito aduentu conſulis: id ex i
gnib: p noctes intellexerant: ad illum mit
tunt. ac rei geſtæ ſeriem. quoue ſint loco
res: exponunt. Conſul in tanto ſocioru
piculo minime cunctandum ratus: ut
primum dilluceſcere cepit: cu equitatu
anteceſſit. tribunos cum legionib: ſeq iuſ
ſit. Galli quoq: ea nocte adee conſulem ex i
gnib: intellexerant. Itaq: uigilie totis ca
ſtris p noctem facte ac fere omnes armati
inſomnesq: conſtitere. Cum uero prima
luce aut pugnandum aduerſum conſu
lem obſeſſoſq: aut concedendu ee appare
ret: aneroeſtes gallis & duarum noctiu
uigilia & ſupioris diei labore confectis
metuens. quo plio auerteret aios. nouas
ſubinde curas iniecit. Inquit .n. ſtultu
ee: tps cum hoſtib: terere: donec preda t
que hic paſſim p omnem etruriam iacet
ex agris tollatur. Si ſapiant galli late
diſcurrendum pdas quam maximas abigen

dum. Cum satis onusti fuerint: in proximam galliam redeundum. relictisq: ibi sarcinis & impedimentis. rursus etruriam repetendum. ut prelium aduersus hostes expediti committant. Id consilium cum approbassent galli. ante consulis aduentum signa mouentes longe lateq: predatum per etruriam discurrunt. onusti tandem omnis generis preda: cum ad littus inferi maris non longe a telamone oppido peruenissent: conuerso tandem itinere iuxta ipsum littus uadentes galliam repetebant.

L. emilius susceptis his copiis que in tumulum confugerant: gallos insequebatur. eosq: quantum poterat a populationibus cohibebat.

Per idem tempus. c. attilius alter consul per litteras senatus ex sardinia accitus: pisas nauibus aduenerat. expositisq: in terram copiis: contrario quam galli itinere iuxta littus inferi maris exercitum ductabat. Qui ubi iam appropinquare gallos ex captiuis quos ceperat cognouit. alterum pone consulem sequi legiones tribunis militum tradit: iubens ut mature uestigia sequerentur. Ipse cum equitatu antecedens collem imminentem uie per occupare constituit. ex eoq: pugnam aduersus hostes committere. Galli postquam aduentare alterum consulem intellexerunt: confestim equitatum omnem atq: partem expeditorum

Premittunt ad eum collem occupandū. erat
.n. iſ locuſ ꝑopportuniſſimuſ. qm̄ aditū clau
debat. quo neceſſario erat tn̄ſeundum. Cū
uō anticipatum iam a .c. attilio collem inue
niſſent: pugnam equiteſ incipiunt. Id cer
tamen magiſ atq: magiſ creſcere qui cum
.l. attilio erant. ꝑmum admirabantur: ignari
alteriuſ conſuliſ aduentuſ. Sed ubi propiuſ
accedenteſ .c. attilium ex pugna adeſſe cogno
uerunt: ingenti letitia ꝑmiſi equiteſ emilia
ni in ſubſidium eorum q pro colle pugnab
ant. tn̄ſierunt. Emiliuſ aūt ipſe cum legi
onib: uti conſueuerat poſt galloſ q̄drato ag
mine ſequebatᷣ. At galli ubi ſe medioſ inter
duoſ conſuleſ & occupatum iter ꝑſpexerunt.
qm̄ a facie ſit & a tergo pugnandum erat:
bifrontem aciem ſtruxere. Contra emiliū
.n. qui pone ſequebatur. geſſataſ & inſubreſ.
aduerſuſ aūt .c. attilium taurinoſ & boios
collocarunt. Carroſ & impedimenta unum
in locum ext̄ aciem ſubduxerunt. Predam
uō omnem in proximum tumulum cum
preſidio expoſuerunt. Cum duaſ ut p̄di
ximuſ fronteſ heret gallorum acieſ: non t
ſolum terribilem aſpectu: uerum & effica
cem ad pugnandum ee̅ illam euenit. Ut
.n. magiſ aperta erat: ita magiſ ꝯſpicua ho
ſtib: uidebatur. pluſq: ad oſtendendam uirtu
tem: facultatis erat. Boii ꝗ & inſubreſ an

ratis fulgentes singulis. gesatae uero more suae
gentis nudi pugnabant. Primum certamen
fuit equitum gallis pellere e colle. c. attili
um consulem. romanis tueri locum anni
tentibus. Erat utrinque equitum multitudo
ingens, atque summa uirtute ab utrisque pu
gnabatur. Hoc loco. c. attilius consul cum
inprimis pugnaret; a gallo quodam equite
transfixus hasta occidit. caputque eius ad re
ges defertur. Nec tamen hic deterruit equites
romanos. sed ob iram caesi consulis acrius
incumbentes post longam pugnam. non so
lum tutati sunt collem; uerum & gallorum
equitatum omnem fuderunt. Inter haec pe
ditum acies appropinquarant. preliumque
non uisu modo; uerum etiam auditu horren
dum committebatur. ex tribus enim exercitibus
Pugna constabat. Galli medii a fronte
quidem prumpere, a tergo autem resistere nitebantur.
Romanis uero contra a fronte resistere, a tergo in
uadere propositum erat. Terribilis erat et
classicorum sonus. cum quibus omnis simul
gallorum multitudo tantum ululatum
uociferationemque attollebat; ut uix aures
pferrent. Cuncta certe circumloca incre
dibiliter resonabat. Terribilis insuper nu
dorum aspectus. Magna enim ac nuda corpo
ra motus quosdam bellicos sub clipeis ci
entia miraculo simul & formidini erant.

H iſ accedebat ſplendor ornamentorum oculoſ
pſtringentium. Boiorum .n. & inſubriū
torquib: aureiſ & uirgatiſ ſagulis tota o
fulgebat acieſ. Quę partim obſtupebant
romani cernenteſ. ptim ſpe prede mag
incendebant. Sed nudi qui pugnabant
a ſagittariiſ añ aciem romanam ex mo
re premiſſis haud ſegniter infeſtabantur.
P regrandia .n. & alba corpora ſcutū gallicū
protegere tota nequibat. Itaq: ſpicula
intro adacta coherebant. crebris undiq:
ſagittiſ uolantib:. cum ꝑ diſtantiam
ulciſci ſagittarioſ nequirent. & infeſti⁹
ferirentur. qi rabie furenteſ: alii ī hoſteſ
temere ob dolorem ruebant. & ibi opprime
bantur: alii retro ueſtigia referentes feda
ti ſanguine. terrorem ſuiſ afferebant. or
dineſq: turbabant. Iactantia igr̄ geſata
rum qui añſignani in prelio erant per
hunc mōm domita. inſubreſ & boii &
taurini proelium excepere. amotiſq: ſa
gitariis: iam cominuſ & gladiiſ reſ ge
rebatur. Hic uō q̄tum nunq̄ aliaſ cla
mor & ſtrepituſ. armorum pcuſſio. uoci
feratio & gemitus cadentium exultan
tiumq:. motuſq: terribiliſ. & omniſ i
expientia ferri a fronte ſit & a terg o
inſurgebat. nec quicq̄ erat in tantiſ ex
ercitib: ſegne. Verum & lacertis & pe

ctoribuſ & crebra uibratione gladioꝝ ubiq:
certabatur. Q uippe galliſ nulla ſalutiſ o
ſpeſ niſi in uictoria erat. Romani autem
niſi tunc uiciſſent: nunq̃ poſthac fore ut
uincerent: arbitrabant̃. cum duo conſulaeſ
exercituſ. medioſ hoſteſ q̃ deinduſtria na
cti ſup̃ uirtutem propriam bn̄ficio q̃: fortu
nę iuuari uiderentur. & inflammabat in
dignatio. q̃ ppli. r. gliam. italięq: magni
tudinem galli contempſiſſent. q̃ nullis
laceſſiti iniuriiſ ultro arma intuliſſent. q̃
ad p̃dam rapinamq: ſibi regionem incli
tam fore exiſtimaſſent. His romani ſimul
italiq: incenſi acerrime dimicabant. Gal
li aut̃ pari ferocia reſiſtebant. Sed & cor
porib: & armorum q̃ue impareſ. Nam cor
pora q̃ gallorum. eſtuſ laboriſq: impatiētia
ſunt. enſeſ uõ graueſ & obtuſa cuſpide. ut
ad p̃mum deſcenſum magnam uim habe
bant: ſic ubi contulerant pedem: ad crebri
oreſ ictuſ. inutileſ erant. Romani uõ
& ſcutiſ ad protegenda corpora ualidiorib:
utebant̃. & gladiiſ breuiorib:. ſed acutis.
taq: ubi pedem contulerant: punctim fe
rienteſ crebro ictu pectora hoſtium p̃fodi
ebant. duri p̃terea & exercitati: eſtum ac
laborem facile tolerabant. Q uaſobreſ
& uniuerſo certamine & ſingulorum con
greſſib: galli ſupati. paſſim cadebant. Ste

tit tamen immota gallorum acieſ. donec eq
teſ romani e colle deſcendenteſ procellam e
queſtrem in eam dedere. Tunc demq: tur
bati galli atq: loco moti a fronte ſit & a ter
go proſternunt. Ex tanta multitudine
gallorum ad decem milia ſolum capta fue
re. & in hiſ congolitanuſ rex. Cetera fere
omniſ multitudo in ꝓlio cecidit. Multi
& fugienteſ latenteſq: ꝑ italiam uarie op
preſſi ſunt. Aneroeſtes aut rex e ꝓlio fugi
enſ poſtq̃ nullam ſpem ſalutiſ ſupee ani
maduertit; ſibi mortem conſciuit. Idem
& alii q̃dam gallorum principeſ qui una ſ
fugerant, fecere. Poſt hanc pugnam. l. e
miliuſ conſul predam omnem iiſ quorũ
fuerat reſtituit. ſpoliaq: hoſtium romam
miſit. Ipſe cum omnib: copiiſ profectus
in boioſ, uaſtatis hoſtium agris. exercituq:
omni ꝑdarum q̃ue ditato romam ad tri
umphum rediit. Duxit in triumphũ re
gem congolitanum. & principes galloꝝ
prelio captoſ. Pretulitq: torques aureas
& arma & oſtaria gallorum ſpolia. q̃buſ
poſtea capitolium ornauit. Poſt hunc
creati conſuleſ q. fuluius & t. manliꝰ.
Hi galliam cum exercitu ingreſſi; boioſ in
deditionem ppli. r. uenire compulerunt.
Inde reliquoſ gallos inuadere ꝑgenteſ crebriſ
ymbrib: ac ſubinde peſtilentia impedi

ti deſiſtere coacti ſ u n t.
Hoſ ſecuti conſuleſ. P. furiuſ & c. flaminiuſ.
cum exercitu flaminiuſ galliam ingreſſus
hannaneſ galloſ. qui non longe a maſſi
lia incolunt. p̃mum ſubegit. mox ĩ inſu
brium agroſ legioneſ traduxit. nõ longe
ab eo loco quo abdua fluuiuſ padum ĩflu
it. inſubres magna multitudine ad prohi
bendum hoſtem conuenerant. a quibus non t
mõ in traiciendo amne: uerum & iam in
muniendiſ caſtris magna detrimenta ro
mani cum ſuſcepiſſent: ut p̃mum facultas
data ẽ. eo ex loco abeunteſ in cenomanoſ
tãſiere. Ibi cenomanorum copiis ad exer
citum adiunctiſ: rurſus ex ſupiore Loco
qui ad alpeſ ſpectat. inſubrium agroſ lon
ge lateq: populantur. Principeſ autem ĩſu
brium cernenteſ iſta: ferro decernere ſta
tuerunt. Itaq: accita undiq: mĩtitudine
ad quĩquaginta hominum milia armauere.
Signa uero aurea que immobilia uocitabãt.
non niſi extremo proelio promi ſolita. ex
mineruæ templo ſuſtulere. Cum hiſ pro
fecti non longe ab romaniſ caſtramenta
ti ſunt. tanta ferocia ut uix ab oppugna
tione caſtrorum primo aduentu tempera
rent. At. c. flaminiuſ. q̃m pugnandum
ẽẽ conſtabat: p̃mum illud ſecum agitare
cepit: num mĩtitudinem cenomanorum.

que una secum castra hostium irruperat
habendum in prelio esset. Periculosum sane
uidebat gallis aduersus gallos in eo discri
mine atque in iis prestim locis salutem su
am exercitusque committere. Et si eos am
moueret: longe se impares quam tantas hosti
um copias fore existimabat. & sic uerebatur
ne illi hac ignominia accepta sese insub
ribus indignabundi coniungerent. His
curis anxius consul: tandem periculosum
consilium capit. Castra erant apud abdu
am amnem. pontemque effecerant ad ul
teriorem fluuii ripam. Cenomanos igitur
a se uocatos quasi aliud acturus transire amnem
iubet. Cum omnis eorum multitudo
transisset: tunc flaminius pontem resci
dit. ut nec sibi. nec hosti se coniungere
possent. Ipse copias quas domo eduxe
rat romanorum ac sociorum in aciem
producit. potestatemque pugnandi insub
ribus facit. Nec sane prudenter locum ad
proelium delegisse uidetur. ita enim acies
iuxta ripam continuit: ut si premeretur ab
hostibus: nulla referendi pedis aut se ex
plicandi facultas esset. Vicit tamen ea pugna
flaminius temeritate magis quam consilio fre
tus. Tantum enim militum robur. tantaque
tribunorum prouidentia in prelio fuit:
ut errata ducis: uirtute superarent. Cum

.n. ſtructe ēent acieſ. iamq: iniretur: tri
buni militum acceptaſ a triariiſ haſtaſ tra
didere anteſignaniſ. Id eo conſilio fcīn
q ex ſupiorib: preliiſ animaduerterant o
galloſ primo impetu fortiter pugnare. et
poſtea uō confeſtim labaſcere. enſeſq: il
lorum unam duntaxat aut alteram pla
gam uehementem habere. Itaq: īnſtatiſ
in pmam aciem haſtiſ: diſtinere hoſtem
iubent. donec ille pmuſ ardor animi im
petuſq: reſideret. qđ & proculdubio eue
nit. Nam cum āſignani pectora gallo
rum oraq: haſtiſ ferirent: galli in iiſ p
cidendiſ haſtiſ pmum impetum effude
runt. Tunc demum romani abiectiſ ha
ſtiſ: pedem pedi conferunt. & gladiiſ fre
ti. ora pectoraq: gallorum crebriſ ictib: ex
hauriunt. In hunc mōm ſupati inſubreſ
poſt multam ſuorum cedem effuſa fu
ga terga uertere. Flamininus aut magna
captiuorum multitudine. multiſq: gal
lorum ſpoliiſ: inſignem romam exerci
tum reduxit. triumphauitq:. Inſubreſ
tantiſ afflicti cladib: p legatoſ romam t
miſſoſ pacem a ſenatu populoq: romano
petiere. [illegible] ue tn̄ illiſ negata ē. conſu
libuſ iam qb: ea prouintia euenerat. le
giones eo ducere properantib:. Inſubreſ
igitur deſpata pace. quaſi extremum pe

riculum adeſſet; rurſuſ ad bellum ſe uiolen
tiuſ compararunt. nec ſuiſ ſibi uirib: tñſal
pinoſ galloſ ſpe p̄miorum pellectoſ federe
ac ſocietate ſibi ꝯiunxerunt. Ex iis trigi
ta armatorum milia alpeſ tñſiere. Que cũ
mediolanum ꝙ eſt inſubrium caput, p̄ue
niſſent; domeſtici exercituſ magna multi
tudine illiſ adiungunt. Conſuleſ erant. c.
corneliuſ. m. claudiuſ marcelluſ. Hi copiiſ
M· Claudius Marc'llus·
in inſubreſ ductiſ; acerraſ urbem, que in
Acerre Urbs Insubrũ inter padũ et alpes ·
ter padum ē & alpeſ, obſedere. Inſubres
q' ferre auxilium obſeſſiſ nequibant, p̄p̄ea
q' media ꝙ loca a romaniſ tenebantur; par
te copiarum tranſpadum miſſa: claſtidium
oppidum ſociorum p̄p̄li romani obſederũt;
rati ea difficultate coactoſ romanoſ acerraſ ob
ſidione ſoluturoſ. Eo igr̃ conſilio claſtidium
p̄mebant. Id cum in exercitu romano nun
tiatum eēt; placuit, ut alter conſul ap̄ acer
raſ cum legionib: maneret; alter cũ parte
copiarum claſtidio opem ferret. Marcellꝰ
igit̃ cum equitatu ac expeditiſ ferre auxi
lium ſociiſ contendit. Quem poſtq̃ traie
cto pado aduentare galli intellexerunt: ſo
luta confeſtim obſidione claſtidii; omnib:
copiiſ ꝯ marcellum properarunt. ſtructaq:
acie; in conſpectu hoſtium conſtitere. Ibi
gallorum dux viridomaruſ inſigni p̄ue
ctuſ equo, magnoq: ornatu an̄ ſigna proceſ
Viridomarus galloꝝ Insubrũ Dux ·

ſerat. Hunc marcellus conſpiciens. cũ ducem
ẽẽ illum haud dubie intelligeret: ſuos loco
ſiſtere iubet. ipſe antevolans ꝯ viridoma
rum ſe offert. Nec viridomarus detrecta
uit pugnam. Sed ubi conſulem ex purpu
reo ſagulo ẽẽ cognouit: Pulchrum & ipſe ↄ
ratus: duci aduerſus ducem pugnam cape
ſcere: impigre ſe ad certamen obtulit. o
C oncurrerunt medii inter duas acies: hinc
romanis: illinc gallis euentum pugnę ſu
orum ducum ſollicite ſpectantib:. Sꝫ uir
tute bellica longe fuit ſupior marcellus. ↄ
tranſfixumq: haſta gallum humi proſtrauit.
R omani equites uictoria ſui ducis elati: magͦ
impetu gallos inuadunt. breuiq: diſſipatos
ante q̃ pedites ſupuenirent: in fugam uer
tunt. Magna pars gallorum ceſa. reliqui
capti. Multi preterea cum ſe in padum pre
cipites metu hoſtium dediſſent: uorticib:
abſorti piere. Marcellus arma ceſo duci ↄ
ſagulumq: detraxit. Que poſtea opima ſpo
lia ioui conſecrauit. ε a ſunt quotiens ↄ
dux exercitus ppli romani hoſtium ducẽ
ſua manu prelians occidit. Q nod ĩ tan
tis ppli romani certaminib: ter duntaxat
omni etate factum extat. Primum a ro
mulo: cenenſium rege obtruncato. Deiñ
a cornelio coſſo. qui conſul. l. ariſtolinum
uientium regem pugnans interfecit. Ter

tinm a. m. marcello conſule. ꝙ mo apud
claſtidium factum retulimuſ. At galli
qui apud acerraſ obſidebantur. poſtq̃ ſu
peratoſ ſuoſ apud claſtidium audiuere: fu
ga ꝑ noctem facta; acerraſ deſeruere.
Corneliuſ ig̃ conſul poſt captaſ acerraſ me
diolanum copiaſ admouit. Cumq: galli
obuiam non prodirent: populato circa ur
bem agro: copiaſ reducebat. Iter facientem
galli pone aſſecuti extremum laceſſere i
agmen cepere. multiſq: interfectiſ: ma
gnum terrorem ab ea parte iniecerant.
Itaq: corneliuſ cum legionib: conuerſus
pugnam conſeruit. In ea pugna galli a
cornelio ſuperati profligatiq:. cum non i
urbem mediolani. ſed in proximoſ mon
teſ aufugiſſent: conſul re animaduerſa. ex
ultante adhuc ob uictoriam exercitu. me
diolanum petit. nactuſq: urbem percul
ſam metu & defenſorib: uacuam. nullo
negocio eam capit. Quo facto omneſ
ciſalpini galli penituſ domiti in poteſta
tem populi romani deuenere. qui mox
agris mulctati: regione tota. preter ad
modum pauca loca excedere iuſſi ſunt.

EXPLIC GALLICV BELLV POST PRIMV PVNICV
CVM ROMANIS GESTVM DESCRIPTVM A LEO
NARDO ARETINO VIRO DOCTISSIMO. FELR.

LAVS DEO.

. P. milanum burrum . 1444.

kyriel. Pat nr. Et ne nos. Emitte
ſpm tuum et creabuntur. Et renoua
bis faciem terre. Domine exaudi. Et
clamoꝛ meus. Oꝛemus. Oꝛoiſon.

Leonardus aretin
us

78 ff.
[illegible]